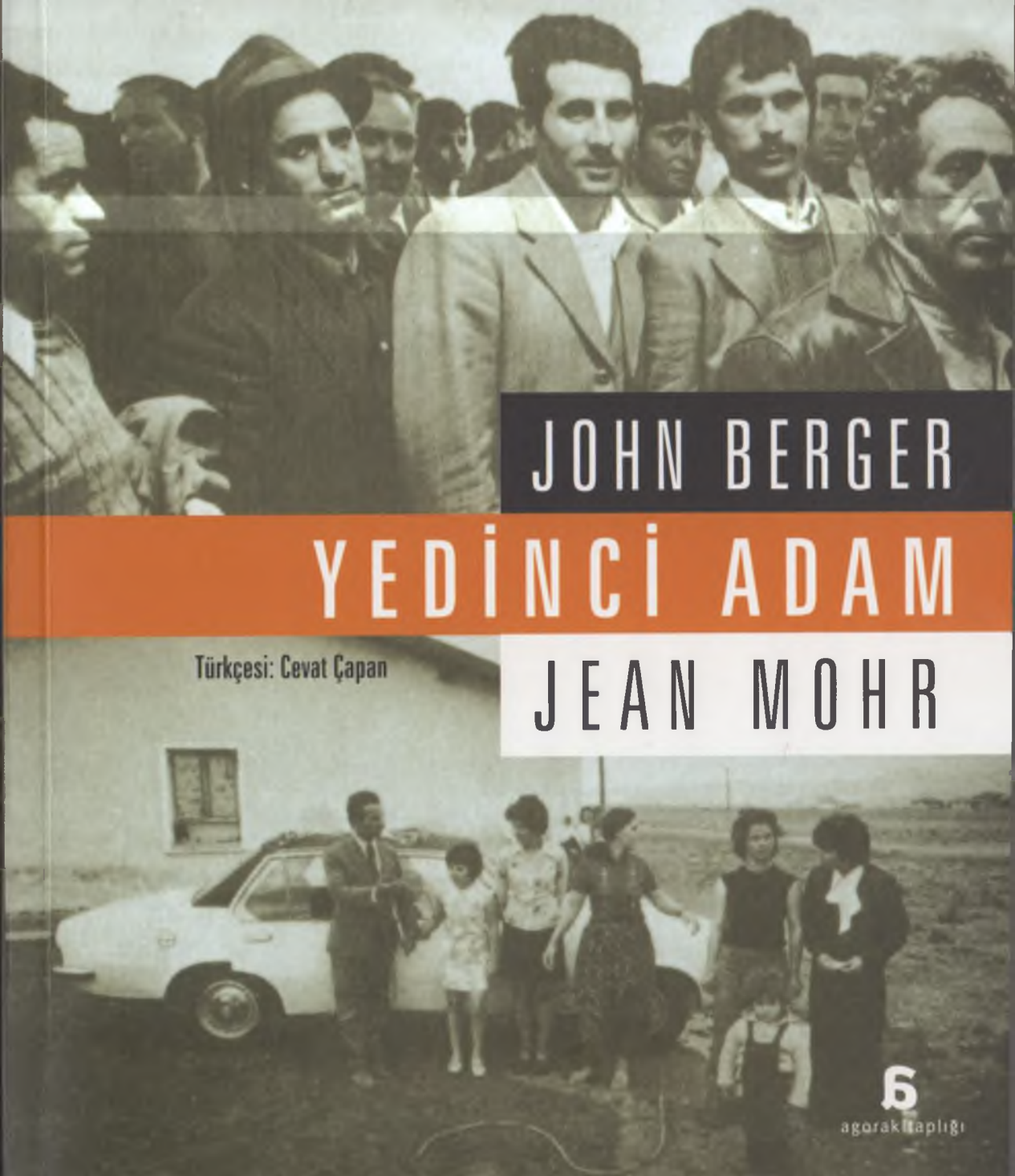

JOHN BERGER

YEDİNCİ ADAM

Türkçesi: Cevat Çapan

JEAN MOHR

agora kitaplığı

agorakitaplığı
313

Fotoğraf 6

Yedinci Adam
Avrupa'daki Göçmen İşçilerin Öyküsü
John Berger - Jean Mohr

Bu kitap, ressam Sven Blomberg,
tasarımcı Richard Hollis, fotoğrafçı Jean Mohr ve
yazar John Berger tarafından hazırlanmıştır.

İngilizce'den çeviren: Cevat Çapan
Görsel kavram: Mithat Çınar
Mizanpaj: Sibel Yurt

© 1975, John Berger - Jean Mohr
© 2011; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Üçüncü basım: Nisan 2011 (Agora)
İkinci basım: 2002 (İyi Şeyler)
Birinci basım: 1987 (V Yayınları)

ISBN: 978-605-103-110-1

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Davutpaşa Cad. No: 123, Kat: 1 (Vakıfbank üstü)
Topkapı/İstanbul
Tel: (0212) 482 36 01

AGORA KİTAPLIĞI
Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Cad.
No: 54, Çukurcuma-Beyoğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26 - (0212) 251 37 04 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e- posta : agora@agorakitapligi.com

ÖNSÖZ

Bakarsınız bir kitap yıllar geçtikçe, yazarlarının tersine, gençleşebilir. *Yedinci Adam*'m başına gelen de sanıyorum bu. Şimdi bunun nedenini açıklayayım.

Elbette kitabın bazı yanları doğal olarak eskimiş. Verilen sayısal bilgiler artık geçerli değil. Birçok ülkenin parasının değerleri değişti. Dünyanın siyasal yapısı Sovyetler Birliği'nin dağılması ve neo-liberalizm denen yeni bir küresel ekonomik düzenin -daha doğrusu, ekonomik faşizmin- ortaya çıkması sonucu değişmiş durumda. Bu yüzden işçi sendikalarının ve ulusal hükümetlerin gücü azaldı. Artık fabrikalar da işçiler gibi göçmen olmaya başladı. Öyle ki, artık emeğin ucuz olduğu yerde ilk fabrika kurmak dışarıdan ucuz emek getirmek kadar basitleşti. Yolsullar daha da yoksullaştı. Küresel ekonomik gücün günümüzde görülen yoğunlaşması, eşi görülmedik boyutlara ulaştı. Bunun yürütücü kurumları da Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü. Tabii bu kurumlardan hiçbirinin adı bu küçük kitapta geçmiyor.

Herhangi bir alandaki yaratıcılar gerçekten ne yarattıklarını pek bilmezler. O anda daha çok yüz yüze oldukları güçlüklerle boğuşmaktadırlar. Bu yüzden o andaki işlerinin ötesinde neyin yattığı konusunda belirsiz bir sezgileri vardır.

Jean Mohr'la ben *Yedinci Adam* üzerinde çalışırken her şeyden önce Avrupa'daki zengin ülkelerin ekonomisinin 1960'lı yıllarda nasıl bazı daha yoksul ülkelerdeki insanların emeğine dayandığını göstermek istiyorduk. Kitabın bize

göre siyasal bir etki yaratma amacı vardı. Bir tartışma başlatmak ve bu arada işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını desteklemek istiyorduk.

Kitabın yayınlanmasından sonra beklenmedik gelişmeler oldu. Basının büyük çoğunluğu kitabı görmezden geldi. Belli birtakım eleştirmenlerse onu önemsiz bulup bir kenara ittiler. Onlara göre bu kitap, toplumbilim, ekonomik, roportaj, felsefe ve belli belirsiz şiir özentisi karışımı bir risaleydi. Tek kelimeyle ciddiye alınamazdı.

Güney'dense başka tepkiler geldi. Kitap Türkçe'ye, Yunanca'ya, Arapça'ya, Portekizce'ye, İspanyolca'ya, Pencap diline çevrilmeye, ele aldığı insanlar tarafından okunmaya başlamıştı.

Bugün hâlâ İstanbul'un bir gecekondu semtinden, bir Yunan limanından, Madrid'in, Şam'ın ya da Bombay'ın bir kenar mahallesinden bu kitabı ele geçirip ilk okuduklarında nasıl etkilendiklerini bana anlatan Güneyli okurlara rastlıyorum. Bu değişik yerlerde kitap doğru bir adrese ulaşıyor, dostça bir ilgi görüyordu. Kitap bu okurlar için artık toplumbilimsel (ya da birinci dereceden siyasal) bir risale değil, daha çok, insanın bir aile albümünde rastlayacağı hayat hikâyelerinden, bir dizi yaşanmış anlardan oluşan küçük bir kitaptı.

Bu 'aile' bağlantısını nasıl açıklamalı? Söz konusu olan kimin ailesiydi? Bu aile hangi ülkede yaşıyordu? Nasıl bir geçmişi vardı? Umutlarını hangi geleceğe bağlamıştı?

Belki bu aile bağlantısı o gün de, bugün olduğu gibi, göç olgusudur. Öyle anlaşılıyor ki, bu kitabın asıl seslendiği kişiler, yerinden yurdundan edilen ve üyeleri ayrılığı yaşamış ailelerdi. Sık sık söylendiği ve milyonlarca kez yaşandığı gibi, daha önce benzeri görülmemiş bir ölçekte yaşanan göç 20. yüzyılın tarihsel bir özelliğidir. *Yedinci Adam* geçimlerini sağlayacak parayı kazanmak umuduyla ailelerinden ayrılmak zorunda kalan kimselerin bir çeşit aile albümüne bakar gibi sayfalarını çevirecekleri bir kitaptır.

Her kuşağın aile albümünde zaman zaman yinelenen durumlar çıkar karşımıza: düğün, ilk çocuğun doğuşu, bir bahçede ya da sokakta oynayan çocuklar, deniz kıyısında bir tatil, yan yana durmuş birbirlerine bakar gibi fotoğraf makinesine bakan arkadaşlar, bir doğumgünü pastasının mumlarını

üfleyip söndüren biri, ikinci çocuğun doğumu, şakacı amcanın son ziyareti, vb. vb.

Görüntülerin bazen siyah-beyaz fotoğraf, bazen de yalnızca sözel olduğu bu kitapta, hemen tanınabilecek anlar değişik yaşantılarla ilgilidir: sürekli bir memlekete dönüş düşü, bu düşün hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini bilmekten kaynaklanan ortak gözyaşları, yola çıkma cesareti, yolculuğa katlanma gücü, varılan yerin yarattığı şok, daha sonra içinde biletle gönderilen o dillere destan çağrı mektubu, gurbette ölmek, yaban ellerdeki karanlık geceler, düzenli ekmek parası kazanmanın gururu, vb. vb.

Aile albümlerinin bir başka özelliği daha var. Zaman geçtikçe, albümün içindeki görüntülerin iletisi de değişir. Resim çekildiğinde bunun şakacı amcanın son ziyareti olduğunu kimse bilmiyordu. Onun ölümüyle fotoğrafın anlamı da değişmiş oluyor. O yeni düğün fotoğrafına ilk bakanlar çiftin yaşlarını hiç düşünmemişlerdi. Otuz beş yıl sonra kızları aynı fotoğrafa baktığında, demek babam benden daha genç yaştayken böyleymiş! diyor. Bir fotoğraf böylece bir adamın gençliğine karşı önceden düşünülmemiş bir hayranlık nedeni oluyor. Doğal olan bir şey şaşırtıcı, duygulandırıcı ya da kutsal bir nitelik kazanıyor, çünkü hayatın kendisi de şaşırtıcılığını hep koruyor.

İşte, Jean Mohr'la bu kitap üzerinde çalışırken tam olarak ne yaptığımızı bilmememizin açıklaması da bu. Bir ara bu konuda bir film yapmayı düşünmüştük, ama belki de bu iş için gerekli parayı bulamamamız iyi oldu. Bunun yerine (ya görüntülerden ya da sözcüklerden oluşan) değişik anları kaydeden bir kitap hazırlama işine giriştik ve bu anları film sekanslarına benzer bölümlere göre düzenledik.

Elimizden geldiğince o anların özüne yaklaşmaya çalıştık –yakın plan çekimlerde olduğu gibi konuya o kadar yaklaşınca, daha sonra bize çok daha açık seçik görünen bazı şeyler gözden kaçmış oldu. Ama o belirsizlikleri, gerçeğin aykırılığını ve kendini gösterme inadını ortadan kaldırmaya da kalkışmadık. Miyoptuk ama, işi basite indirgemeye karşı çıkan belli ve tutarlı bir sağgörümüz de vardı. Gerçeğin öne çıkma inadının karşılığını ise sanal olanın hiçbir zaman veremeyeceği ölçüde aldık. Albüm hâlâ canlı.

Bugün kitap yeniden yayınlanıyor ve yeni okurlara açılıyor. Bu yeni okurların arasında, kitabın ilk yayınlanışı sırasında daha dünyaya bile gelmemiş genç göçmenler de olacaktır. Onlar nelerin değişip nelerin değişmediğini kolayca göreceklerdir. Kendilerinin de anaları babaları olabilecek olan bu kitaptaki insanların yiğitliğini, kendilerine duydukları saygıyı ve umarsızlıklarını görüp anlayacaklardır. Umarız bu anlayış paniğe kapıldıkları anlar ve benzer durumlarda onlara destek olur ve kırılmaz cesaretlerini daha da artırır.

John Berger
2010

OKURA NOT

Bu kitap bir düş/karabasanla ilgili. Başkalarının yaşantısına ne hakla düş/karabasan diyoruz? Ne gerçekler yarım ağızla karabasana benzetilecek kadar can sıkıcı olduğu için böyle diyoruz, ne de umutlar cılız bir sesle düşe benzetileceği için.

Düş gören bir insan düşünde bir şey yapmak ister, hareket eder, tepki gösterir, konuşur; ama gene de eninde sonunda etkisi altına alamayacağı bir hikâyenin seyrine boyun eğer. Düş onun başına gelen bir şeydir. Sonradan bu düşü bir başkasının yorumlamasını isteyebilir. Ama bazan da düş gören insan kendi kendini uyandırarak gördüğü düşe son vermeye çalışır. Bu kitap konu olarak ele aldığı insanlarla her birimizin görmekte olduğu düşten uyanmak için gösterilen böyle bir çabanın sözcülüğünü ediyor.

Göçmen işçinin yaşantısını ana çizgileriyle vermek, bu yaşantı ile göçmen işçinin fiziksel ve tarihsel çevresi arasındaki ilişkiyi göstermek, dünyanın şu andaki siyasal gerçekliğini daha güvenilir bir biçimde anlamak demektir. Konu Avrupa'yla ilgilidir, ama anlamı bütün dünyayı kapsamaktadır. Kitabın teması özgürlüğün yok oluşudur. Özgürlüğün bu yok oluşunun tam olarak anlaşılması için nesnel bir ekonomik sistemle sistemin kapanına kıstırılmış olanların öznel yaşantıları arasında bir bağ kurmak gerekir. Çünkü son kertede, özgürlüğün yok oluşu bu bağlantının sonucundan başka bir şey değildir.

Bu kitap görüntülerden ve sözcüklerden oluşmaktadır. Görüntüler de, sözcükler de birbirlerinden bağımsız olarak okunabilir. Ancak birkaç yerde metni açıklamak için bir görüntü kullanılmıştır. Jean Mohr'un birkaç yıllık emeği so-

nucu çekilen fotoğraflar, sözcüklerin açıklamaya gücü yetmeyecek bazı gerçekleri dile getirmektedir. Art arda bakıldığında resimler bir şey anlatmaktadır: metnin anlattığına eşit, onunla karşılaştırılabilir, ama gene de ondan başka bir şey. Belgesel açıklamalar resme bakmayı kolaylaştırıyorsa, resmin yanına bir açıklama konmuştur. Böyle bir açıklama o anda gerekmiyorsa, açıklamayı kitabın sonundaki listede bulabilirsiniz. Jean Mohr'un fotoğraflarından başka birkaç fotoğraf da bu kitabın düzenine ve görsel yapısına büyük katkısı olan Sven Blomberg tarafından çekilmiştir.

Metinde kullanılan on-on iki kadar alıntının kaynağı kullanıldığı yerde değil, kitabın sonunda gösterilmiştir. Bu alıntılar kapsamı belli bir yazarı aşan gerçekler ve süreçlerle ilgilidir.

Kuzeybatı Avrupa'daki göçmen işçilerin çoğu eski sömürgelerden gelmektedir: İngiltere'deki Karaibliler, Pakistanlılar, Hintliler, Fransa'daki Cezayirliler, Hollanda'daki Surinamlılar, vb. Bunların çalışma ve yaşama koşulları çoğu zaman Güney Avrupa'dan gelen göçmen işçilerinkine benzer. Onlar da aynı sömürüyle karşı karşıyadırlar. Ancak bunların büyük şehir merkezlerinde bulunmalarının tarihi, sömürgeciliğin ve yeni sömürgeciliğin tarihinin bir parçasıdır. Milyonlarca köylünün daha önce hiçbir tarihsel bağları olmayan ülkelere göç etmeleri olayını olanca açıklığıyla tanımlayabilmek için, burada yalnız Avrupa ülkelerinden gelen göçmen işçileri ele aldık. Bu yüzden, göçmen işçilerinin çoğunluğu eski sömürgelerinden gelen Britanya Adaları'yla doğrudan ilgili görüntülere ve bilgilere kitapta yer verilmemiştir. Arada yapay bir ayrım bulunmakla birlikte, böyle bir ayrım yapmak konuya daha çok açıklık kazandırmaktadır.

Avrupa'daki göçmen işçiler arasında büyük bir olasılıkla 2 milyon kadar kadın vardır. Bunların bazıları fabrikalarda, birçoğu da temizlik ve benzeri hizmetlerde çalışmaktadır. Onların yaşantılarını gerektiği gibi dile getirmek için de ayrı bir kitap yazmak yerinde olur. Böyle bir kitabın yazılacağını umuyoruz. Biz bu kitapta yalnız erkek göçmen işçilerin yaşantısını ele aldık.

Bu kitap 1973 yılı ile 1974 yılının ilk yarısında yazıldı. O zamandan bu yana kapitalizm İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en kötü ekonomik bunalımı geçirmiştir. Bu bunalım üretimin kısılmasına ve işsizliğe yol açmıştır. Bazı kesimlerde göçmen işçilerin sayısı da azaltılmıştır. Metinde verilen istatistiklerin bazıları bu yüzden güncelliğini yitirmiş olabilir. Ama böyle bir bunalımda bile Batı Avrupa'nın milyonlarca göçmen işçiye bağlılığının sürmüş olması, bu ekonomik sistemin göçmen işçi emeği olmadan ayakta duramayacağını göstermektedir.

1

YOLA ÇIKIŞ

YEDİNCİ

Şu dünyada düşeceksen yollara,
İyisi mi yedi kez doğmaya bak.
Bir kez, yangın çıkan bir evde doğ,
bir kez, buzdan soğuk sellerde,
bir kez, azgın deliler arasında,
bir kez, olgun bir buğday tarlasında,
bir kez de kimsesiz bir manastırda.
Bir ağızdan ağlayan altı bebek, yetmez:
sen kendin yedinci olmaya bak.

Canını kurtarmak için dövüşeceksen,
Karşısında yedi kişi görmeli düşmanın:
Biri, Pazar günü dinlenen bir işçi olmalı,
biri, Pazartesi sabahı işe başlayan,
biri, para düşünmeden bir şey öğreten,
biri, boğularak yüzme öğrenen,
biri, koca bir ormanın tohumu olan,
biri de yiğit atalarının koruduğu bir torun,
ama onların bu hünerleri de yetmez:
sen kendin yedinci olmaya bak.

Bir kadın mı bulacaksın kendine,
yedi erkek birden düşmeli o kadının peşine.
Biri, güzel sözlere kanan,
biri, başının çaresine bakan,
biri, kendini hayalci sanan,
biri, eteğinin altından kadını okşayan,

biri, hiç bir numarayı yutmayan,
biri, kadının düşürdüğü mendile basan:
sinek gibi vızıldasınlar kadının çevresinde.
Sen kendin yedinci olmaya bak.

Yazmak geliyorsa elinden,
yedi kişi birden yazmalı şiirini.
Biri, mermerden bir köy kuran,
biri, uykusundayken doğan,
biri, göğün haritasını çizen,
biri, adı sözcüklerle anılan,
biri, ruhunu yetkinleştiren,
biri, diri fareleri kesip biçen,
ikisi yiğit, dördü akıllı;
sen kendin yedinci olmaya bak.

Ve her şey yazıldığı gibi olursa,
yedi kişi için öleceksin.
Bir, beşiği sallanıp emzirilen,
bir, diri genç bir memeyi kavrayan,
bir, boş tabakları fırlatıp atan,
bir, kazansın diye yoksula omuz veren,
bir, yıkılıncaya dek çalışan,
bir, sadece durup aya bakan kişi için.
Dünya mezar taşın olacak:
sen kendin yedinci olmaya bak.

Attila Jozsef

Almanya'da (ve İngiltere'de) her yedi kol işçisinden biri göçmen işçidir. Fransa, İşviçre ve Belçika'daki endüstriyel emek gücünün yüzde yirmi beşi yabancılardan oluşmaktadır.

Düşümde bir dost geldi beni görmeye. Çok uzaklardan. Sordum kendisine düşümde: 'Fotoğrafla mı geldin, yoksa trenle mi?' Bütün fotoğraflar bir ulaşım biçimi, yokluğun bir dile gelişidir.

O: bir göçmen işçi.

Ceketinin cebine tıkıştırdığı ve ellenmekten eprimiş kâğıtlar arasındaki fotoğrafı arıyor. Buluyor fotoğrafı. Uzatırken parmak izi kalıyor fotoğrafın üzerinde. Nerdeyse bile bile yapıyor bunu, kendi malı olduğunu göstermek için. Bir kadın ya da bir çocuk. Bir yokluğu tanımlıyor bu fotoğraf. On yıl önce çekilmiş olması bile bir şey değiştirmiyor. Adam için, fotoğraftaki insanın varlığıyla yeniden dolduracağını umduğu bir boşluğu ortaya koyuyor, o boşluğu koruyor. Adam bakmadan, hemen cebine koyuyor fotoğrafı. Cebi o fotoğrafsız olamazmış gibi.

Bu kitaptaki fotoğraflar ise bunun karşıtı olan bir görevi yerine getiriyorlar.

Yağmur altındaki bir çocuğun fotoğrafı; ne sizin, ne de benim tanıdığımız bir çocuk. Karanlık odada kâğıda basarken, ya da bu kitabı okurken gördüğümüz zaman, tanımadığımız bir çocuğun varlığını canlandırıyor gözümüzde bu görüntü. Babası içinse çocuğun yokluğunu tanımlıyor.

İngiltere'yi bir yana bırakacak olursak, kuzeybatı Avrupa'da 11 milyon göçmen işçi var. Büyük bir olasılıkla 2 milyon kişinin gerekli belgeler olmadan, yasadışı koşullar altında yaşadığı ve çalıştığı sanıldığı için kesin sayıyı bulabilme olanağı yok. Birleşmiş Milletler'ce yapılan bir araştırmaya göre, 1980 yılma gelindiğinde bu sayı yüzde elli oranında artmış olacak.

Amerikan iş çevrelerinin dergisi *Fortune,* göçmen işçilerin 'Avrupa ekonomisi için artık vazgeçilmez oldukları'nı su götürmez bir biçimde açıklıyor. "Başlangıçta geçici bir uygulama olan bu durum artık nerdeyse sürekli bir zorunluluk haline gelmiştir."

Tavanarası dışında evin bir tek odası var: toprak tabanı düz olmayan büyük bir oda bu. Kapı aynı toprağın uzantısı olan bir avluya açılıyor: On yaşlarında bir çocuk, ailenin en büyük oğlu, odun kömürü yapmak için yerde bir çukur açmış. Çukurdaki odunların dalları yanmaya başlayınca, çocuk odunlar ağır ağır yansın diye üstlerini hemen toprakla örtüyor. Hava soğuk, çocuğun elleri ve kulakları kıpkırmızı.

Baba ormanda ağaç kesiyor. Gece yarısından sonra kestiği ağaçları katırına yükleyip yedi saatlik bir yola çıkacak, o yayladaki yüz kadar başka köylüyle birlikte en yakın kasabanın pazarında kestiği odunu satmaya çalışacak. (Yakıt olarak değil, kazık, çit, yapı aracı olarak kullanılacaktır bu odunlar.) Gece soğuktur, ama gökte ay vardır. Zaman zaman bir hayvanın toynağı bir kıvılcım çıkaracaktır yoldaki taşlardan, işi rast gider de odunu satarsa, baba ertesi gece evine dönecektir.

Odanın ortalık yerinde bir çukurda bir başka odun ateşi yanıyor, ateşin içinde de iki büyük, yassı taş var. Bu taşların üstünde anne ekmek pişiriyor. Pişirilen ekmek yassı ve mayasız. Doğru dürüst pişmemiş, hamur kalmış bir ekmek bu. Annenin günde iki kere pişirdiği bu ekmek ailenin başlıca besini. Odada, annenin dışında bir büyükanne, üç küçük çocuk, kundaklı bir bebek, bir de öküz var. Hayvanın kaburgaları iyice çıkmış, derisi ise besinsizlikten ölü, kumaşsı bir görünümde. Yerde, öküzün yanında, saman ve gübrenin yaydığı hava daha sıcak olduğu için ortaya konan tahta beşikte iyice kundaklanmış bir bebek uyuyor. (Ne Beytüllahim'de İsa'nın doğduğu ahırın öyküsü, ne de beşiğin üzerinde müzelerde görülen elle yapılmış çiçek süsleri oluşu kurtarabilir bu sahneyi.) Beşikle süt sağarken kullanılan iki küçük ayakçaktan başka eşya yok odada. Yalnız odanın kapıdan en uzak köşesinde, masa yüksekliğinde, oldukça geniş bir kerevet var, bunun üzerine de paçavralarla eski çullar yığılmış. Burası bütün ailenin yattığı yataktır. Kış mevsiminde, uykuyla uyanıklık arasındaki tek ayrım soğuktur. Çulların altında ve koyunların üstünde uyumak insana daha sıcak gelir; kerevetin bir yanında kaldırılıp kapı olarak kullanılan iki tahta parçası bulunmaktadır. Her akşam ailenin yedi baş davarı yatağın altındaki bu küçük ağıla

doluşur. Baba eve döndüğü zaman, kerevetin üstündeki yatakta yedi kişi, kerevetin altında da yedi koyun olacaktır.

Dünyayla ilgili geçerli tanımlara bakacak olursak, büyük sanayi toplumlarının çoğu zaman 'büyük şehir' (metropoliten) toplumları olarak tanımlandığını görürüz. İlk bakışta bu bize o toplumların iç gelişmelerinde büyük şehirlerin ağır bastığını gösteren basit bir tanım gibi görünebilir. Ama soruna daha yakından baktığımızda ve o toplumun gerçek tarihsel gelişimini ele aldığımızda, bunun on dokuzuncu yüzyılda tek bir devlet içindeki görev bölümünün bütün dünyaya yaygınlaştırılması anlamına geldiğini anlarız. Batı Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın 'büyük şehir' toplumları 'ileri', 'gelişmiş', sanayileşmiş ülkelerdir; bu ülkeler ekonomik, siyasal ve kültürel gücün merkezleridir. Ara aşamalardaki birçok toplumlar bir yana, gelişmiş toplumların tam karşıtı olan ve 'azgelişmiş' olarak görülen başka toplumlar vardır: Bu toplumlar bugün bile genellikle tarımsal ya da 'yeterince sanayileşmemiş' toplumlardır. 'Büyük şehir' devletleri, belli bir ticaret sistemi içinde, daha çok da karmaşık bir ekonomik ve siyasal denetleme yoluyla yeryüzünün daha büyük bir parçasını oluşturan ve dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu içeren bu 'ikmal ambarı' niteliğindeki bölgelerden yiyecek, daha da önemlisi, hammadde çekmektedir.

Her pazar biz çocuklar ayine katılmadan önce kilisenin dışında oynar, birbirimize şöyle derdik: "Ayinden sonra, köyün girişindeki haçın oraya gidelim, bir çukur açıp cennete varıp varamayacağımızı görebilecek miyiz bakalım..."

Göçmen işçiler azgelişmiş ekonomilerden gelmektedir. 'Azgelişmiş' terimi diplomatik çevrelerde birtakım tedirginliklere yol açmıştır. Bunun yerine 'gelişen' sözcüğü benimsenmiştir. 'Gelişmiş'ten ayrı olarak 'gelişen'. Bu anlambilimsel tartışmaya tek ciddi katkıda bulunan, 'azgeliştirmek' diye geçişli bir fiil olması gerektiğini söyleyen Kübalılar olmuştur. Bir ekonomi, çevresinde ve kendi içinde olanlardan, o ekonomiye yapılanlar yüzünden azgelişmiştir. Çünkü azgeliştiren etkenler de vardır.*

*) Türkçe'de de 'azgelişmiş' yerine 'geri bıraktırılmış' sözcüğü yaygınlık kazanmıştır. (ç.n.)

Her gün büyük şehirle ilgili bir şeyler duyuyor. Şehrin adı değişiyor. Birbiri üstüne yığılıp kat kat yükselen, hiçbir yerde var olmayan, ama durmadan vaatlerde bulunan bütün şehirlerden oluşmuş tek bir şehir bu. Bu vaatler tek yoldan iletilmiyor. Daha önce şehre gitmiş olanların anlattıklarında kapalı olarak var bu vaatler. Ona bu vaatleri makinalar, otomobiller, traktörler, konserve açacakları, elektrikli araçlar, hızarlar iletiyor. Hazır giysiler, gökteki uçaklar, köye en yakın asfalt yol, turist otobüsleri, bir kol saati iletiyor ona bu vaatleri. Radyoda, haberlerde, müzik parçalarında, radyonun yapılışında bu vaatleri görüyor. Ancak bu şehre giderek vaatlerin anlamını gerçekleştirebilir. Açıklık gibi ortak bir niteliği var bu vaatlerin.

Köyden giden yol ovadan ve tepelerin arasından geçiyor. Birkaç kilometre sonra köy gözden yitiyor; gök topraklar üzerinde uzanıp gidiyor. Ufuk olayının şehirde oturanlardan çok daha fazla bilincinde o. Oysa büyük şehir açıklığı temsil ediyor onun gözünde. O açıklığın içinde de fırsatlar yatıyor. Hayatını kazanma fırsatı; istediğini yapabilecek kadar para kazanma olanağı.

Köyde pazar günü, Yugoslavya.

Günümüzün büyük şehirlerinde oturanlar, insanın nasıl olsa topraktan yaşayacak kadar bir şeyler elde edeceğine inanma eğilimindedirler –toprak, çöl ya da bir toz çukuru olmadığı sürece. Bu inanç biraz da Doğa'nın romantikçe ülküleştirilmesinin bir sonucudur; şehrin, kırsal kesimden getirilip şehirde toplanan ve bir çeşit zenginlik ve bolluk görünümü yaratan artık ürünlerle yaşaması da bu inancı pekiştirmektedir. Bu inancın gerçekle hiçbir bakımdan ilgisi yoktur. Doğanın yeterince ürün vermesi için ona rüşvet verilmesi gerekmektedir. Dünyanın her yanındaki köylüler bunu bilirler. Kırsal yoksulluk demek, verecek hiçbir rüşvet olmaması demektir. Sorun daha çok çalışma sorunu değildir. Toprağın daha fazla işlenmesi olanak olarak ortadan kaldırılmıştır.

Köylü çocukları, İsveç, 1913.

Mağarada yaşayan bir aile, Endülüs.

Kapitalist ahlâk anlayışına göre, yoksulluk bir insanın ya da bir toplumun girişim yoluyla kurtulabileceği bir durumdur. Girişim ise kendi başına bir değer olarak Verimlilikle ölçülür. Bu yüzden, azgelişmişliğin çözümü olmayan, kaçınılmaz bir yoksulluk durumu olduğu kapitalist mantığa sığmaz. Böyle olmakla birlikte, kapitalizm nerdeyse dünyanın yarısını bu durumda tutar. Kuramla uygulama arasındaki bu çelişki, kapitalizmin ve onun kültür kurumlarının artık ne kapitalist düzeni, ne de dünyayı açıklayabilmesinin nedenlerinden biridir.

Çağımızdaki kırsal yoksulluğun doğal olmaktan çok toplumsal bir temeli var. Toprak sulama, tohum, gübre ya da araç yokluğundan çoraklaşır. Toprağın verimsizliği daha sonra işsizliğe yada gizli işsizliğe yol açar. Örneğin, sağlıklı bir adam bütün gününü iki baş hayvan otlatarak geçirmek zorunda kalabilir. Ne var ki, bu yoksulluğun toplumsal temeli gizlidir. Yarıcılık düzeni, toprağı işleme hakkını veren kiracılık düzeni, kredi düzeni, pazarlama düzeni gibi toprakla köylülerin arasına giren ekonomik ilişkiler, zamanla toprağın verimsizliğinin bir parçası, insanın taştan ekmek çıkaramayacağı gibi tartışılmaz bir gerçeğin parçası olarak görülmeye başlanır.

Anadolu'da baba ile oğul, Türkiye.

Köyden ayrılıp şehirde başarı kazandıktan sonra köye dönenlere kahraman gözüyle bakılır. O onlarla da konuşmuştur. Bunlar onu bir kenara çekip sanki karanlık düşüncelerine onu da ortak etmek isterler. Ancak onlarla orada bulunmuş olanların açıklayıp tartışabilecekleri gizleri olduğu havasını yaratırlar. Bu gizlerden biri kadınlarla ilgilidir. (Ona çıplak kadınların renkli fotoğraflarını gösterirler, ama o kadınların kim olduklarını söylemezler.) Bir başka giz de, hiçbir zaman kendilerine saygısızlık edilmemesi ve aldatılmaması gereken belli birtakım adamlarla ilgilidir. Bir başkası şehirden çıkmak için ne kadar yürümek gerektiğiyle ilgili bir gizdir. Daha bir başkası, kesinlikle girilmemesi gereken yapılar konusundadır. Gizli olmayan konularsa, çalışma ücretleri, satın alınacak şeyler, ne kadar para biriktirilebileceği, otomobillerin çeşitleri, kadınların giyinişi, ne gibi yiyecek-içecekler bulunduğu, çalışma saatleri, haklı çıkılan tartışmalar, her durumda gerekli olan kurnazlıktır. Onlar konuşurken öğündüklerini anlar. Ama öğünmekte haklı olduklarını da kabul eder, çünkü ne de olsa başarılarının kanıtı olan paralar ve armağanlarla dönmüşlerdir. Bazıları kendi arabalarıyla dönmüştür köye.

Onları dinlerken kendisini onların düşüncelerini paylaşır olarak canlandırır gözünde. O zaman bütün gizleri öğrenecektir. Onlardan daha çok çalışacak güçte, onlardan daha kurnaz ve daha çok para biriktirebilecek yetenekte olduğu için de, onlardan daha başarılı biri olarak dönecektir köyüne.

Köylüsüyle konuşan göçmen işçi, Calabria, İtalya.

Azgelişmiş olmak yalnızca soyulmak ve sömürülmek demek değildir: Aynı zamanda yapay bir durgunluğun pençesine düşmek demektir.

Azgelişmişlik öldürmekle kalmaz: Onun temelindeki durgunluk hayatı yadsır ve ölüme benzer. Göçmen işçiyse yaşamak ister. Onu göç etmeye zorlayan yalnızca yoksulluk değildir. O kendi kişisel çabasıyla içine doğmuş olduğu durumda eksik olan bir dinamizmi elde etmeye çalışmaktadır.

Bir gün oradan çıkıp gideceğini söyler. Bunu söyleyinceye kadar, karar gerçekten verilmiş değildir. Bunu söyleyince, kararı bilinir. Köy halkı bilir. Ve köy halkının varlığı onun sözünden dönmesini önleyecektir. Kimi kararından vazgeçirmeye çalışır onu. Ama herkes karar verdiğini de bilir. Çünkü gideceğini söyleyinceye kadar karar vermiş değildi.

Herkesle helâlleşir. Kimseyi unutmaz. Bütün hayatı boyunca bildiği bir dünyadır köy. Ayrılırken bu konudaki duygularının yoğunluğu nerdeyse

irade gücü kadar büyüktür. Köyden ayrılmakla onu kendi yurdu olarak seçmektedir. Daha sonraki karışık duygular birtakım sorular getirir aklına. Döndüğünde amcasını sağ bulacak mıdır? Helâlleşmek demek kadere boyun eğmek demektir. Başarılı mı, yoksa yenik mi döneceğini kim bilebilir? Şehrin sunduğu şeyler orada başarılı olanlar içindir, bir şey beceremeyenler için değil. Şehrin sunduğu ödülleri, başarılı olamayanların içinde boğulacağı kara sular üzerinde yüzerken canlandırır gözünde. Köyde helâlleştiği yüzlerdeki bakışlar aklından geçen sorulara bir karşılık vermez.

Topraklarla, evle, kuyuyla, hayvanlarla ilgili birtakım buyruklar verir, sanki bu birkaç cümleyle yıllardır her gün yaptığı işleri yeniden tekrarlamak istemektedir.

Anası kararını onaylamıştır. Bu bir aile sorunudur, aile de bu karardan yarar görecektir. Ama oğlunun gittiği 'yaban elleri'nden nefret etmektedir. Oğlunun evden çıkıp gitme vakti gelip çatınca, onun nasıl doğduğunu hatırlar. Kendisinin, kocasının ve kızının hâlâ yattıkları üst kattaki odada, iki komşu kadın gelmişti yardımına, doktor yoktu. Çocuk erkekti, adı da çoktan hazırdı. Çocuğu ona vermişlerdi; o da göğsüne götürmüştü ve çocuğun ağlaması hemen kesilmişti. Şimdi de ayrılma saati gelip çattı işte. Bu iki an biraraya geliyor. Ana başını ellerinin arasına alıyor, ayakta hafiften sallanıyor – oğlu şimdiden arabaya koştuğu beygire bağırıyor – ana elleriyle başını tutarken sanki o iki anı birbirinden ayıran yirmi beş yılın seslerini kulaklarında tutuyor.

Devrimci bir partinin önderliği olmadan, kırsal yoksulluğu yaratan ve sürdüren ekonomik ve toplumsal ilişkiler değişmeyeceğe benzer. Bu yüzden en girgin olanlar kendilerine umut verici görünen tek şeyi yaparlar: Köylerinden ayrılırlar.

Arabayla en yakın otobüs durağına giderken söylenecek pek bir şey kalmamıştır. Yolda yürüyen, hayvanına binmiş giden, sığır güden birçok insanın yanından geçerler. Yolun kendisi sanki bir öykü geçididir; bu öykünün dinleyicileri de yolun iki yanındaki çayıra dizilmişlerdir.

Onun küçükken kardeşleriyle birlikte, arada bir kasabadan gelen arabalara fındık, yaban çileği satmaya çalıştığı yol da bu yoldur.

Tekelci sermaye, yeryüzündeki insanların çoğundan dolaylı ya da dolaysız olarak aşırı kazanç elde etmeyi başarmakla birlikte, bu insanların çoğunu endüstri kesimindeki artı-değer üreticilerine dönüştürmez... Tekelci sermaye, bir yandan (kendi egemenliğinden kopmayı başaranların dışında) bütün sınıfları ve ulusları bilinen çeşitli biçimlerde sömürürken, bir yandan da bu toplumlar arasındaki ayrımları sürdürmek ve arttırmak için her çabayı gösterir. Amerika Birleşik Devletleri ile Hindistan bugün geçmişin herhangi bir döneminde olduğundan çok daha yakın ilişkiler içinde bulunmakla birlikte, bu toplumların teknolojileri, hayattan bekledikleri şeyler, ortalama kültürleri, insanlarının yaşama ve çalışma biçimleri arasındaki ayrım, yüz yıl önce bu iki ülke arasında hemen hemen hiçbir ilişki olmadığı zamankinden çok daha büyüktür.

Yirminci yüzyılda, dünya tarihini emperyalizmin eşitsiz ve bileşik gelişme diye tanımlayabileceğimiz evrensel yasayı en geniş uygulama alanına soktuğunu görürsek, anlayabiliriz.

Otobüs durağında arabadan atlar, helâlleşeceği en son kişilerle de helâlleşir. Bir iki tahta kulübe ile çamurlu ve ot bürümüş açık bir park yeri olan otobüs durağı kalabalıktır. Bekleyenler ya oturmuş, ya da uzanmışlardır. Bazıları da gitmeye hazırlanmaktadır. Orada saatlerce bekleyenler yüzünden durak yerinde epeyce çöp birikmiştir. Havada yolculuklarla ilgili sözlerin birikiminden oluşan bir ses bulutu kalmış gibidir. Bu insanlar arasında köyden kente, bir köyden başka bir köye göç eden aileler, köyüne dönen gurbetçiler, başka göçmen işçiler, askerler vardır. O, bavulunun ve paketlerinin yanına çöker. Paketler iple iyice bağlanmış ve birkaç yerinden sıkıca düğümlenmiştir. Bunların içinde bavula sığmayan şeyler, son dakikada aklına gelen bazı eşya ve hediyeler vardır. Paketlerdeki peynir, jilet gibi katı cisimler özenle bezlere sarılmıştır.

> Modern sanayi bugünkü dünya pazarını yaratmıştır... Bu pazar ticaretin, deniz ve kara ulaşımının büyük ölçüde gelişmesini sağlamıştır, öbür yandan bu gelişme de endüstrinin yaygınlaşmasını kolaylaştırmış; sanayinin, ticaretin, denizciliğin, demiryollarının yaygılaştığı oranda da burjuva sınıfı gelişmiş, sermayesini arttırmış ve Orta çağlardan arta kalan her sınıfı geri plana itmiştir. Burjuva sınıfı bulunduğu ülkenin yönetiminde şehirleri egemen kılmıştır. Büyük şehirler kuran bu sınıf şehirli nüfusu kırsal nüfusa göre büyük

ölçüde arttırarak ülke nüfusunun büyük bir kesimini kırsal hayatın budalalığından kurtarmıştır (*Komünist Manifesto*).

Kırsal hayatın budalalığı konusunda Marx abartmalı bir dil kullanmıştır. 1848'de yazarken Marx şehir akılcılığının niteliklerini olduğundan üstün görmüş, köyü de şehir için kullandığı ölçülerle değerlendirmiştir.

Şoför büfedeki kahveci kadına sesleniyor, klaksonunu çalıyor ve otobüs gelişigüzel yola çıkıyor. Bu yolun yüzeyi giderek daha da düzelecektir. Ülkesinin başkentine doğru yol alırken, bir yerde farkında olmadan belki de aylarca görmeyeceği hayvan ve kuş türlerinin son örneklerinin yanından geçecektir: son leyleğin, son katırın, son yaban domuzunun. Dönüşünde bu türlerin ilk örneklerini bir çeşit nöbetçi olarak yeniden tanıyacaktır.

O, yarım kalmış tarihsel bir değişimi tamamlamak üzere tek başına yola çıkmaktadır.

Azgelişmiş ülkelerin çoğunda kapitalizm çarpık bir gelişme çizgisi göstermiştir. Çocukluk döneminin bütün acılarını çekip kısıtlamalarını yaşadıktan sonra gençlik döneminin canlılığı ve coşkunluğuna hibir zaman kavuşamadan, daha erken bir döneminde kocamışlığın ve çürümüşlüğün kaygı verici özelliklerini göstermeye başlamıştır. Sanayi öncesi toplumlara özgü durgunluğun ağır yüküne bir de tekelci kapitalizmin kısıtlayıcı baskısı olanca yoğunluğuyla eklenmiştir. Geri kalmış ülkelerde tekelci kurumların elde ettikleri büyük ekonomik zenginlik üretken amaçlarla kullanılmaz. Bu olanaklar ne o kurumların kendi girişimlerine yatırılır, ne de başka kurumların gelişmesine katkıda bulunmak üzere kullanılır. Yabancı ortaklarca yurt dışına çıkarılmadığı durumlarda, bu kaynakların toprak sahibi soylu sınıfa özgü bir biçimde kullanıldığı görülür. Şehir içinde ya da yazlık bölgelerde ev yapımında, hizmetçiler tutmada, aşırı tüketimde bulunmada ya da buna benzer harcamalarda kullanılan bu paralar kazanç sahiplerinin lüks içinde yaşamalarını sağlar. Kalan paraysa, rant getiren toprak alımmda, her türden ticari işlerde, tefecilikte ve borsa oyunlarında kullanılır. Bu paraların son fakat önemli bir kullanım alanı da, büyük tutarda servetlerin ülkede para değerinin düşürülmesine karşı ya da toplumsal ve siyasal kargaşalıklardan kaçmayı güvence altına alma amacıyla dış ülkelere kaçırılmasıdır.

Tüccar kulübü, Sevilla, İspanya.

Bir Portekizli göçmen işçi: "Bizim ülkede durum nasıl, biliyor musunuz? Birçok kapitalist var bizim orada, paralarını saklayıp bir şey yapmıyorlar o parayla, sadece saklıyorlar. Sanki bir çukur kazıp parayı oraya gömüyorlar, örttükleri bu çukuru da bir daha açmıyorlar."

Yoksulluğun mirasçısıdır göçmen işçi. Ama böyle söylemek onun durumundaki dramı çok genel bir biçimde dile getirmek olur. Miras aldığı şeylerin bir bir dökümü yapılmalıdır.

(Büyükbabasının hatırladığı dönemden beri)
ülkesine Batı sermayesinin girmesi
Kırsal kesimdeki kendine yeterlilik durumunun yok edilmesi
Yarı feodal toprak sahibi sınıfın güçlendirilmesi
Hammaddelerin ve ticaret ürünlerinin, vb.'nin
yabancı çıkarlar için üretilmesi
Yerel ticaret sermayesinin artması
Bir iki sanayi dalının tekelci nitelikte gelişmesi

Sonuç
Yerel sanayideki gelişmenin
Genel teknolojik gelişmenin
Toprak reformunun
Çağdaş tarımın
} **Tıkanması**

Meta dolaşımı
Şehir kültürünün yaygınlaşması
(Sağlık koşullarındaki gelişmeyle) nüfusun artması
Zenginlerle yoksullar arasında kesin kutuplaşma
Her türlü toplumsal değişme tehlikesine karşı ticaret sermayesi,
toprak sahipleri ile yabancı çıkarların işbirliği

Sonuç
Çağdaş eğitimin
Toplumsal hayattaki lâikleşmenin
Siyasal demokrasinin
} **Tıkanması**

Türkiye'nin 1967'de nüfusu 34 milyondu, nüfusun artış hızıysa yılda yüzde 3 oranındaydı. Nüfusun yüzde 80'i köylülerden oluşuyordu. Tarımın yüzde 90'ı tümüyle makinalaşmış durumdaydı. Ülkede kurulmuş olan sanayinin yüzde 60'ı yalnızca yiyecek maddesi, şarap ve tütün üretiyordu. Sanayi kesiminin tümü gayrısafi milli hasılaya yalnız yüzde 15 oranında katkıda bulunuyordu. Ülkede 1 milyon işsiz vardı. Kırsal bölgelerdeyse 4 milyon insan ancak hasat zamanı iş bulabiliyordu. Her yıl işçi pazarına 300 bin kişi daha katılıyordu. Nüfusun hemen hemen yüzde 70'i okuryazar değildi. 1967 yılında yurt dışında çalışan Türk işçilerinin sayısı 250 bini buluyordu. Bugün (1974) bu sayı bunun üç katını aşmış bulunuyor.

Otobüs başkentin varoşlarına gelmiştir. O, tuğla kırıklarından, tahta parçalarından, hurda demirlerden gelişigüzel yapılmış gecekondu yığınını görür. Bu gecekondularda, başkente ulaşıp da daha öteye gidemeyen köylüler oturmaktadır.

Şehir onun düşündüğünden daha büyük, daha kalabalıktır. Bu şehrin içinden geçmek için nasıl bir irade gücü gerektiğinin bilincine varır. Nerdeyse herkes onun kullandığı dili, onun kullandığı sözcükleri kullanmaktadır; ama daha şimdiden anlamadığı şeyler vardır: daha önce pazarda görmediği balık türleri; bir mağazanın vitrininde aşırı zenginlikte sofra takımları; garip biçimde pasta ve şekerler. Karşılaştığı şeyler arasında tanımadıkları giderek artacaktır. Kendisi gibi buraya kadar gelip kalmış daha birçok insan olduğunu görür.

Azgelişmiş ülkelerin birdenbire büyümüş bütün başkentleri gibi Atina da yaygınlığına ve büyüme hızına rağmen bir sanayi şehri değildir. Kütüğe kayıtlı 'gerçek' nüfusun üçte birinden azı sanayi kesiminde çalışmaktadır. Bunun nerdeyse yarısı on kişiyi aşmayan ve genellikle ilkel nitelikte olan aile işletmelerinde çalışanlardan oluşur.

İstasyonun yanındaki geniş alana toplanan kalabalık bütün ülkedeki köylerin haritası gibidir: Köyler birbirlerinden uzaklıkları bir iki metreye indirgenmişçesine şaşırtıcı bir biçimde yakınlaşmışlardır. Birtakım söylentiler ve öneriler birarada tutar bu insanları. Sanki aralarında bir çeşit pazarlık sürüp gitmektedir. Pazarlık konusu, satın alınacak mallarla değil, gerçek ya da uydurma olanaklarla ilgilidir: bir yerde yarım günlük bir iş, falanca işyeri için 'torpil' vaadi, ucuz bilet konusunda aracılık, bir tartı alabilmek için gerekli sermayenin ödünç verilmesi gibi.

Bir tartı alabilmek için gerekli sermaye. Banyolarda kullanılan, üstüne ıslak ayakla basılan lastik tabanlı tartılardan. Talihi varsa, kullanılmış bir tartı bulabilir. Ama doğru tartması şart. Kâğıda sarıp istasyonun yanındaki sokağa gitmek, orada kaldırıma oturup önüne koyduğu tartıyla beklemek. Ve bütün gün 'Tartalım, tartalım!' diye bağırmak. Bir iki kişi fazla kilo aldıkları korkusuyla durup tartılacaktır. Bir iki kişi de sırf merak yüzünden tartılabilir. Bütün gün, 'Tartalım, tartalım! Tam kilo tartıyor!' diye bağırmak ve aynı sokakta birkaç tartıcı daha yoksa akşamüstü ancak bir kişinin yiyeceğini sağlayacak kadar para toplamak.

Bir insanın göç etme kararını, dünyadaki belli bir ekonomik sistemin bağlamı içinde düşünmek gerekir. Siyasal bir kuramı pekiştirmek için değil de, böyle bir insanın başına gelenleri doğru değerlendirmek için yapmak gerekir bunu. Bu ekonomik sistemin adı yeni sömürgeciliktir. Ekonomik kuram, bu sistemin azgelişmişliği yaratarak göç etmeye yol açan koşulları nasıl oluşturduğunu gösterir; ayrıca, bu sistemin göçmen işçilerin satmak zorunda oldukları iş gücünü neden gereksindiğini açıklar. Ne var ki, ekonomik kuramın dili, ister istemez, soyut bir dildir. Bu yüzden, göçmen işçinin hayatını belirleyen güçleri kavramak ve bu güçlerin, onun kişisel yazgısının bir parçası olduğunu anlamak istiyorsak, bunu daha az soyut, daha açık ve daha kesin bir dille açıklamalıyız. Eğretileme (istiare) kullanmalıyız. Eğretileme geçicidir. Kuramın yerini alacak değildir.

Almanya yolculuklarıyla ilgili açıklamaları dinleyen Türk göçmenler.

Göçmen işçi kararlılığını, evde hazırlanmış ve önündeki iki üç gün süresince yiyeceği yolluğunu, onurunu, cebindeki fotoğrafları, paketlerini, bavulunu kendisiyle birlikte götürür.

Gelgelelim, onun bu gurbete çıkışı başkasının gördüğü düşteki bir olaya benzer. Bilinmeyen bir insanın düşündeki bir kahraman gibi kendi başına buyrukmuşcasına, zaman zaman beklenmedik davranışlarda bulunan biri gibi hisseder kendini. Ama her davranışı -başkaldırmadığı sürece- düş gören o başka insanın zihninin gerekçelerine göre belirlenir. Burada eğretilemeyi bir yana bırakalım. Göçmen işçinin kendi isteğiyle yaptığı şeyler, ne kendisinin, ne de karşılaştığı kimselerin farkında olduğu tarihsel zorunluluklarla belirlenir. İşte bu yüzden başkasının gördüğü bir düş gibidir kendi hayatı.

Bir Türk: "Yılın altı ayı uyursun köyde, çünkü hem iş yoktur, hem de yoksulsundur."

Bir noktada sınırı geçmiştir. Bu sınır kendi ülkesinin coğrafi sınırıyla örtüşmüş ya da örtüşmemiş olabilir. Önemli olan coğrafi sınır değildir: Sınır sadece onun durdurulabileceği ve isteklerini gerçekleştirmesinin engellene-

bileceği yerdir. Sınırı geçtiği zaman, göçmen işçi olur. Çeşitli yolları vardır bu sınırı geçmenin. İşte size bu yollardan üçünü açıklayan üç örnek:

Sağlık muayenesinde sağlam raporu alamayan bir Türk köylüsü Almanya'ya turist olarak girmeye karar verir. Ama kalabalık bir trende turist olduğunu söyleyen bir Türk'ün, bunu sınır polisine, cebindeki paraları ve seyahat çeklerini göstererek kanıtlaması gerekebilir. Bu yüzden, sözünü ettiğimiz köylü, birinci mevki kompartımanda sorguya çekilmeyecek kadar zengin olduğu havasını yaratacağına güvenerek Köln'e birinci mevki bir bilet alır. Ve sınırı geçer.

Dağlık bir bölge, İspanya.

Son zamanlara kadar Portekiz'den dış ülkelere göç etmek genellikle yasaktı. Hem İspanyol, hem de Fransız sınırlarının gizlice geçilmesi gerekiyordu. Bu geçişleri de Lizbon'daki kaçakçılar düzenliyordu. Sınırı geçmenin ücreti adam başına 350 dolardı. Bu parayı ödeyen işçi adaylarının çoğu da dolandırılıyorlardı. Kaçakçılar bunları İspanyol sınırının ötesindeki dağlara götürüp orada bırakıyorlardı. Nerede olduklarını çıkaramayan adamcağızlardan bazıları açlıktan ya da soğuktan ölüyorlar, bazıları da 350 dolar daha yoksullaşmış olarak evlerine dönüyorlardı. (350 dolar o yıllarda orta-

lama bir Portekiz köylüsünün bir yıllık kazancıydı. 1964'te Portekiz'de adam başına düşen ortalama yıllık gelir 370 dolardı – bu ortalama, üst tabakaların gelirini de içeriyordu.) Bunun üzerine göçmen işçiler kendilerini koruyacak bir yol buldular. Yola çıkacak işçi adayı daha önce fotoğrafçıya gi-

dip bir resim çektiriyordu. Çektirdiği resmi ikiye bölüp bir parçasını kendisini kaçıracak kılavuza veriyor, öbür parçasını da kendisi saklıyordu. Fransa'ya vardığı zaman, sınırı kılavuzla birlikte kazasız belâsız geçtiklerini göstermek için kendisindeki fotoğraf parçasını Portekiz'deki ailesine gönderiyor, kılavuz da fotoğrafın kendisinde olan parçasıyla adamın ailesine gidiyor ve söz konusu kimseyi smırdan geçirenin kendisi olduğunu söyleyerek onlardan 350 doları alabiliyordu. Göçmen işçiler sınırı yüz kişilik gruplar halinde geçiyorlardı. Çoğu zaman geceleri yol alıyor, ya kamyonlarda saklanarak, ya da yürüyerek sınırı aşıyorlardı.

Dokuz gün sonra Paris'e ulaştı. Elinde Portekizli bir tanıdığının adresi vardı, ancak yönleri bilmiyordu. Adresi tutmak için bir taksiye binmesi gerekti. Kapıyı açıp arkaya yeni oturmuştu ki, taksinin şoförü ondan parasını göstermesini istedi. Yakınlarda bir yerde bir polis memuru gördü. Hem polis hem de şoför, Saint-Denis'in kenar mahallesine gitmek istiyorsa normal ücretin iki katını ödemesi gerektiğini söylediler. Kendisi bunun nedenini sormadı. Bir taksi tutmasını ve hakkını savunmasını bile beceremeyen, çaylak bir göçmendi. Ne de olsa sınırı geçmişti.

İstanbul'dan yola çıkan göçmen işçilerin çoğu Almanya'ya giderler. Bu işçilerin sınırı geçişleri resmî kuruluşlarca düzenlenir. İstekliler İş ve İşçi Bulma Kurumu'na giderler. Orada sağlık muayenesinden geçerler ve sahip olduklarını söyledikleri niteliklere sahip olup olmadıklarının anlaşılması için birtakım testlere sokulurlar. Geçenler hemen kendilerini çalıştıracak olan Alman firmasıyla bir sözleşme imzalarlar. Daha sonra bir işçi trenine binerek üç gün süren bir yolculuğa çıkarlar. Vardıklarında kendilerini çalışacakları Alman firmasının temsilcileri karşılar, onları kalacakları yerlere ve fabrikalarına götürürler.

Alman doktorlarca sağlık muayenesinden geçirilen Türk işçiler.

Sağlık muayenesi, İstanbul.

Muayeneden geçen herkesin göğsüne ve bileğine mürekkeple numaraları yazılıyordu.

Üstündekileri çıkarıp yüzlerce başka işçi adayıyla birlikte sıraya giriyor. Kendilerini muayene etmekte kullanılan araç ve gereçlere kaçamak bir göz atıyor sıradakiler (bunlara uzun uzun bakmak şaşkınlıklarını açıklamak olurdu). Birbirlerine de kaçamak bakışlarla bakıyorlar. Seçilme şansını yanındakine bakarak kestirmeye çalışıyor herkes. Onun böyle bir durum için hazırlıklı olmasını sağlayacak hiçbir şey yok geçmişinde. Eşi görülmemiş bir yaşantı bu. Ama daha şimdiden olağan bir şey. Tanımadığı insanların önünde çırılçıplak soyunmasını istemelerinin yarattığı utanç. Komut veren görevlilerin konuştukları anlaşılmaz dil. Testlerin anlamı. Vücutlarına keçe uçlu kalemle yazılan sayılar. Odanın katı hendesesi. Erkek gibi tulum giymiş kadınlar. Ne olduğunu bilmediği sıvı ilaçların kokusu. Kendisi gibi bir sürü insanın sessizliği. Çoğunun yüzünde, dinginlik içindeki ya da dua eden kimselerinkine benzemeyen o içe dönük bakış. Bütün bu olup bitenler ona olağan geliyorsa, bunun nedeni bu önemli yaşantıyı orada bulunan herkesin paylaşmasıdır.

Musluk fabrikası, İsviçre.

Sağlık muayenesi, İstanbul.

Boyu ölçülen bir Türk işçisi, İstanbul. Boyu kısa olduğu için bu işçi geri çevrilmiştir.

Sağlamlar çürüklerden ayrılıyor. Beş kişiden biri sağlam çıkmayacaktır. Sağlam çıkanlarsa yeni bir hayata başlayacaklardır. Birtakım aygıtlar vücutlarının içinde görünmeyen bir şeyleri muayene etmektedir. Aralarında bu fırsatı ele geçirmek için sekiz yıl beklemiş olanlar vardır.

Adamın biri kafasında var olduğundan korktuğu bir hastalığı ortaya çıkaracak bir makina olup olmadığını soruyor ona: Okuma-yazma bilmemektir bu hastalık.

İSTANBUL'DA İŞÇİ BULMA KURUMU'NDAKİ ALMAN DOKTOR 'MÜZE'SİNİ GÖSTERİYOR. ALMANYA'DA ÇALIŞMAK İÇİN BAŞVURAN ADAYLARIN ELİNDEN ALINAN BU EŞYALAR ARASINDA ÇEŞİTLİ ŞİŞELER, KAPLAR, VB. VARDIR. İŞÇİ BULMA KURUMU'NUN DIŞINDA İŞÇİ ADAYLARI KARABORSADAN NORMAL İDRAR ALIP KENDİ İDRARLARININ BOZUK ÇIKABİLECEĞİNDEN KORKARAK BUNU DOKTORA RESİMDE GÖRÜLEN ŞİŞELERDE VERMEKTEDİRLER.

Bir köy duvar ustası, İstanbul'daki iş bulma merkezinde duvar örme testinde. Bu aday başarısızlığa uğramıştır.

Sağlık muayeneleri bitince, sıra çalışacakları işler için gerekli yetenek testlerine gelir. Ne kadar güçlü olduğunu göster, demişti bir arkadaşı, ağır ağır konuş ve ne kadar güçlü olduğunu göster. Kimisi oturmuş sonuçları bekliyor. Kimisi bir aşağı bir yukarı koridoru arşınlıyor. Bir başka durumu çağrıştırıyor çoğunun yüzü: içeride çocuğunun doğmasını bekleyen bir babanın yüzünü. O da burada kendi yeni hayatının başlamasını bekliyor.

Sağlık muayenelerinin ve mesleki testlerinin sonuçlarını bekleyen Türk işçiler.

Sağlam çıkıyor ve doğuyor.

İşçi Bulma Kurumu, İstanbul.

Bu göçün geçmişteki göçlerden ayrılan yanı geçici oluşudur. Çalışmaya gelen işçilerin ancak küçük bir azınlığına çalıştıkları ülkede sürekli oturma izni verirler, iş sözleşmeleri genellikle bir, bilemediniz iki yıllığına imzalanır. Göçmen işçi, iş gücü eksikliği olan bir yere emeğini satmak için gelir. Kendisi o ülkeye belli bir işi yapmak üzere kabul edilmiştir. Bu işi yerine getirmekten başka bir hakkı ve gerçekliği yoktur. Gösterilen bu işi yerine getirdiği sürece kendisine ücreti ödenir ve kalabileceği bir yer verilir. O işi yapmasına gerek kalmadığı anda, geldiği yere geri gönderilir. Böyle göç edip gelenler insan değil, makina gözcüleri, süpürücüler, kazıcılar, harç karıcılar, siliciler, deliciler, vb.'leridir. Geçici göçün anlamı budur işte. Bir göçmen işçinin yeniden insan (koca, baba, yurttaş, yurtsever) olabilmesi için yurduna dönmesi gerekir. Ona hiçbir gelecek vadetmediği için terk etmek zorunda kaldığı yurduna.

Bavulunun dibindeki paketlerin birinde evden koydukları yolluğu vardır. Bu yiyecekleri düşünür –bıçakla kesilmesi gereken sosisi, ufalanan pey-

niri. Bir yandan, vagonun penceresinden kırlar, kasabalar gelip geçmektedir. Yemek yeme gereksinmesi açlığın bir belirtisi sayılmaz. Yiyecek, aynı zamanda başkasından gelen bir haberdir. O yiyeceği yemek bir yerden bir haber almak demektir. Kim, nereden göndermiştir bu haberi? O anda bunun karşılığını vermek kolaydır. Daha acıkmadan yemeye başlar. Bazıları yiyebildikleri kadar yerler, bazılarıysa geçmişten gelen bu haberlerin arasını uzun yolculukları boyunca sürecek biçimde ayarlamaya çalışırlar.

Yirmi dört saat sonra uyku nöbetleri sıklaşmaya, uyanıklık saatleri bulanıklaşmaya başlar. Tren, bir süre önce başlamış olan bir yarıştaki koşu-

cularla dolu bir piste dönüşmüştür. Koşucuların aralarındaki uzaklıklar artmış, aynı hızla yan yana koşan koşucu kalmamıştır. Vagonun ortalarında, ellerini dizlerine koyarak oturmuş gür bıyıklı, orta yaşlı bir adam bir şarkının birkaç dizesini mırıldanırken yanındaki zayıf yolcu uyuklamakta, karşısında oturan bir başka yolcuysa çakısının ucuyla dalgın dalgın dişlerini karıştırmaktadır. Kâğıt oynayanlar bile sanki birbirlerinden uzaklaşan koşucular gibidirler. Onun da dikkati dağılmaktadır. Bütün gücüyle dikkatini dağıtılan kâğıtlar üzerinde toplamaya çalışır. Sanki bu eldeki kâğıtlar bile bir şarkının nakaratıymış gibi koroya oradan katılmak ister. Sonra gerçekten şarkı söylemeye başlar, o elin oynanmasıyla elindeki kâğıtları atıp uykuya dalar, başı yanındaki yolcunun omzuna düşer ve öylece kalır. Bu arada, yanda, vagonun penceresinden kırlar ve kasabalar gelip geçmektedir.

Önündeki birkaç günlük geleceği o kadar çok bilinmeyenle doludur ki, zamanın akışı bu bilinmeyen geleceğin önünde durur ya da yön değiştirir. Düşünüldüğünde, başlamak üzere olan gelecek, içinde dolaşılabilecek bir boşluk değil, bir duvardır. Tarihten kalma bir şehir duvarı gibi bir duvar. Ama üzerinde zamanın ve çalışanların izleri olan bir duvar değil de, zamanı yadsıyan ve televizyon ekranına benzeyen bir duvar. Arada bir üzerinde birtakım görüntüler beliren, ama boş olduğu zaman, arkasına hiçbir şey geçirmeyen donuk bir bulut. Yarı uykulu haliyle duvara yaklaşır ve kendisine bir giriş yeri arar. Sonra, sırtını duvara döner, geçirdiği son birkaç günde olanları anımsar.

Yola çıkış, İstanbul.

Yola çıkış, Sirkeci garı, İstanbul.

Yola çıkış, Sirkeci garı, İstanbul.

Onlar emeklerini sunmaya gelmektedirler. İş güçleri kullanılmaya hazır durumdadır. Üretimi bundan yararlanacak olan sanayileşmiş ülke, bu iş gücünün yaratılmasındaki giderlerin hiçbirine katılmamıştır. Çalışamayacak kadar hasta ya da yaşlı göçmen işçilerin geçimleri için gerekli ödemeyi de yüklenmeyecektir. Şehirleşmiş ülkelerin ekonomisi bakımından göçmen işçiler ölümsüzdürler; ölümsüzdürler çünkü sürekli olarak yerleri başkalarıyla doldurulabilir. Göçmen işçiler doğmaz, yetiştirilmez, yaşlanmaz, yorulmaz, ölmezler. Bir tek işlevleri vardır onların: çalışmak. Hayatlarının bütün öbür işlevleri geldikleri ülkelerin sorumluluğu altındadır.

Büyük şehirde yaşamaya başlayan göçmen işçilerin şehrin garına gitmek gibi bir alışkanlıkları vardır. Orada gruplar halinde toplanıp konuşmak, gelen trenleri izlemek, memleketten en son gelen haberleri öğrenmek, dönüş yolculuğunun başlayacağı günü beklemek.

Her göçmen işçi, içinde bulunduğu durumu geçici sayar. Geçmişi hatırlar, geleceği düşler; amaçlarıyla anıları, düşüncelerinin geçmişle gelecek arasında durmadan gidip gelmesine yol açar.

Kışın büyük garlar sıcak olur. Göçmen işçilerin sayıca o ülkenin yurttaşlarından daha fazla oldukları ve orada çıkan olaylara seyirci kalabildikleri yerlerdir bu garlar. Olup bitenleri seyretme hakkı ve dilediğiniz insanlarla teklifsizce arkadaşlık etme olanağı: Boş zamanı özgürce kullanmanın yollarıdır bunlar.

Yolculuğun doludizgin hızı içinde trenin çıkardığı sesleri dinlemektedir. Raylar kadar düzenlidir trenin gürültüsü. Düzenli olmayan, bu gürültüden ayrı olarak trenin geçtiği yerlerin çıkardığı alçalıp yükselen seslerdir; tarlalar mırıldanmakta, tuğla duvarlar metal zeminleri yumruklamakta, bir istasyon camlara çakıl sıçratmaktadır. Son durak ilk belirdiği zaman, sessizlik içindedir.

Paketler ve bavullar daha önce perona inenlere pencereden verilir. Tren boşalır. İstasyon uzayıp gider çevrelerinde. Onların bagajlarını trenden indirmeleri dışında her şey düzenli ve yerli yerinde görünmektedir. Onların dışında her şey. Görevlilerin kartallı, meşaleli, sırmalı üniformaları daha önce gördükleri üniformaları andırmaktadır. Onları şaşırtan, gördükleri birkaç sivilin giyimleridir. Yalnız giyimleri değil, aynı zamanda yüzleri. Sanki gözlerini kullanmayan bu insanlar, gene de hızlı hızlı yürümektedirler.

Bir kez daha o kurşuni bulut renkli televizyon ekranına benzeyen duvarın önünde buluyor kendisini. Ekranda parlak görüntüler titreşmekte ve çevreye yeni, tanımadık sesler yayılmaktadır. Bu sefer duvar aralanıyor ve içeri giriyorlar. Perondan bir Karşılama Salonu'na götürülmüşlerdir. Kendi heyecanlı konuşmalarının gerisinden anlaşılmaz bir dilin kesik kesik yükseldiğini duyarlar. Oparlörler onlara kendi dilleriyle seslenmektedir, fakat konuşan kadının ağzı sanki bir bezle örtülüymüş gibi bir ses çıkarmaktadır. Keşke konuşan, kadın olmasaydı, diye geçirirler içlerinden. Kimdir bu kadın? Söylediklerini ona söyleten kimdir? Öteki dilin yazılı harfleri birbirine karışarak duyulmayan sesler yaratır.

SCHOKOLADE IST GUT!

Sessizlik ona aittir. Onlar ne söylerlerse, o, kafasındaki duyulmayan seslerle başını sallayacaktır.

Üst üste birkaç ağaç boyundan daha yüksek tavanlı koridorlardan geçiyorlar. Yürüyen merdivenle üst kata çıkmak için tek sıra diziliyorlar. Artık zemin katın hangisi olduğu belli değildir. Bavullardan biri merdivenin kenarına sürtünce, bir görevli bağırarak bavul sahibini uyarıyor. Koridorlardan, cam kapılardan, parmaklıkların önünden hep sıra halinde geçiyorlar. Birbirlerine bakınca, kendilerini karşılayan yabancıların yanında ne kadar

perişan ve kaba göründüklerini fark ediyorlar. Aynı zamanda, başardıkları işin önemini anlıyorlar. Artık sınırı geçmişlerdir.

Buraya yalnız geldiği için yeni hayatına doğuşunun irkiltisini hemen duyuyor. Birden korkuya kapılmamak için çocukluktan kurtulmuş bir erkek olarak geçirdiği yılları bir bir düşünüyor. Grup halinde gelenler için durum daha kolay.

Gruplar takım halinde gelirler. Sözlerle ve işaretlerle birbirlerine yabancı şehirdeki insanlardan daha güçlü, daha dayanıklı ve daha kurnaz olduklarını söylerler.

Bir Fransız köylüsü: Kimse köyde yaşamak istemiyor artık. Şehirde kralar gibi giyiniyorlar; arabalarını sürüyorlar; ama ne bir şey görüyorlar, ne de anlıyorlar. Benim kuralım her şeyi incelemektir: doğayı, bitkileri, hayvanları (bu arada kendimizi), iklimi.

Her şey yepyeni görünüyor. İnsanların sanki yürüdükleri her yer toprak düzeyiymiş gibi yürümeleri. Üzerinde yürünen ve dokunulan yüzeyler. Olağan bir hareketin çıkardığı olağan dışı ses. Her şeyin birbirine dikişsizce tutturulmuş gibi görünmesi. Cam bile başka türlü görünüyor burada insanın gözüne: daha kalın, daha dayanıklı. Eşyanın yeniliği ile dilin anlaşılmazlığı bir arada gidiyor.

polystyrene	**lön**
övertid	**cellulose acetate**
epok	**arbetstillstand**
dödsfall	**glass fibre**

Birbirinin yanından gelip geçen tramvaylar. Yaklaşan, uzaklaşan tramvayların gürültüleri. İşe yaramayan sözcükler. Her şeyin kendi akışı içinde sürüp gitmesi; günlerin birbirini izlemesi; polis birliklerinin belirmesi, yerlerine dönmesi; gelen, giden tramvaylar... Bir şehir dolusu insanın gidip bir başka şehir dolusu insanın gelmesi, sonra da gene gitmesi, bunları başkalarının izlemesi. Evler, dizi dizi evler, sokaklar, kilometrelerce kaldırımlar, üst üste yığılmış taşlar, tuğlalar.

Çıkış yerinde birtakım insanlar onun diliyle konuşuyorlardı. Anadilinin sözcükleri kıştan sonra ağaçlarda yeniden beliren yapraklar gibi. Memleketten tanıdığı birini görüyor bu adamların arasında. İki yıldır bu büyük şehirde çalışıyormuş. Sarıldıklarında, aralarında ortak olan her şeye de sarılmış oluyorlar. Birbirlerinin adlarını, köylerinin adlarını tekrar ediyorlar. Sonra, oraya yeni gelmiş olmanın heyecanıyla şöyle diyor: "Sokaklarında altın bulabilirmişsin buranın. Hemen aramaya koyulacağım." İki yıldır o şehirde olan arkadaşı karşılık veriyor: "Doğru. Ama göğün öyle yüksek bir yerinden düşmüş ki altın, toprağa vurduğu zaman, çok çok derinlere gitmiş."

Bu göç, değerli bir ekonomik kaynağın, insan emeğinin yoksul ülkelerden zengin ülkelere aktarılması anlamına gelir. Göç eden işçiler kendi ülkelerinde işsiz olabilirler; ama bu, o toplumun onların yetişmesinde bü-

Cenevre garına gelen göçmen işçiler.

yük yatırımlar yaptığı gerçeğini değiştirmez. İktisatçılar bazan üretimin öbür etkenlerinin ihracı ile 'sermaye ihracı olarak göç' arasındaki benzerlikten söz ederler. Bir göçmen işçinin yirmi yaşına kadar yetişmesi ve bakımı kendi ülkesinin ulusal ekonomisine aşağı yukarı 60 bin liraya mal olmuştur. Dış ülkeye giden her göçmen işçiyle azgelişmiş bir ekonomi, gelişmiş bir ekonomiye bu miktarda yardımda bulunuyor demektir. Fakat sanayileşmiş bir ülkenin bu durumda elde ettiği kazanç bundan çok daha fazladır. Böyle bir ülkedeki yüksek yaşama düzeyi yüzünden orada on sekiz yaşında bir işçinin yetişmesinun maliyeti 240 bin ile 480 bin lira arasındadır.

Başka bir ülkede yetişmiş emeğin kullanılması şehirleşmiş toplumların yılda 240 milyar lira tasarruf etmesi demektir.

Makinaları olanlara insan da verilir.

Pasaport kontrolü, Cenevre.

Göçmen işçileri karşılama merkezi, Cenevre.

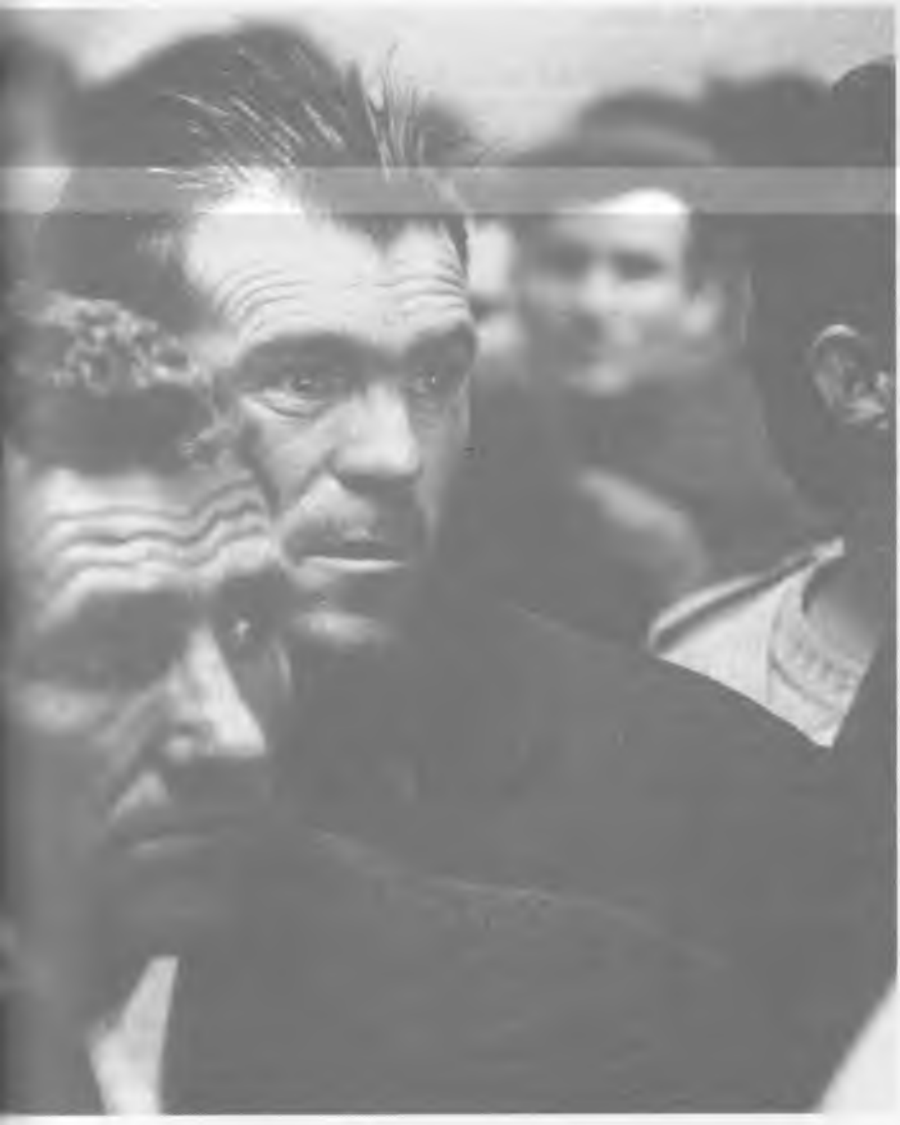

Bu sistemin savunucuları bu durumdan iki tarafın da karşılıklı olarak yararlandıklarını ileri sürerler. Bu savunuculara göre, işçi göçünden azgelişmiş ülke şu biçimlerde yararlanır:

1) İşçi göçü nüfus baskısını azaltır. Genç göçmen işçiler daha geç evlenirler. Evli göçmen işçiler, karılarından uzakta oldukları için, daha az çocuk sahibi olurlar.
2) İşçi göçü işsizliği azaltır, ücretleri arttırır. Ayrıca, göçmen işçinin kendi ülkesindeki iş gücü eksikliği makinalaşmanın hızlanmasını sağlayan bir etken olacaktır.

Şehre gitmek üzere Karşılama Merkezi'nden ayrılan göçmen işçiler, Cenevre.

3) Göçmen işçiler dönüşlerinde yurtlarına götürecekleri endüstriyel beceri elde ederler. Endüstrideki deneyleri kendileri için öğretici niteliktedir.

4) Göçmen işçilerin yurda gönderdikleri dövizler ülkelerinin dış ödemeler dengesinin düzelmesine yardım eder. (1972 yılında Almanya'daki göçmen işçilerin yurtlarına gönderdikleri dövizlerin toplamı en az 3 milyar doları buluyordu.) Bu dövizler ülkenin sanayi yatırımlarına sermaye sağlamaya yardım eder.

Bu savların gerisinde, şu gerçekler değişmeden sürüp gitmektedir.

1) Göçmen işçiler kendi kuşaklarının en girgin insanlarıdır.
2) Bu işçilerin emeği kendi ülkeleri için bir kayıptır.
3) Yöresel işsizlik azalsa bile, birçok bölge iş görebilecek insanlarını tümüyle yitiriyor demektir. Gittikçe tenhalaşan köylerde toprağın işlenmesi daha da kötüye gitmektedir.
4) Azgelişmiş bir ülkedeki paralı sınıflar sanayi ya da tarım alanlarındaki makinalaşmaya karşı yeterince ilgi göstermemektedirler.
5) Göçmen işçiler nitelikli işçilere dönüşmemektedirler. Yapacakları işler kendilerine birkaç gün içinde öğretilir.
6) Yurtlarına döndüklerinde, fabrikalar kurulmamıştır.
7) Azgelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelere borçlu durumdadırlar; bu yüzden ödeme dengesi güçlükleri vardır. İşçi dövizlerinin yatırıldığı bankalar bu paraları kredi olarak yeniden gelişmiş ülkelere verirler. Dövizler bankalardan çekildiği zaman, bu paranın büyük bir kısmı gelişmiş ülkelerden alınan mallara harcanır.

Göğün öyle yüksek bir yerinen düşmüş ki altın, toprağa vurduğu zaman, çok çok derinlere gitmiş.

2

İŞ

Kuraldışı bir şehirdir bu.
Dikine kurulmuş
ve toprağa dayanmayan bir şehir.
Duvardaki sarmaşıklar gibi yükselmiş.
Burada yaşayan bizler
bir aşağı bir yukarı
kırkayağın ustalığıyla yürürüz.
Ovayla denize dikey
bir maden kuyusunun
duvarlarında yaşarız.
Bir nehir akar sokaklarımızın arasından
ağaç kabuklarından akan yağmur gibi.

Yılın son gününde
bütün şehirlerin hakkı vardır
kılık değiştirip maske takmaya.
Marakeş, her türlü bağışıklıkla,
Paris'in giysilerini giyebilir
Madrid özgürmüş gibi düşleyebilir
kendini
Trinidad havaya uçurabilir
İngiltere Merkez Bankası'nı.

Bu şehir bir gök icat eder
Kendine
bir top kumaş gibi açar bu göğü.

Düşümde gök mavisi
Bir kuş yumurtası buldum.
maviyle sokağın damlarının birleştiği
yerde
duyulmadan takırdar bu yumurta,
gözlerim bu gürültüyü duyar.

19. yüzyılda göçmenlerin kaldıkları kira evleri, New York.

Gökte
güneşin çekirdeğindeki
adalet buzulu
ışığın hızına erişip
bir ayda
güneş sistemini geçebilir
ya da yüz bin yılda
samanyolundaki en uzak yıldıza
ulaşabilir.

Sokağın dibinde
bir serçe
tünemiş göğe karşı
göz zarına yakın
damarlardan bir ağaca.

Bir mahkûm kurşuna dizildiğinde
havalanıyor serçe
mahkûmun gözlerinden.

Gökyüzü döğüşüyor bugün
sağ kalan görünmez kişilerle.
Biz el sallıyoruz maden kuyusundan.

O, büyük şehre emeğini satmaya gelmiştir.

Avrupa'nın bütün sanayi ülkeleri göçmen işçi çalıştırmak, onlara bağımlı olmak zorundadırlar. Gelen yabancı işçilerin dörtte üçü bu ülkelerin en büyükleri olan Fransa'ya ve Almanya'ya giderler. Başlangıçta, gideceği ülkeyi kendi yöresel geleneğine göre seçer. Eğer Türkse, büyük bir olasılıkla Almanya'ya gider; Portekizliyse, Fransa'ya; Yunanlıysa, İsveç'e gidebilir.

Emeğini bir meta gibi satmakta özgürdür.

20. yüzyıl göçmenlerinin kaldıkları kulübe evler, Fransa.

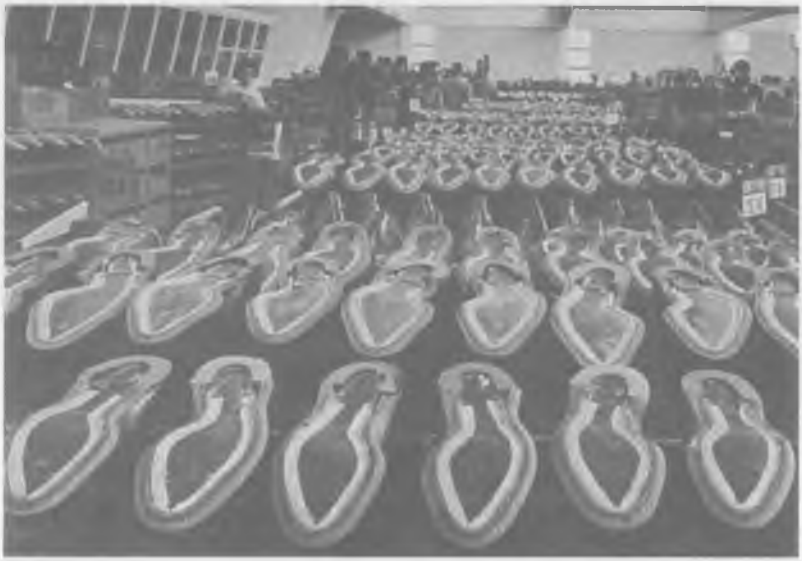
Kira evleri, İsviçre.

Barakalar, Almanya.

Göçmen işçilerin üçte ikisi sanayi kesiminde, bina ve öbür yapı işlerinde çalışırlar. (Onu yeni bir hayata götürecek olan yolları o yapmıştır. Yolları, ekspres yolları, tünelleri, hava alanlarını.) İçlerinde az sayıda tarımda çalışanlar da olur. Geri kalanı hizmet kesiminde çalışır. Fransa'da sanayide çalışan tüm işçilerin yüzde 20'si yabancıdır; bu oran Almanya'da yüzde 12, İsviçre'deyse yüzde 40'tır. Yabancı işçiler Almanya'da plastik, kauçuk ve amyant sanayii gibi en tatsız ve ücreti düşük işlerde yoğunlaşmışlardır. Köln'deki Ford fabrikasının montaj bölümünde çalışanların yüzde 40'ı; Fransa'da Renault fabrikasındakilerin yüzde 40'ı; Gothenburg'daki Volvo fabrikasında çalışanların yüzde 45'i yabancı işçilerden oluşmaktadır.

Yaşamak için hayatını satabilir.

Kendisiyle sözleşme yapan firma ona bir odada yatacak bir yatak sağlar. Göçmen işçilerin yarısından fazlası şirketlerin onlara bulduğu kira evlerinde ya da barakalarda kalırlar.

Yatağının bulunduğu köşedeki duvarlardan birinin ucunda bir kapı vardır, bu kapı bir geçide açılır, geçidin sonunda altına girip yıkanacağı musluklar, hela olarak kullanacağı delikler bulunur, bu ıslak yerlere basarak çıkış yerine gelinir, merdivenden inip sokağa çıkılır, sokağın bir yanında bina duvarları, öbür yanında trafik duvarı vardır, parmaklıkları geçip, aydınlatılmış üstü camlı geçitten çalıştığı yere gidilir, o kat temizlenecek, şu delik açılacak, bu külçe kaldırılacak, falan kaplama çekiçle dövülecek, bu vites kutusu toplanacak; bu iş bitince aynı iş ya da ona çok benzeyen başka bir iş başlar, aynı iş ama bu sefer başka bir katta, başka bir delik, başka bir külçe, başka bir kaplama, başka bir vites kutusu... İşlerin değişik olması gerekir, çünkü o işi biraz

önce yapmıştır, şimdi yeniden, sonra gene durmadan bu işleri yapacaktır. Bu işlerin hem değişik olması gerektir, hem de birbirine benzeyen işlerdir bunlar: Bu şehirde, odasında yatağının bulunduğu köşenin duvarından başlayarak her şeyin bir süreklilik gösterdiği gibi birbirine bağlıdır bu işler. Her şey bir başka şeyin parçasıdır: Bunun bir yerinde çalışır, bir yerinde yürür, bir başka yerinde uyur, masa biçimindeki bir başka yerinde yemek yer; yediği şeyler yenebilecek parçalarıdır bu büyük bütünün. Bütün bu parçalar, içinde bulunduğu şeyin parçalarıdır ve bunun içinde yanlış bir davranışta bulunması,

yanlış bir adım atması, ezilmesiyle sonuçlanacaktır. Bu büyük bütünün içinde ancak kendisine söylenen şeyi, yapılması gerektiği gibi yapabilecek kadar yer vardır; bunun dışında, ancak yatağında istediği gibi hareket edebilir.

Fransa'da son zamanlara kadar göçmen işçilerin yüzde 80'i gerekli kâğıtları olmadan yasadışı olarak oturuyorlardı. Bu da 'resmî' bir 'gayrı-resmî' durum yaratıyordu. Göçmen işçiler bazan, eğer iş ve kalacak yer bulabilirler ve işverenleri kendilerinin geçimlerini sağlamayı yükümlenirlerse, durumlarını yasallaştırabiliyorlardı. Bu sistem, daha başlangıçta yabancı işçileri yasalara aykırı davranan kimseler durumuna sokarak, onların ellerinden alınamayacak hakları olmadığı, ancak sonradan birtakım haklar kazanabilecekleri gerçeğini vurgular. Hükümet bugün durumun düzene sokulduğunu ileri sürmektedir. Ama kuşkusuz bugün bile birçok yabancı işçi, Afrika'daki eski Fransız sömürgelerinden gelenleri de sayarsak, belki de gelenlerin yarısından çoğu, ellerinde resmî belgeler olmadan Fransa'ya girmektedir.

Yasal göçmen işçi girişlerinin tümüyle devlet kurumlarınca düzenlediği Almanya'da 250 bin ile 500 bin kadar işçi ya kaçak olarak sokulmuş, ya da daha ender durumlarda kendileri kaçak olarak o ülkeye girmişlerdir. (Bu kurumlar her göçmen işçiden Almanya'ya götürülmesi için 392 dolar almaktadır.)

O da resmî kâğıtları olmadan buraya gelmiştir. Karşılanıp selamlaşmadan sonra, tek kelime söylemeden amcaoğluna meraklı gözlerle bakar. Dışarıda, hiç bilmediği sokaklarda, anlamadığı birtakım bağrışmalar vardır. Amcaoğlu şakayla karışık, öfkeli bir gülüşle sırıtır. Artık buradasın, buranın ne mene bir yer olduğunu kendin anlarsın. Cennete geldiğini sanma. Herifler hep sırtımızda. Ama başarılı bir insan olarak dönersin memlekete. Yüreklendirici bir sesle, bir gizi açıklarcasına söylenmiştir bu sözler.

Amcaoğluyla yedi arkadaşının paylaştığı odada birkaç gün kaldıktan sonra, iş ve yer bulması gerekir. Bir iş olduğunu duyarlarsa, bu arkadaşlar kendisine haber vereceklerdir. Ama bu bir süre beklemeyi gerektirebilir, oysa o şimdiden para sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Yola çıkmadan önce ödünç aldığı paralarla biletini almış, gereken rüşvetleri vermiştir. Kendisine iş olmadığı söylenen bir fabrikanın dışında, sokakta beliren bir adam yanına yaklaşıp onunla kendi diliyle konuşur, kendisine iş bulabileceğini söyler.

O ülkeye kaçak olarak girmiş bir yabancı işçi iş bulma kurumuna gidemez. Yabancı gazeteleri okuyamaz. Bu yüzden gazetedeki iş ilânlarını okuyup bu bilgileri yeni gelen göçmen işçilere satan birtakım aracılar türemiştir. Göçmen işçi kendisine böyle bir iş bulunduğu zaman aldığı iki haftalık ücreti bu aracıya verir.

Kendisinin de kurnazlıktan yoksun olduğu söylenemez. Memleketinde hayvan pazarında pazarlığa giriştiği zaman, bundan en kazançlı çıkmanın yollarını araştırmıştır. Oldukça incelikleri olan bir kurnazlık yarışıdır bu pazarlık: Karşısındakinin gerçeğe onun istediği yönden yaklaşmasını sağlayacak inandırıcı sözler söylemeyi (böylece gerçeğin yalnız bir yanını görmesine çalışmayı), karşısındaki onun bu kurnazlığını anladığı zaman da kendisini rezil etmeden onunla uzlaşmasını bilmeyi gerektirir.

Şehirdeki dolandırıcılık yolları değişiktir. Burada göz boyama, şehirdeki yabancıların bir daha birbirlerini hiç görmeyecekleri ve şehrin deniz gibi, her şeyi ve herkesi örttüğü için, her söylenenin doğru sayılabileceği varsayımına dayanır. Dolandırıcılık sürekli olarak hayatla koşutluk halindedir; böyle bir olaydaki ilişkiler bir ipnotizma deneyindeki ilişkileri andırır: Dolandırıcı her zaman kurbanı ile gerçek dünya arasındadır.

Adam, kulağına fısıldayarak ona bir çini fabrikasının adresini verir. Haftada 17 sterlin (1 sterlin yaklaşık olarak 30 Türk lirasıdır) ücretle işe alınır. Yasal olarak çalışan bir göçmen işçinin elineyse haftada 40 ile 50 sterlin arasında bir para geçebilir. O gene de talihli sayar kendisini. Her gün çalışacaktır. Fazla mesai yapar, geceleri de çalışırsa, para biriktirmeyi bile başarabilir. Daha sonra başka bir iş arayacaktır. Büyük şehirde olması hâlâ bulunmaz bir nimettir onun için: yitirmekten korktuğu bir nimet. Patronuna ya

da sokakta tanımadığı birine karşı yanlış bir davranışta bulunması, kaçak çalıştığının anlaşılması ve memleketine gönderilmesi tehlikesiyle karşılaşması demektir. Elindeki nimeti sürekli olarak korumak zorundadır.

Kalacak yer aramak. Amcaoğlu ile öbür yedi arkadaşı nereye bakması gerektiğini ona söylemişlerdir. Çaldığı ilk kapı açılır ve tanımadığı bir insanı çerçeveler bu kapı. Ezberlediği beş sözcüklük sorusunu sorar. Bu soruya bir oda kapısının açılması, ödenen paranın üstünün verilmesi gibi bir hareketle karşılık verileceğini sanmaktadır. Oysa bu tanımadığı insan ne demek istediği anlaşılmaz bir yüzle ona bakmaktadır. Yüz derisinin gerisinde durmadan hop oturup hop kalkan kötü ruhlu bir yaylı kuklanın bakışıdır bu. Kapının eşiğinde durmuş beklerken, sözcükler arasında ancak yukarı zıpladığı zaman karşısındakinin gözlerinde görür bu bakışı. Bu insanın gerisinde, koridorun ve evin iç düzeninin bilinmezliğinin ötesinde, bu bilinmeyen insanın daha konuşurken kapıyı yüzüne kapamasının bilinmeyen nedenleri gizlidir.

Köylüler sert, kurnaz, çoğu zaman da ikiyüzlü insanlardır. Bir adam, görünmekten korktuğu için, karanlıkta -sabırla, inatla- öç almayı kurar. Bu karanlık bir çeşit uyku gibidir; yalnız bir kişiye yer vardır bu karanlıkta. Köy kin güder. Zayıflar alaya alınır. Güçlüler övülür. Köyü yüceltmenin gereği yoktur. Ama bazan şehirde hiç rastlanmayacak bir olay olur köyde. (Bir devrim ya da bir kuşatma şehre de böyle bir olanak sağlayabilir.) Adamın ya da kadının biri kendini hiç düşünmeden bir şey yapar, içten gelen, hesapsız bir davranışta bulunur. Bir başkasının uğradığı haksızlığa karşı çıkar. Gerçekten özveriye dayanan bir davranışta bulunur. Ve bu davranış bir yankıya dönüşür, herkesin kulağında çınlar. Nereden gelir bu yankı? Gökten mi? Tarladan mı? Atalardan mı? Köy kulesinden mi? İşitilmez bir yankıdır bu, ama bir eylemi tamamlamaktadır. Eylemde bulunan insan duyar bu yankıyı, o eyleme tanık olanlar da duyar. Büyük şehirde böyle tamamlanan hiçbir eyleme rastlanmaz.

Göçmen işçilere en kötü odaları kiralayanlara uyku simsarları *(marchands de sommeil)* denir. Bir kişilik küçük bir odaya (yüzyıl öncesinin bir hizmetçi odasına) üç karyola yerleştirilmiştir. Bu üç yatakta değişik vardiyalarda çalışan dokuz kişi yatar –çünkü yirmi dört saatte üç vardiya vardır. Bir işçi kaldığı bu yere ayda 8 sterlin, yani aylığının onda birini verir.

İlk olarak bir süpermarkette alışveriş eder.

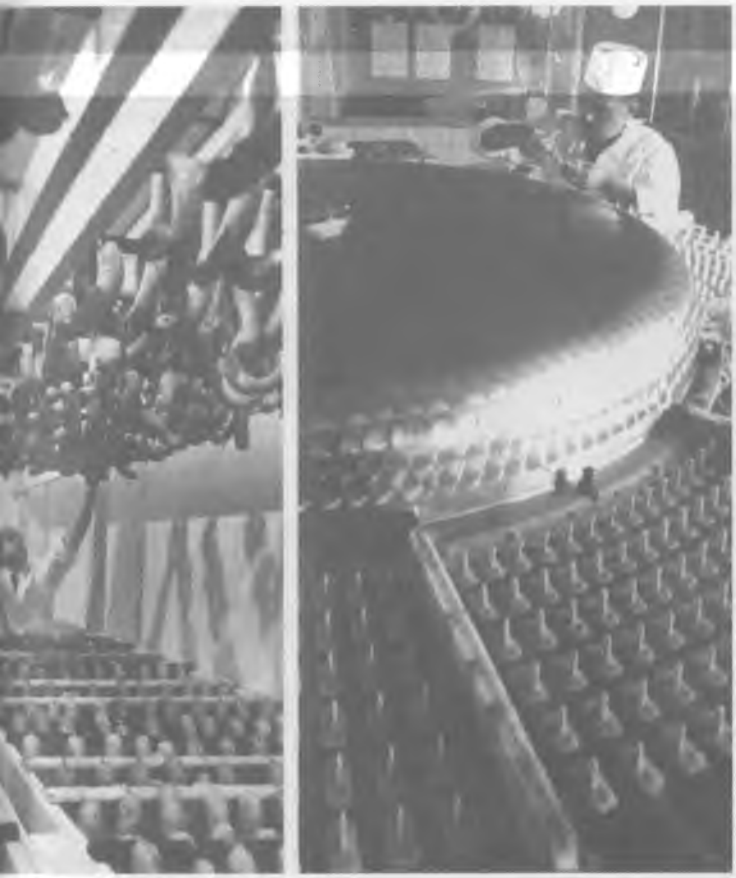
Burada gördüğü şeyler o kadar çoktur ki, köyündeki bütün evlerde ne var ne yok ortaya konsa, sonra da böyle raflara dizilse, bunların yanında çok az kalır. Gördüğü şeylerin çoğunun ne olduğunu, oraya nasıl geldiğini de anlayamaz, çünkü satılan mallar genellikle paketlenmiş şeylerdir ve üzerlerindeki yazıları sökemediği için de, içlerinde ne olduğunu bir türlü kestiremez. Birtakım insanlar rafların önünden ağır ağır geçmekte, bazan uzanıp bir şeyler almaktadırlar. Sanki hırsızlık yapıyorlarmış gibi bir havaları vardır. Yüzlerinde hiçbir anlam olmayışı sanki bir kurnazlık belirtisidir. Ama sinsi bir halleri de yoktur. O da onlar gibi yapsam mı diye duraksar: Ya bir şey çalmakla suçlanırsa? Raflarda hem yiyecek, hem de ev eşyaları vardır. Bir küfede domates görür, bayağı bildiğimiz domates. Biraz domates, biraz da ekmek almaya karar verir. Aldıkları malları tekerlekli sepetlere koyup kasaya yaklaşan öbür müşterileri izler. Bir kâğıt para uzatır, paranın üstü madeni para olarak makinanın ağzından madeni bir tabağa düşer. Arkasındaki kadın kendisini itip bozuk parayı almasını işaret eder. Yatağına döndüğünde yavaş yavaş ve yanlış yapmadan aldıklarının ne kadar tuttuğunu hesap eder. Aldıklarının fiyatlarını aldığı ilk haftalığa göre değerlendirir. Biriktirmeyi düşündüğü para için tasarladığının iki katı zaman gerektiği sonucuna varır. Tabiî başka bir iş bulmazsa.

Fabrikanın kapısı önünde değişik yönlerden bir sürü insan biraraya gelir. Kadın, erkek, yaya, bisikletli, arabalı binlerce insan. Aynı yöne gitmek zorunda oluşları omuz omuza duracak kadar birbirine yaklaştırır onları. Ama bir iki selamlaşma sözcüğünün dışında, birbirlerine pek aldırdıkları yoktur. Sanki her biri ayrı ayrı o sabah oraya gelmek zorunda olduklarını bildiren yazılı bir çağrı almışcasına kendi düşüncelerine dalmıştır.

Daha işbaşı yapmadan, fabrikanın dışında, çekip oradan gidebilecek durumdayken, birbirlerinden o kadar uzaklaşmış bir hava içindedirler ki, acaba bunlar da benim gibi başka başka ülkelerden yeni gelmiş göçmen işçiler mi diye düşünür.

Bir başka insanın yaşantısını anlamak için, insanın dünyayı, kendi bulunduğu yerden göründüğü gibi görmekten vazgeçip, onu, o öbür insanın

bulunduğu yerden göründüğü gibi yeniden görebilmesi gerekir. Örneğin, bir başkasının yaptığı seçimi anlayabilmek için, kafasında karşı karşıya kalabileceği seçenek yoksunluğunu, kendisine bir seçim hakkı tanınmayabileceğini düşünmesi gerekir. Toklar açların hangi seçeneklerle karşı karşıya olduklarını anlama yeteneğinden yoksundurlar. Bir başkasının yaşantısını anlayabilmek için, ne kadar beceriksizce de olsa, dünyanın parçalarının sö-

külüp yeniden takılması gerekir. Bir başka insanın öznel yaşamına girmekten söz etmek yanıltıcıdır. Bir başkasının öznelliği aynı dış gerçeklere bir başka kişisel yaklaşımdan ibaret değildir. Kendisinin merkezi olduğu gerçekler dünyasıdır değişik olan.

Kendisine yapabileceği iş öğretilir. Bu işi yapabildiği zaman, eğer fazla mesai de yaparsa, haftada 40 sterlin kazanabilecektir. Başkalarının yaptıkları hareketleri izler ve onları taklit etmeyi öğrenir. Bu aşamada sözcüklerden yararlanabilmesi için birisinin onun kendi dilini konuşması gerekir.

Çamaşır makinesi fabrikasındaki montaj hattı, Lyon, Fransa.

Çağımızda seri halinde üretim, kullanılan işçilerin çoğunun uzmanlaşmamış olmasını öngörür. 1920'lerin ortalarına doğru Henry Ford yanında çalışan işçilerin yüzde 79'unun yaptıkları işi sekiz günde, yüzde 43'ününse bir günde öğrenebildiklerini ileri sürüyordu. Bu oran bugün için de geçerlidir.

Köy yolu, İspanya.

Geçen iki yüzyılın tarihi -yaşanan durumu savunanların görüşleri bir yana bırakılacak olursa- korkunç olmaktan da öte bir şeydir. Kötülük kavramının bir güç olduğu düşüncesinden tam bu dönemde vazgeçildiğine inanmak zordur. Gelişmiş Avrupa ülkelerinde okula giden çocukların hepsi, okudukları kitaplar ne kadar aldatıcı ve önyargılı olursa olsun, kapitalizmin tarihiyle ilgili bir şeyler öğrenir: köle ticareti, yoksullarla ilgili yasalar, çocuk işçilerin çalıştırılması, fabrikalardaki çalışma koşulları, 1914-1918 arasındaki Büyük Savaş gibi. Kapitalist sistem böyle bir sicille karşılaştığı zaman da, bir evrim geçirdiğini, geçmişteki insanlık dışı olayların bir daha hiçbir zaman yaşanmayacağını ileri sürer. Bütün haberleşme araçları, bu iddiayı üstü kapalı bir biçimde de olsa durmadan yaymaktadır: Bize öğretildiğine göre, biz insan haklarına saygı duyulan demokratik bir düzende yaşamaktayızdır. Geçmişteki aşırılıklar bu düzenin kaçınılmaz gereği olmayan birtakım rastlantılardır.

İşe yeni giren göçmen işçiler yapılan hareketlere bakarak onları taklit etmeyi öğrenirler. Tek bir hareket kendi başına büyük bir çaba gerektirmeyebilir, ama bu hareketin dakikalar ve saatler boyunca, hiç değişmeden, üst üste tekrarı insanı bitkin bırakır, işin yoğunluğu, çalışan kimsenin bu hareketi yapmaya hazırlanmasına, gövdesinden güç almasına vakit bırakmaz. Bu hareketi sürekli olarak yapan gövde düşünemez duruma gelir.

Fabrikada çalışan kadın göçmen işçi, Lyon.

1. Pick up bottles (2 rows of 3).

   Grasp 6 bottles (2 in left hand, 4 in right hand). Hold thumbs toward you and fingers away from you.

2. Inspect necks.

   Tilt necks slightly so that the light will show defects.

3. Separate bottles.

   Separate bottles so that the left hand holds 2 and the right hand 4.

4. Turn left wrist to left with palm of hand up. At the same time move the left thumb toward the left so that the top bottle falls into place to the left of the bottom bottle. This places 2 bottles in the palm ready for inspection. Use the left thumb as a stop.

Fig. 327. Pictorial instruction sheet for inspection of bottles

'Zaman ve pazar araştırması' konulu bir kitaptan sayfa.

Fabrika kantini, Frankfurt, Almanya.

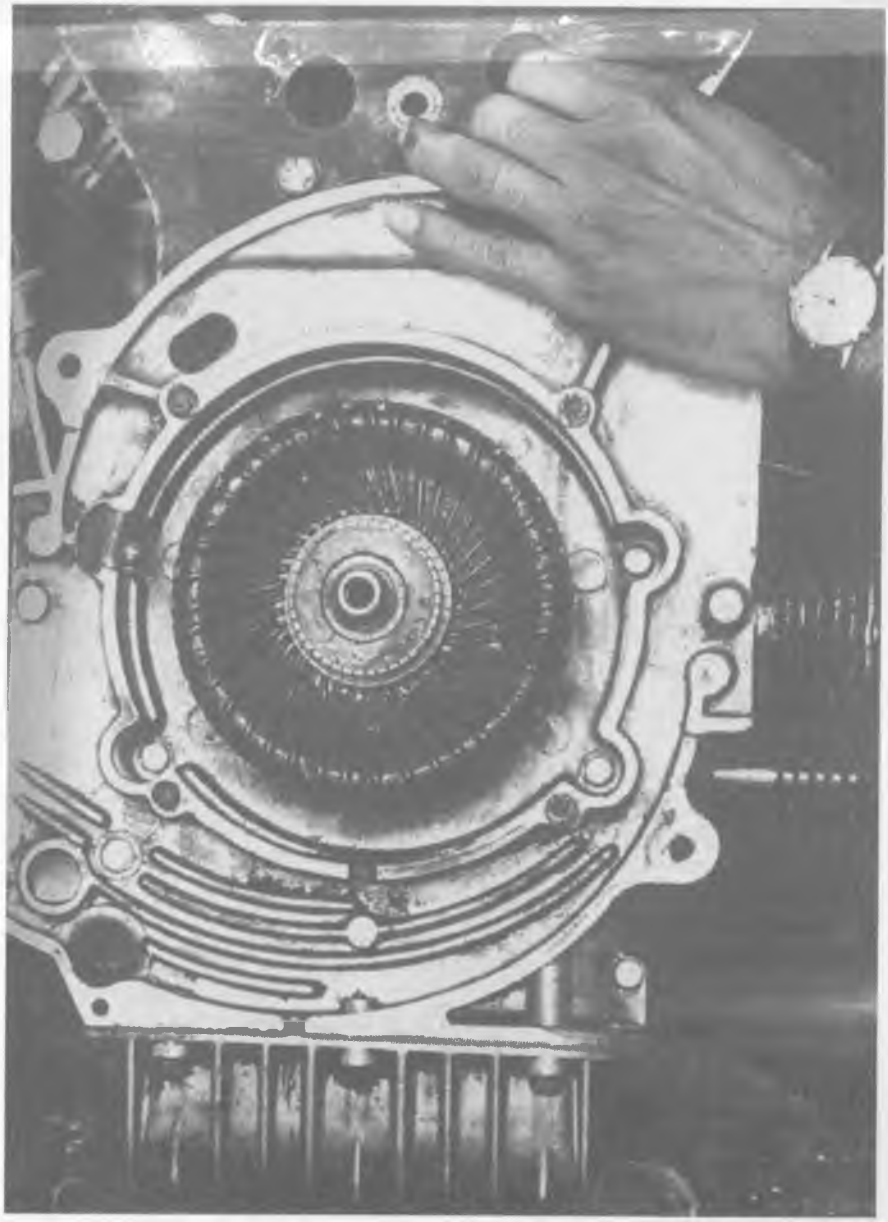
Geçmişteki insanlık dışı davranışların birer raslantı olduğunu kanıtlamak için, yaşama ve çalışma koşullarının düzeldiğinden, toplumsal refahtan, parlamenter demokrasiden, çağdaş teknolojinin nimetlerinden söz edilir. Büyük şehir merkezlerinde bu iddiaya genellikle inanılır da. Sömürünün en açık seçik biçimleri Üçüncü Dünya'nın gelişmiş toplumlarda uzantıları olan bölgelerde gerçekleştiği için, bu sömürü büyük şehirlerde göze çarpmaz. Üçüncü Dünya'yı temsil eden bu bölgeler, coğrafî olduğu kadar kültürel özellikler de taşır. Paris'in hemen dışındaki bir gecekondu mahallesi bu dünyanın bir parçasıdır. Mahzenlerde yatıp kalkan göçmen işçiler bu dünyanın bir parçasıdır. Onlar oradadır, ama onları kimse görmemektedir.

Bu arada, kapitalist sistem kendi ülkesinin işçilerine işlerinin kölesi oldukları gerçeğini unutturmak için onları birer tüketici durumuna sokmuştur. Ford fabrikasında çalışan bir İngiliz işçisi: "Burada senin başardığın bir şey yok. Robotlar bile yapabilir bu işi. Geri zekâlılara göre ayarlanmış her şey. Düşünmeni gerektirmiyor. Bunu da söylüyorlar açıkça. 'Sana düşünesin diye para vermiyoruz,' diyorlar. Zamanla herkes anlıyor önemli bir iş yapmadığını. Sıradaki yerine bakıyor yalnız. Para için. Kimse başarısız olduğunu kabul etmek de istemiyor elbet. İnsanın kendisini çarkın sadece bir dişi olarak düşünmesi hiç de hoş değil. Onun için aldığı ücrete bakıyor işçi; bu paranın karısı ve çocukları için neler yapabileceğine bakıyor. Başka bir açıklaması yok bunun."

Sanki kolunu kımıldatan kendi omzu değil de, tuttuğu şeymiş gibi koluna bakmaya başlıyor. Kolunu bir su tulumbası harekete getiriyormuş gibi geliyor ona. Hareket eden cisimler gözlerini kımıldatıyor, içine çektiği hava ciğerlerini soluyor. Makinenin bazı yerlerinde, sudan çıkarılmış ve artık yüzmeye çalışmayan bir balığın ağzında biriken kabarcıklar gibi sıvılar biriktiğini görüyor. Yaptığı işin onun elde etmiş olduğu herhangi bir ustalıkla ilgisi olmadığını biliyor. Örneğin, o bir semere saman doldurmasını bilir. Oysa ona söylediklerine göre çalıştığı fabrika çamaşır makinası yapmaktadır.

'Normal' dediğimiz, bilinen bir durumu tümüyle kavramak güçtür: İnsan böyle bir durumda, daha çok, alıştığı birtakım tepkiler gösterir ki, bunlar tepki olmakla birlikte aslında o durumun bir gereğidir. Tarih, siyasal kuram, toplumbilim 'normal' denen şeyin sadece kurallara uygun olduğunu anlamamıza yardım eder. Ne yazık ki, bu bilim dalları daha çok bunun tersini yapmak, yani kalıpların değişmezliğini kutsal yasalarla pekiştirecek biçimde sorular sorup bu sorulara göre karşılık almak için kullanılır. Her gelenek başınıza gerçekten neler geldiği konusundaki belli birtakım soruları sormayı yasaklar.

'Normal' dediğimiz şey ancak onun karşıtı olan bir eylemle, yani 'anormal', 'aşırı', ya da devrimci bir eylemle karşı karşıya geldiği zaman tam olarak ortaya çıkar. Normal 'normalliği'nden böylece sıyrılınca, insanın kuraldışı olduğu duygusu kendisini aşar ve içinde yaşadığı tarihsel anın tümüne ulaşır.

İşte o zaman yalnız ne yaptığımı değil, bana yapılanın da ne olduğunu anlarım; 'normal' denen kavramın benliğimin ne kadarını yadsıdığını ya da baskı altına aldığını açıkça görürüm.

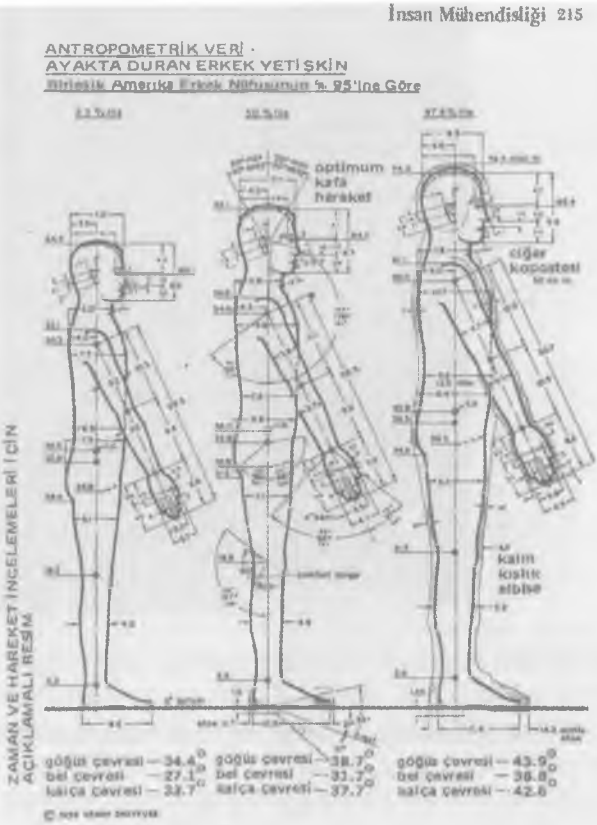
Bir başka insanın yaşantısını anlayabilmek için, insanın kendisini merkezinde gördüğü dünyayı yıkıp yeniden kurması yetmez. Aynı zamanda o tarihsel anla ilgili yaşantıda kendi durumunun ne olduğu konusunda da sorular sormalıdır insan. Kendisinin de paylaştığı suçluluk ve normallik maskesi altında ona ne yapılmaktadır? Kendisine yapılan yeni bir şey midir?

Marx (1867): "Fabrikada işçinin dışında cansız bir çark dönmektedir; işçi bu çarkın sadece bir parçası durumundadır... fabrikada çalışmak, ayrıca sinir sistemini son derece yorar, kasların değişik hareketlerini kısıtlar, insanın bedensel ve düşünsel etkinliğini en küçük zerresine kadar özgürlükten yoksun bırakır."

Vurmak, delmek, sıkıştırmak, dövmek, hidrolik araçların gürültüsü, birbirine çarpan, sürtünen cisimlerin çıkardığı sesler. Bu seslere alışması için epeyce zaman gerekir. Gürültünün kendisi de başka cisimlere çarpar. Bu art arda gelen yankılar arasında belirli bir ritim duyulur ve bir yankı bitmeden bir başkası başlar; daha doğrusu hiçbir yankının başı ve sonu belli olmaz. Eğer gürültü yavaşlar ya da kendisi işyerinden dışarı çıkarsa, gürültünün durması bir sessizliğe dönüşmez, çünkü aynı inatçı ve kesik ritimler hâlâ onun kafasında uğultusunu sürdürür ve yalnız bu uğultuyu duyduğu için de sağır oluyormuş gibi hisseder kendisini.

Sessizlik burada sağırlıktır.

Marx (1867): "Isının arttırılması, tozlu havanın soluk almayı güçleştirmesi ve kulakları sağır eden gürültüyle insanın bütün duyuları eşit olarak

sakatlanır; makinalarm sıkışıklığı da insan hayatı ve bedeni için ayrı bir tehlikedir ki, endüstri savaşı içinde bu tehlikenin ölü ve yaralı listesi mevsimlerin düzenliliği içinde yayınlanır."

Henry Ford (1922): "Tekrara dayanan çalışma düzeninin insan sağlığına zararlı olduğu konusunda hiçbir kanıta rastlamış değilim. Aynı hareketle-

Bir fabrikayı denetleyen yöneticiler, İsveç.

rin tekrarının çalışan insanın hem ruhunu hem de bedenini sakatlayacağını birtakım salon uzmanlarından ben de duydum, ama bizim araştırmalarımızın sonucu bunu göstermiyor. Bir işyerinde bütün gün sadece bir pedala basan bir işçi vardı.

"Kendisi bu hareketin ancak belli birtakım kasları etkileyeceği kanısındaydı: Hekim muayenesi bunun böyle olmadığını gösterdi, ama gene de kendisini başka kaslarını kullanabileceği bir işe verdik.

"Birkaç hafta sonra bu işçi yeniden eski işine dönmek istedi. Her gün sekiz saat boyunca aynı hareketleri yapmanın insan gövdesinde anormal sonuçlar yaratabileceği akla yakın gelirse de, biz böyle bir olaya hiç rastlamadık."

Duyuları karşılaştığı şeylerin düzensizliğiyle şaşkına döner, ama çevresine baktığı zaman düzensiz olan hiçbir şey göremez – bir ağacın yaprakları, bir hayvanın yürüyüşü de böyle düzensizdir. Düzensiz olan öteye beriye atılmış malzeme, yere dökülmüş bazı sıvılar, kendi ellerinin tersi, yanındaki insanın yüzüdür. Bütün bu kendisine garip gelen şeyler için önceleri yaptığı işin gerçekte olduğundan daha büyük bir ustalık gerektiğini düşünür. Bu duruma uymakta çektiği güçlüğün nedenini, yapması gereken hareketlerde bulur. Daha sonra bu şaşkınlıktan kurtulup fabrikada dolaştığı bazı yerlere alışınca, kendine duyduğu güven artar.

Sanayileşmiş şehirler, işçi kesimini genişletmek ya da yeniden yaratmak gereğini duydukları zaman, kırsal kesimden köylüler şehirlere getirilerek burada şehirli işçi durumuna sokulur. (Bu kesimde çalışan işçiler en düşük

ücretleri aldıkları, en az iş güvenliğine sahip oldukları ve nitelikli işçi sayılmadıkları için bunlara bazan yarı-proleterler de denir.)

Bugün İstanbul'da, Atina'da ya da Zagreb'te birtakım bürolar işçilerin Köln'e, Brüksel'e gidip çalışmaları için nasıl sözleşmeler hazırlıyorlarsa, on dokuzuncu yüzyılın başında da İngiltere'de, Yoksullar Yasası Kurulları'nın görevlileri güneybatı bölgesindeki işsiz köylüleri Manchester'a göndermeye çalışıyorlardı.

Bir başka ülkeden büyük çapta göçmen işçi getirme yoluna başvuran ilk sanayi ülkesi İngiltere olmuştur. 1845-1847 kıtlığından sonra tarım hayatı İngilizlerin toprak siyaseti yüzünden felce uğrayan, açlık sonucu aileleri dağılıp yok olan yüz binlerce İrlanda köylüsü denizi aşıp Liverpool'a ve Glasgow'a geçmişlerdir. İçinde bulundukları yeni durumda bu insanların hiçbir işleri yoktu. Bu yüzden düşük ücretle çalışmayı kabul etmek zorundaydılar. Bir yerde yerleşmedikleri gibi, örgütlenmiş de değillerdi. İngiliz işçi sınıfı kendilerini aşağı görüyor, onları ücretleri düşürmekle suçluyordu. Zamanla bir çeşit İrlandalı gettoları haline gelen en kötü izbelerde oturuyorlar, en ağır yapı işlerinde, doklarda, demir döküm fırınlarında çalışıyorlardı. Buhar makinasının bulunmasından sonra İngiliz sanayiinin büyümesi için gerekli altyapı kuruluşlarının yapımındaysa en vazgeçilmez işçiler gene onlardı.

19. yüzyılda İngiltere'de çoğu İrlanda göçmeni olan demiryolu işçileri.

20. yüzyılda yol yapımında çalışan göçmen işçiler, İsviçre.

Bugün Ayrupa'daki işçi göçünün on dokuzuncu yüzyıl İngiltere örneğine göre bir değişik yanı var. Avrupa'daki göçmen işçilerin çoğuna, çalıştıkları ülkede sürekli olarak yerleşme izni ya verilmiyor, ya da böyle bir niyetleri varsa, kendilerine bu konuda kolaylık gösterilmiyor. Hükümetler ve çokuluslu şirketler kendi politikalarını ortak çıkarlarına göre düzenlerlerken, işçi göçünün geçici oluşundan kapitalist düzenin büyük ölçüde yararlanacağı gerçeğini göz önünde bulunduruyorlar.

Göçmen işçi, tarihte kendisi gibi bu durumdan geçmiş olanların farkında değildir. Onun bu ülkeye geçici bir süre için göç etmiş olmasının kapitalizmin işine gelmesi, onun da isteklerine aykırı düşmez. Nasıl olsa buraya kalmak niyetiyle gelmemiştir. Sonradan, kalırlarsa daha büyük bir güvenlik içinde yaşayacaklarına karar veren ve sürekli olarak orada yerleşenlerin çoğu, verdikleri bu kararın doğru olup olmadığı konusunda içlerindeki kuşkuyu bir türlü yenemezler. (Bunlar arasında en kalabalık olanlar, Ortak Pazar Topluluğu üyesi oldukları için orada oturma hakkı olan İtalyanlardır.) "Memlekete zamanında dönemedik" diyerek kafa tutmayla çaresizlik arası bir hareketle kollarını kaldırıp, durumunu açıklamaya çalışırlar, "Ne yapalım".

Göçmen işçi kendi iradesinden daha güçlü bir akımın farkına varırsa, bunun ne olduğunu ayrıntısıyla anlamaya çalışmadan, onu hayatın akışı olarak yorumlar. Başına gelenlerin bütünlüğü ve anlaşılmazlığı onda gizli bir kaderciliğe yol açar ve özel bir dayanıklılığın ve korkusuzluğun oluşmasını sağlar. Bu onun direnmeyeceğini, her türlü haksızlığa göğüs gereceğini göstermez. Sadece içinde yaşadığı trajedinin kendisine yapılan açıklamalardan daha gerçek olduğu anlamına gelir. Ama onun bilmediği ve öğrenmek için bir çaba göstermediği tarih oradadır: Bu tarih onun durumunun bir parçasıdır, onun yaşantısına karışmış, onun trajedisinin bir parçası olmuştur.

Eğer göçmen işçinin gördüğü iş ve bu iş yüzünden kendisinin aşağı görülmesi yeni bir şey olsaydı, onun bu kadar rahatlıkla aşağı görülmesi, insanların, kurumların, büyük şehirdeki günlük davranış törelerinin, basmakalıp düşüncelerin ona bu aşağılık durumu bu kadar rahatlıkla yakıştırmaları hiçbir zaman bu ölçüde eksiksiz ve kesin olamazdı.

O, başlangıcından beri burada bulunmaktadır.

Buraya geliyorlar, neye geliyorlar sanki?

Kazanabilecekleri kadar para kazanıp sonra bu parayı yurt dışına göndermek için. Hiçbir şeye ilgi duydukları yok. Yalnız para. Hep aynı hikâye. Paralarımızı alıyorlar, işlerimizi alıyorlar, evlerimizi alıyorlar – ellerinden gelse, bırakacak olsak, her şeyimizi alacaklar.

Biliyor musun, hepsi aynı tabaktan yemek yiyorlar? Barbar bunlar.

Ailelerini de getirmeye çalışıyorlar. Bir sokağı ele geçirip yirmi kişi bir evde oturuyorlar. Onları sömürdüğümüzü söylüyorlar, oysa ev sahibi de kendilerinden biri. Aralarında iş yapıyorlar, kendi işlerini.

Biliyor musun, nasıl yaşıyorlar geldikleri yerlerde? Arka sokaklar bile saray gibi geliyor onlara. Modern bir şehirde nasıl yaşanacağını bilmiyorlar. Yüz yıl ister bize yetişmeleri için.

Bir göçmen işçi: "Bize Avrupa'nın zencileri dense yeridir."

Hepsi bıçak taşıyor. Hiçbir kadın emniyette değil onların yanında.

Hayvan gibi yaşıyorlar o barakalarda.

Muhakkak iş tutuyorlar kendi aralarında.

Parçanın yalnız yarısı giriyor. Makine sıkışıp kalıyor. Daha önce ona elini parçanın arkasına sokmamasını göstermişler. Kırmızı bir ışık yanıyor. Sanki bir dereye devrilmiş bir ağaç, sular ağacın bir yanından akıp gidiyor. Ancak burada o ne olduğunu pek anlayamıyor. Makineyi tıkayan parça makinelerin hızı gibi anlaşılmaz bir şey onun için. Eliyle zorluyor, çevresine bakmıyor; sonra gözlerini yummak için büyük bir istek duyuyor içinde. Amcaoğlunun sözlerini hatırlıyor: "Ormanda bir ağaç devrilecek olursa, öbür ağaçlar onu tutar, işte ben bu yüzden burada kalıyorum, yaban ellerine gitmiyorum." Makine durmuş, parçaları gömülü bir tekerlek kadar hareketsiz. Elindeki parçayı ters yanından sürdüğü anlaşılıyor. Ustabaşı yaptığı yanlış yüzünden azarlıyor onu.

Göçmen işçiler birçok yerde *Zigeuner* (çingene), *Lumpenpack* (paçavracı takımı), *Kameltreiber* (deve sürücüsü), *Zitronenschüttler* (limon sıkıcısı), ya da *Schlangenfresser* (yılan yiyen) adlarıyla anılırlar.

Almanya'da çalışan bir Yugoslav yapı işçisi.

Görünüşte buna boyun eğiyor. İçinden kim olduğunu ve daha şimdiden neler başardığını kendisine hatırlatarak gururuna sığınıyor. En büyük başarısı da burada çalışıyor olması.

Niçin geliyorlar? Bunun en basit açıklaması şöyle: Savaştan bu yana, özellikle de son on beş yıl içinde, Batı Avrupa ekonomisi nüfustan daha çok bir büyüme göstermiştir. Bu da bir iş gücü sıkıntısı yaratmıştır. Akdeniz ülkelerindeyse, bunun tersine, çağdaş tıbbın gelişmiş ülkelerde gösterdiği ilerleme buralarda da çocuk ölümü ve hastalık oranını düşürmüş, böylece bir nüfus fazlalığı sorunu yaratmıştır. Bunun sonucu olarak da işsiz kalan insanlar iş bulabildikleri yerlere gelmeye başlamışlardır. Buldukları işlerse, kendi ölçülerine göre yüksek ücretli işlerdir.

Bu açıklamada ileri sürülen düşüncelerin hiçbiri gerçeğe aykırı değil. Ama gene de gerçeği gizleyen bir yanları var. Sözcükler bazan ne kadar bulanık olabiliyorlar.

Sınırı geçtiği zaman söylenen ve yazılan her sözcük anlamsızdı onun için. Önceleri bu sözcüklerin ne anlama geldiğini tahmin etmeye çalıştı. Kendisine yöneltilen sözcüklerin çoğu ne yapması gerektiğini açıklayan bilgiler ya da buyruklardı. Yanlış tahminde bulunursa, güç durumda kalıyordu. Tahmin etmekten vazgeçmenin daha sağlam bir yol olduğunu böylece öğrendi. Bilinmeyen bu dilin seslerini sessizlikmiş gibi değerlendirme yolunu seçti.

Bu sessizliği nasıl aşacaktı?

Bu yeni dilden yirmi sözcük öğrenmiştir. Ama önceleri, bu sözcükleri kullandığı zaman anlamlarının değiştiğini hayretle görür. Örneğin kahve ister. Kendisinden kahve istediği barmenin bu sözden anladığı, kendisinin kahve istenmeyecek bir yerde kahve istediğini gösterir. Kız sözcüğünü öğrenir. Bu sözcüğü kullandığı zaman, kendisine kötü kötü baktıklarını görür.

Sözcüklerin bulanıklığından ötesini görebilme olanağı var mıdır?

Batı Avrupa'daki işçi eksikliği nüfus azlığının bir sonucu değildir. Bu özgül bir üretim sisteminin yarattığı özgül bir eksikliktir. Bu ülkelerde verilen düşük ücretlerle el emeği gerektiren işleri yapmayı kabul edecek sayıda işçi bulunmamaktadır.

Metro istasyonu, Stockholm.

Otobüs durağı, Yugoslavya.

Çağdaş teknoloji emeğin verimini arttırmıştır. Doğrudan doğruya üretime katılan işçi sayısı bu yüzden azalmıştır. Fakat yüksek üretim düzeyini korumak ve üretilen malları satabilmek için hizmet, planlama, denetim ve pazarlama işlerini yürütecek büyük bir iş gücü gerekmektedir. Bugün üretilen malların piyasaya ve tüketiciye ulaştırılmasında, hammaddelerin işlenmesinde olduğundan daha çok sayıda insan çalışmaktadır.

Bunlardan bazıları, örneğin bilimciler, araştırmacılar, mühendisler, teknikerler, ustalaşmış bakım ve onarım uzmanları, vb. doğrudan doğruya yeni teknolojinin bir parçasıdırlar; fakat daha büyük sayıda birtakım insanlar da doğrudan doğruya üretimi gerçekleştiren işçilerin yarattığı artık ürünün elden ele geçip tüketiciye ulaşmasında şu ya da bu biçimde rol oynarlar. Bunlar arasında öğretmenlerle birlikte bütün devlet görevlilerini, kitle haberleşme araçlarında çalışan kimselerle çeşitli kuruluşların satış bölümlerinde çalışanları, bankacılık, sigortacılık ve emlâk işlerinde çalışanları ve güzellik enstitülerinden spor gösterilerine kadar çeşitli hizmet dallarındaki kimseleri sayabiliriz.

Yeni iş türlerinde yapılması gereken iş çoğu zaman sinir bozucu ve insanlıkdışı bir niteliktedir. Ama fazla yorucu olmayan bu yeni iş türleri haberleşme araçlarının yaygınlaşmasıyla her gün biraz daha koşullanan toplum değerlerine göre, böyle işlerde çalışanların imrenilir bir durumda sayılmalarına yol açar. Büro işlerinde çalışanlar işbölümünde daha seçkin bir yerdedirler. Büroda çalışmak daha yüksek bir iş türü sayılır, çünkü burada insan bedeni daha az yorulur, çünkü yapılan iş daha soyuttur, çünkü kullanılan araçlar daha 'modern'dir.

Bu yeni iş türleri genel olarak yapılan işin karşılığının niteliğini de değiştirmiştir. Emek karşılığı elde edilen hak bir yaşama biçimini de birlikte getirmektedir. Bu yaşama biçimiyse, bir yandan alınan ücrete bağlı olmakla birlikte, bir yandan da o ücretin toplumsal düzeyini belirler. Bunun yanı sıra, savaş sonrası ekonomik büyüme döneminde pazarlık etme gücü artan işçi sendikaları da, üretime doğrudan doğruya katılan usta işçilerin ücretlerinde büyük artışlar sağlamayı başarmışlardır. Bu yüksek ücretler işverenin kazancından değil, üretimdeki artışın yarattığı fazlalıktan kesilmiştir. Çünkü kazançtaki artış ücretlerin artışından daha yüksek oranda olmuştur.

Barakalarında akşam yemeklerini hazırlayan göçmen işçiler.

Bununla birlikte, tecrübesiz işçi ihtiyacı hiçbir şekilde ortadan kalkmış değildir. Ekonominin büyümesi daha çok sayıda tecrübesiz işçiye gerek duyurmuştur.

Yeni yapıları ve ekspres yollarını kim yapacak, demir döküm işlerinde kim çalışacak, şehirleri kim temizleyecek, montaj fabrikalarında, maden ocaklarında kim çalışacak, malları kim yükleyecek, boru hatlarını kim yerleştirecektir?

Hafta sonu için alışveriş yapan göçmen işçiler. Stuttgart, Almanya.

Kuram olarak bu soruna 'hayalci' bir çözüm yolu bulunabilirdi: Çok büyük ücretler ödeyerek ve çalışma koşullarını tanınmayacak biçimde düzelterek nüfusun etkin olmayan ve üretime katılmayan bazı kesimlerini (çalışmaya başlamamış delikanlıları, evde oturan kadınları, üretken olmayan kesimdeki kadro fazlalıklarını) bu önemli işlere çekmek gibi. Ama bunu yapmak yalnız iş hayatındaki kazançları düşürmek, bütün ekonominin ücretler dengesini alt üst etmekle kalmayacak, daha da kötüsü, bu sistemin temel ahlâk yasasıyla, yani kafa ve kol işçiliğine, yüksek ve aşağı düzeydeki işlere dayanan aşamalı toplum ilkesiyle çelişecekti.

Zaten herhangi bir hayalcilik de gerekmiyordu. Boşta olan bir iş gücü vardı. Şu sıralarda iş gücü sıkıntısı çeken ülkelerin gelişmesi sonucu azgelişmiş olarak kalan toplumlarda bulunuyordu bu işsiz insanlar.

Göçmen işçi ertesi hafta aynı yanlışı yapınca, makinada elini incitir. Kanayan eline bakar.

Fransa'da sanayi kesiminde çalışan göçmen işçiler arasındaki iş kazası oranı yerli işçilere göre sekiz kat yüksektir.

Göçmen işçiler arasında iş kazası oranının yüksek oluşu çeşitli nedenlere dayanır:

1) Göçmen işçilerin çoğu kırsal kökenlidir ve sanayide çalışmaya alışık değildir.
2) İş kazalarının çoğu eğitim sırasında ya da belli bir işe alışma döneminde olduğu için, bir Batı Avrupa ülkesine daha yeni gelmiş olan ve yerli işçilerden daha sık iş değiştiren göçmen işçiler iş kazalarıyla daha çok karşı karşıya kalırlar.
3) Dil güçlüğü de sık sık kazalara yol açan nedenlerden biridir. Nitekim bu kazalar ya işçilerin yazılı uyarıları okuyamamalarından, ya da çalışma arkadaşlarının uyarıcı seslenmelerini anlayamamalarından ileri gelmektedir.
4) Kaza tehlikesi fazla olan sanayi kollarında ve işyerlerinde göçmen işçilerin sayısı çok yüksektir.
5) Göçmen işçiler fazla 'mesai' yaparlar. Bilindiği üzere, iş kazalarının çoğu iş gününün sonuna doğru, yorgunluktan dikkatin azaldığı saatlerde meydana gelir.

Denklemin koşulları artık açıklığa kavuşmuş oluyor.

Kendi ülkesinin şehirlerinde, yoksulluk ve ekonomideki tıkanıklık üretici olmayan bir hizmet kesiminin hızla gelişmesine yol açmıştır. Her gün daha çok sayıda köylü, kırsal kesimden ayrılarak kendilerine en yakın şehirde geçim olanakları aramaktadır. Bu köylülerin başlıca umutları şehirde para getirecek bir iş yaratmaktır –örneğin, ayakkabı boyacılığı, araba kâhyalığı, işportacılık, tartıcılık. Bu türden işlerde çalışanların çoğalması açlığa ve tam bir düzensizliğe yol açar. Düzensizliğin somut örneği de gecekondu mahalleleridir. Göçmen işçi işte bunu arkada bırakmıştır.

O, büyük şehre gelmek için ülkesinden ayrılmıştır. Büyük şehirdeki sermaye birikimi ve mal bolluğu üretici olmayan başka bir hizmet kesiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kesimde, başlıca görevi durmadan yeni tüketici yaratmak olan ücretli memurlar çalışır. Büyük şehirde böyle bir kesimin gelişmesiyse tam bir savurganlık ve çevresel kargaşalıkla sonuçlanır. Bunun odak noktası büyüteç niteliğindeki mağaza vitrinidir.

Lüks apartmanlarda kapı zilleri ve mektup kutuları, Fransa.

Köyden gelen bir insan için önemli olan, insanların aynı yerde yaşamalarıdır. O artık lüksün ne olduğuna tanıklık ettiği bir şehirde yaşamaktadır. Gördüğü şeylerin bazıları onu irkiltir, bazıları da etkiler. Ama bunları görmüş olması, bunlara tanık olması, bir vaatle karşı karşıya getirir onu: Sırf orada bulunduğu için böyle bir vaat söz konusudur onun için.

Yoksulluğun süprüntüleri ile bolluğun süprüntüleri arasında çalışır. Hayatını değiştirebilmek için çalışır. Karşısına çıkan vaatten yararlanmak için.

Bu arada, kendi ülkesinde işsizlik yaratan koşullar sürüp gitmektedir.

İki süprüntü arasında çalışıp durur.

Memleketindeyken haftada iki gün bir kasabanın mezbahasında çalışıyordu. Eğer o gün ondan fazla hayvan kesilecekse, bu birkaç gün önceden sözü edilen önemli bir olay sayılırdı. Mezbaha bir harman yerinden daha geniş olmayan alçak damlı bir yapıydı. Haftanın yarısında kimsenin bulunmadığı, arkasındaki ağılda hayvan bile olmayan, kapısına kilit asılı bir yerdi burası. Mezbaha tepelerin başladığı yamaçta, bir taş ocağının yanındaydı. Taş ocağının bir köşesinde kesilen hayvanların kanının akması için paslı bir oluk vardı. Şimdi çalıştığı yerdeyse saatte 80 baş sığır kesiliyor: bir yılda 150 bin baş.

Bu işe alındığı zaman bir taşla iki kuş vuracağını düşünerek sevinmişti. Hem bir iş bulmuştu, hem de bu meslekte yeni şeyler öğrenecekti. Memlekette bir kişi koyunu tutuyor, bir başkası da bıçağı hayvanın boynuna saplıyordu. Koyunun çırpınması duruyordu ama, eğer bıçağı saplayan kan akıtamamışsa hayvan hemen ölmüyordu. Bütün bunlar da yerde yapılıyordu. Sonra iki adam da hayvanın üzerine eğilip birlikte derisini yüzüyor, içini boşaltıyor, bu işi yaparken de ya konuşuyor, ya da bıçağı kullanmaktaki ustalıktan gurur duyarak susuyorlardı. Kışın, havanın soğuk olduğu günlerde, hayvandan havaya bir sıcaklık yayılırdı.

Kesilecek hayvan ister yerdeki bir halkaya iple bağlanıp çekiçle sersemletilerek yere yıkılacak bir öküz, ister elle tutulacak bir koyun olsun; kendi-

si ister bir tezgâhın başında, ister yerde diz çökmüş olarak çalışsın; hayvanın sahibi ister orada bulunsun, ister bulunmasın, o kesilen hayvanın satın alınıp yenecek et olduğunu düşünerek çalışırdı. Ne kadar özen gösterirse, o kadar az et ziyan olacağını bilirdi. Ve ağır ağır çalışırdı, çünkü hava çok sıcak değilse, acele etmesi için hiçbir neden yoktu.

Yaz sıcağında kan başka türlü kokar – mide bulantısı korkusu insanın çalışmasına bir çeşit ivedilik kazandırır. Beklenmedik bir anda ortaya çıktığı için de kollanması gereken bir korkudur bu.

Bu şehirdeki mezbahanın boyutlarıysa onu şaşkına çevirmiştir. Hele çalışma hızı. Bu çalışma sırasındaki tek hareketsiz an, hayvanların sersemletilip çengellere asıldıktan sonra kanlarının akıtıldığı zamandır. Ağaç gövdeleri gibi asılı duran bu hayvanlardan kızıl dereler gibi akan kan onların öldüğünü gösterir ama, gene de doğal bir görünümdür bu. On uzun dakikadan sonra hayvanların boyunları altındaki kese açılır ve makinelerin gürültüsü başlar. Bu kanayan orman bir anayola açılır.

O da işte bu anayolun üzerinde çalışmaktadır. Hayvanın başı gövdesinden ayrılır. Yemek borusu, mikrop kapmaması için bağlanır, ön ayaklardan birinin derisi yüzülüp bir yana konur. Hayvan başka bir çengele asılıp daha önce çengele takılı olan öbür ön ayak kesilip alınır. Onun işi (kendisi tecrübesiz işçi olarak çalışmaktadır) derisi yüzülen başları yıkamak, dolduğu zaman toynak arabasını o kattaki işyerinden alıp götürmektir. Toynak dolu bir araba: yüzlerce tarlanın kırık yaşantısı.

Hayvanın iki arka ayağı ayrılır, makaralı bir mekanizmayla kesicilerin ve deriyi yüzen işçilerin önüne gelir, hidrolik aygıtlar deriyi hayvanın karnı üzerindeki kesik ucundan kavrayıp sıyırır. Hayvanın derisi böylece yüzülmüş olur.

Kendisi, o anda eli boş kalmışsa, onunla aynı işi yapan öbür üç işçiye yardım eder; yüzülen derileri onlarla birlikte deri odasına götürür. Deriler ıslak ve buhar içindedir; sanki havada kara bulutlar birikmiş, düşen yıldırım sürüyü öldürmüş ve gök gürültüsü bütün hayvanları üst üste yığmıştır.

Elektrikli bir testere hayvanın göğüs kemiğini keser. Açılan göğüs ve karın boşluğundan hayvanın sakatatı çıkarılıp muayene edilir ve gereken bölüme gönderilir. Bundan sonra hayvanın toplum içinde nerelerde yeneceğine göre parçalara bölünmesine geçilir. Barakalarda ve kira evlerinde oturan göçmen işçilerin ve başkalarının yiyeceği etler, lokantalarda ve evlerde zenginlerin ve yüksek maaşlı kimselerin yiyecekleri etlerden ayrılır.

Hayvanın çeşitli parçaları değişik mahallelerin kasaplarına ayrı ayrı gönderilir. Bir yanda fileto ve biftek satan sokaklar vardır; bir yanda da sakatat satan sokaklar. Hayvanın sakatatı ile öbür parçalarının toplum katları içindeki dağılımı, hayvanları ikiye bölen elektrikli testere kadar düzenlidir. Yüksekçe bir sahanlığa tutturulmuş olan bu testere inip hayvanı ikiye biçtikten sonra Ermiş Petrus'un göğe yükselişi gibi yukarı yükselir.

İyi besili beyin işçileri için sığırın but etinden kesilen en iyi parçası. Tecrübesiz kol işçileri için: kelle, yürek, işkembe, ciğer, dalak, incik kemikleri.

Ermiş Petrus'a benzeyen testere her kırk saniyede bir hayvanı ikiye böler. Altmış dakikada yarım ton sığır ciğeri ayrılıp götürülür. Üst üste yığılan ciğerler tek parça büyük bir ciğer gibi görünür.

Acaba kendi kasabasındaki mezbaha da daha iyi donatılmış olsa, bütün o bölgedeki şehirlerin et kesimini sağlayamaz mı diye düşünür. Önemli olan soğutma sorunudur. Buradaki kamyonların soğutma donatımları vardır.

İşçilerden biri onu soğuk hava deposuna kapatmakla korkuttu bir gün. Adamın o gürültü içinde bağırarak söylediği sözleri anlayamamıştı, ama sonra bunun şaka olduğu ortaya çıktı. Oradaki yerli işçilerden birçoğu dostça davranıyorlardı ona. Birkaç gün sonra içlerinden biri kendileriyle birlikte yemeğe çağırdı onu. Onlar her gün yakındaki bir lokantaya gidip büyük bir iştahla bol bol et yiyorlardı. O da onlara katıldı. Ama yemeğin hesabı onun bu iş için ayırdığından fazla tuttu. Üstelik bu kadar çok yemeğe de alışık değildi. Çoğu günler bir kahvede tek başına bir sandviç yiyor, iki fincan da kahve içiyordu.

Günler geçtikçe, yıkanması gereken başlarla kesilip ayrılması gereken toynakların sonu gelmiyor, o da bu korkunç makinelerin hayvanları durmadan çoğalttığı duygusuna kapılıyordu: Sanki kesime giren bir hayvan

makinelerde yüz hayvan oluyordu. Bir an için kapıldığı bu duygu onu tedirgin etmiyordu. Bu gerçekte sadece bir izlenimdi onun için, çünkü bu kısa anlar tekrarlanıyordu. Bu anların süresiyse onun dikkatinden kaçabilecek kadar kısa oluyordu.

Günün en güç zamanı işten sonraki akşam saatleriydi. Çoğu başka ülkelerden gelen ve orada yalnız birkaç gece kalan on beş kişiyle birlikte bir kira evinin, genişçe bir bodrum odasında kalıyordu. İşiyle uyku saatleri arasındaki zamanını sokaklarda dolaşarak, bazan da bir kahvede oturarak geçiriyordu.

O saatte köyündeki atların, eşeklerin, ineklerin, keçilerin, koyunların, böceklerin, tavukların, kedilerin, köpeklerin herkesle birlikte derin bir uykuda olduklarını düşünüyordu. Yalnız o uyanıktı ve bu kimsenin bilmediği sokakta yürüyüp duruyordu.

Görüş sahası ne kadar dar olursa olsun, insan muhayyilesi geniştir. Değirmenoluk köyünden başka hiçbir yere çıkmamış bir insanın bile geniş bir hayal dünyası vardır. Yıldızların ötelerine kadar uzanabilir.

Çıktığı bu yürüyüşlerde ortalıkta hiçbir hayvanın görünmediğinin farkına vardı. Bazan tasmalı bir köpeğe ya da duvar dibinden kaçan bir kediye rastladığı oluyordu. Alışık olmadığı bu durum canını sıkıyordu. Acaba bu hayvanlar vardı da, anlaşılmaz bir biçimde saklanıyorlar mıydı? Yoksa dolaştığı bu sokaklarda ve boş arsalarda bu hayvanlar yaşıyorlar da, ona mı görünmüyorlardı?

Çalıştığı mezbahaya doğru yürüdü, demiryolunu geçti, ertesi gün kesilecek hayvanların yemsiz olarak ve yalnız su verilerek bekletildiği bölmelere yaklaştı. Gece bekçisi yüzüne el fenerini tutup orada ne aradığını sordu. Orada çalıştığını, yürüyüşe çıktığını söyledi göçmen işçi. Bu sözleri kendi diliyle söylemişti. Gece bekçisi onu oradan uzaklaştırmaya çalıştı, ama fazla sert davranmadı, çünkü bu yabancı adamın bıçak taşıyabileceğinden korkuyordu. Onu şaka yollu azarlayarak gidip yatmasını söyledi.

Birkaç gün sonra kendisine başka bir görev verilip verilemeyeceğini sordu. Hayvanların kesime girmeden önce hortumla yıkanmaları işini yeğleyeceğini söyledi. Kendisine bu işte iki kişinin çalıştığı ve bunların on yıldır aynı işi yaptıkları bildirildi.

Bu arada iki kuruntusu (eğer bunlara kuruntu demek gerekirse) birbirini pekiştirmeye başlamıştı.

Makineler hayvanları çoğaltmaktadır. Kesilen etlerin de hiçbir zaman yeneceği yoktur. Yıkadığı hayvan başları bir gün önce yıkadıklarının aynısıdır. Geceleyin kesildikleri gövdelere yapıştırılmakta, kesilen deri de yeniden eski halini almaktadır. Toynaklar da koparıldıkları ayaklarda yeniden büyümektedir. Bölünen parçalar birleşmekte, yüzülen deri tümüyle hayvanı örtmektedir. Bunun böyle olduğuna emindir, çünkü derisi yüzülmüş hayvan başlarındaki gözleri her sabah yeniden gördüğü zaman tanır. Bu arada her gece sokaklarda ve arsalarda görünmeyen bir sürü otlamaktadır. Hayvanların kesim öncesi kapatıldıkları ağılın yanına bir daha hiç gitmemiştir.

Aslında bu kuruntuların kurbanı durumuna da düşmez. Aklından geçen bu düşünceleri kimseye açmamıştır. Bu düşünceler onun çalışmasına da engel olmamaktadır. Bunlara kendisi de inanmaz. Sadece zaman zaman duyduğu tedirginliğin aldığı biçimlerdir bu kuruntular. Fakat tedirginliği de gitgide artmaktadır.

Bir ay sonra dönüş biletini alacak kadar para biriktirmiştir. Fakat tren bileti alacağı yerde, güneye giden sığır vagonlarından birine saklanarak yola çıkar.

Bekâr olan bu göçmen işçi, ailesi tarafından niçin bu kadar çabuk döndüğü ve gitmek için ödünç olarak aldığı parayı nasıl ödeyeceği konusunda sorguya çekildiği zaman, başını sallar: "Burada iş bulamasam bile, kimse beni sokağa atmaz." Oradaysa her an böyle bir tehlike olduğunu onlara anlatmaya çalışır.

Buraya niçin geliyorlar? Para için. Sonra da yurt dışına gönderiyorlar bu parayı. Fiyatlar da bu yüzden artıyor.

Bir göçmen işçi: "Bizim kadar kazanmak istiyorsanız, bizim yaptığımız işleri yapmanız yeter."

Düşlerde birbirinden ayrı, hattâ birbiriyle çelişen gerçekler biraraya gelebilirler. Bir şey aynı anda iki şey birden olabilir. Yemek dolu bir masa ile bir kızak. Bir çengel ile bir kuşun gagası.

İşine her gidişinde üç ayrı hesabın konusu olmaktadır: bunlardan ikisini başkaları, biriniyse kendisi yapar.

Birinci Hesap

Kapitalist düzende göçmen işçi belli bir işgücü eksikliğini o düzen için özellikle elverişli bir biçimde doldurur. Göçmen işçiler verilen ücreti kabul ederler ve böylece genel olarak ücret artışını yavaşlatırlar. Bunun önemini Alman Ekonomik Araştırma Enstitüsü'nün yayınladığı bir rapor şöyle açıklamaktadır:

"Sürekli olarak yabancı işçi akımına çeşitli çevrelerde karşı çıkılıyorsa da, şunu iyice anlamak gerekir ki, yabancı ülkelere kapalı bir emek piyasasında, işverenlerin yerli işgücü bulma konusunda girişecekleri rekabet yüzünden Federal Almanya'daki ücretlerin artış hızı yükselecektir. Ücretlerdeki bu artış hızıysa, Batı Alman girişimlerinin gerek dış, gerekse iç pazarlarındaki rekabet gücünü ister istemez etkileyecektir."

Kapitalizm gittikçe artan bir sermaye birikimini gerektirir. Bu ise üretimin sürekli olarak artışına bağlıdır. Fakat piyasa her zaman üretimle uyumlu olarak çalışmaz. Bu yüzden ekonomide darlık, büyüme ve artan enflasyon eğilimleri görülür. Savaştan sonraki yıllarda bu dalgalanmalar denetim altına alınmıştır. Ama bunları denetim altında tutmak zaman zaman işsizlik bunalımları yaratır. Darlık dönemlerinde işten çıkarılıp büyüme döneminde işe alınabilen yedek bir işgücü olmalıdır. Eğer bu yedek işgücünün tümü bir ulusun örgütlenmiş işçi sınıfından oluşuyor ve bu yüzden zarar görüyorsa, bu sınıf böyle bir düzene son verilmesini isteyebilir ve devrimci bir işçi sınıfına dönüşebilir. Ama bu yedek işgücünün büyük bir kesimi göçmen işçilerden oluşup gerektiği zaman 'ithal' edilir, gerek kalmadığı zaman da 'ihraç' edilir, yani kendi ülkelerine gönderilebilirlerse, siyasal bakımdan ortaya çıkabilecek geri tepmeler de önlenmiş olur. Çünkü göçmen işçilerin siyasal hakları yoktur, siyasal etkileriyse önemli değildir.

Göçmen işçiler birçok başka bakımdan da 'ideal' işçi sayılırlar. Fazla mesai yapmaya isteklidirler. Gece vardiyasmda çalışmaya razıdırlar. Siyasal ko-

nulardan habersiz olarak gelirler – yani proleter bir yaşantıları olmamıştır. Citroen fabrikasında çalışmak üzere başvuranlardan çoğu zaman, Fransa'ya yeni gelmiş olduklarını kanıtlamaları için biletlerini göstermeleri istenirdi.

Göçmen işçilerden işçi önderi ya da 'militan' olan biri çıkarsa, böyle bir kimse hemen ve kolayca sınırdışı edilebilir. İşçi sendikalarının bunu savunmaları pek beklenemez. Göçmen işçiler vergi ve sigorta primi ödemekle birlikte, o ülkedeki geçici kalışları boyunca bunların sağladığı haklardan büyük ölçüde yararlanmazlar. Kendilerine sosyal hayatları için harcanacak kapital o düzenin ölçülerine göre en aşağı düzeyde tutulur. Bir göçmen işçinin ailesinin kendi yanına gelmesi özellikle güçleştirilmiştir. Dolayısıyla çocuklarının eğitimini çalıştığı ülke yüklenmez. Bekâr (daha doğrusu, bekâr durumuna getirilmiş) bir erkek olarak o ülkede işçi sınıfının karşı karşıya olduğu konut sorununu da büyük ölçüde etkilemeyecektir. Alman yasalarına göre her göçmen işçinin payına altı metre karelik bir yaşama/uyuma alanı düşer. Almanya'daki göçmen işçilerin yüzde yetmişi kendilerine düşen bu ölçüyü aşmayan yerlerde bekâr olarak yaşamaktadırlar. Gerçi bir göçmen işçi aldığı ücretin üçte birini yurt dışına gönderebilir, fakat daha önce de belirtildiği gibi, dışarı gönderilen bu paranın büyük bir oranı çalıştığı ülkede yapılan mallara harcanmaktadır. Hükümetler arası anlaşmalar göçmen işçi kabulüne karşılık mal satışını öngören ticaret anlaşmaları niteliğindedir.

Bu durumun ayrıca yarattığı çok yanlı bir kolaylık vardır. Göçmen işçi çalıştırmak bu işçilerin geldiği ülkelerdeki işsizliği de azaltmaktadır. Bugün kuzeybatı Avrupa'da çalışmakta olan 11 milyon işçi kendi ülkesine dönecek olsa, bu durum o ülkelerde büyük siyasal patlamalara yol açabilir. O zaman da bundan en çok zarar görecek emperyalist devlet, 'huzur ve nizamı korumak' amacıyla 'müdahalede' bulunabilir. Bir İspanyol göçmeni: "Bugün İspanya'da büyük çapta bir toplumsal devrim yapmaya kalkışsak, yarın bir Amerikan müdahalesi olasılığını göze almamız gerekir. Bırakıp geldiğimiz ülkeler her gün biraz daha bağımlı hale gelmektedir." Yapılan hesaba göre, çok sayıda işçinin dış ülkelerde çalışmasıyla o işçilerin kendi ülkelerinde toplumsal bir devrim olasılığı da azalmaktadır.

En önemli noktaysa, yapılan hesabın siyasal yanıdır. Göçmen işçiler en kötü işlerde çalışırlar. Bu işlerde ilerlemelerinin olanağı yok gibidir. Ekip halinde çalıştıkları zaman, başka yabancılarla birlikte çalışmalarına özellikle dikkat edilir. Yerli işçilerle eşit iş ilişkileri çok sınırlı düzeyde tutulur. Göçmen işçilerin ayrı bir dilleri, ayrı bir kültürleri ve kısa erimli ayrı çıkarları vardır. Birey olarak değil de, bir grup (ya da ulusal gruplar) olarak hemen tanınırlar. Bir grup olarak göçmen işçiler ücret, iş türü, iş güvenliği, konut, eğitim ve satın alma gücü konularında sıralamanın her zaman en altında yer alırlar.

Böylece yerli işçiler, onları kendilerinden başka, daha az ayrıcalıkları olan ayrı bir grup olarak görürler. Bir Marksist, aradaki ayrımların ikincil derecede olduğunu ve her iki grubun da aynı sınıfsal çıkarları paylaştıklarını hemen gösterebilir. Her devrimci hareket için bu gerçeğin anlaşılması gerekir. Fakat göçmen işçilerin kapitalist düzen için siyasal açıdan elverişli bir kaynak oluşu işte bu kuramsal gerçeğin her gün yaşantı yoluyla gizlenmesinden ileri gelmektedir

Yerli işçi göçmen işçiyi daha 'aşağı' bir durumda görür, görüp işittikleri de onun kendisinden nasıl daha başka bir kimse olduğu düşüncesini pekiştirir. Tanınmayacak kadar başka bir yaratıktır göçmen işçi onun gözünde. Belli belirsiz bir biçimde -bunun ne zaman olduğu belli değildir- bu iki

özellik birbiriyle kaynaşır. Göçmen işçi anlaşılmaz bir varlık olmaktan çıkar, kendisine anlaşılmaya değmez bir varlık gözüyle bakılmaya başlanır. Aslında ne yapacağı bilinmeyen, düzensiz, güçsüz, çarpık bir varlık sayılır. Daha sonra da aşağı sözcüğünün iki yanındaki tırnak işaretleri kalkar: Göçmen işçinin kişisel aşağılığı toplum içindeki aşağı durumu olarak dile getirilir. Yapması gereken iş için kendisine verilen ücret onun ne olduğunu yansıtır. Kaynaşma gerçekleşmiştir.

Böyle bir görüş yerli işçi sınıfı arasında yaygınlaşırsa, belli durumlarda açık ve şiddetli bir ırkçılığa yol açabilir. Yüksek düzeye ulaşmış konut sıkıntısı ya da şehirleşmenin yarattığı buna benzer sorunlar kargaşaların ve sürekli ırkçılık baskılarının başlangıcı olabilir. Böyle bir şeyin olması yönetici sınıfın pek işine gelmez. Böyle olaylara üzücü aşırı davranışlar adı verilir. Yönetici sınıfın işine gelen durum, yerli işçilerle göçmen işçiler arasında buna benzer aşırı çatışmalar değil, sürekli ve göze çarpmayan gerginliklerdir.

Aslında daha aşağı görülen, bu yüzden de toplum sıralamasında daha aşağıda yer alan göçmen işçilerin varlığı, şu ya da bu biçimdeki bir toplumsal aşama sıralamasının yerinde ve kaçınılmaz olduğu ilkesini doğrular. İşçi sınıfı böylece toplumsal eşitsizliğin son kertede doğal eşitsizliğin bir açıklanışı olduğu yolundaki temel burjuva savını kabul etmek zorunda kalır.*

Bir kere kabul edildi mi, doğal eşitsizlik ilkesi bir korkunun doğmasına yol açar: aşama sıralamasında işçi sınıfının hakkı olan doğal yerin elinden alınacağı korkusudur bu. Tehlikenin hem yukarıdan, hem de aşağıdan geldiği sanılır. İşçi sınıfı elbette patronlara kuşkuyla bakacaktır. Ama doğal olarak kendilerinden aşağı gördükleri kimselere karşı da ayrıcalıklarını kıskançlıkla koruyacaklardır.

Bazı siyasal kuramcılar şimdi şöyle diyeceklerdir: Evet, evet, o eski Böl ve Yönet taktiği; işçi sınıfı buna şu karşılığı vermelidir: Birlikten Kuvvet Doğar! Bölünürsek Yıkılırız! Oysa sorun bundan daha karmaşık. Bir lâbirentin içindeyiz çünkü.

---

*) Burjuva sınıfının feodal ve mutlakıyetçi düzene karşı ilk meydan okuyuşunda öne sürdüğü ünlü Eşitlik isteği, doğanın kendi yasalarını özgürce uygulayabilmesi için yapay eşitsizliklerin ortadan kaldırılması isteğiydi. Yapay eşitsizlik yerine, doğal eşitsizlik.

Doğal eşitsizlik ilkesi insanların yeteneklerine göre değerlendirilmelerine dayanır. Yeteneğin insana göre değiştiği ve eşit olmayan bir biçimde dağıldığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Bazı konularda, aşağı durumdaki bir insan daha üstün görünebilir, örneğin bir Yunanlı bir Almandan daha iyi dans edebilir, bir İspanyol bir Holandalıdan daha iyi gitar çalabilir. Bir insanın toplumsal aşama sıralamasındaki durumunu belirleyen şey, belli bir toplumsal ve ekonomik düzen içinde kendisinde olması gereken yeteneklerin toplamıdır. Böyle bir düzende o artık kendi yaşantısının merkezi olan başka bir insan olarak görülmez: Ona sadece belli birtakım yeteneklerin ve gereklerin yığışımı olarak bakılır. Başka bir deyişle, insana belli bir toplumsal düzenin içindeki görevlerin karışımı olarak bakılır. İnsanlar arasındaki eşitlik kavramı yeniden ortaya konmadıkça da, insanın bundan daha fazla bir şey olarak görülmesi beklenemez.

Eşitliğin yetenek ya da görevle hiçbir ilgisi yoktur: Eşitlik varlığın tanınması demektir. Kilise dünyayı ve cenneti aşama sıralamasına göre düzenlemiştir. Fakat ruh düşüncesini inandırıcı kılmak için de, herkesin Tanrı önünde eşit olduğu ilkesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Karamazof daha da ileri giderek, "Bütün insanlar kurtulmayacaksa, bir kişinin kurtulmasının ne önemi var?" diye sormuştur.

Bir toplum düzeninin âdil ya da adaletsiz oluşu, ancak o toplumdaki insanların bütünlüklerinin ne olduğuna göre değerlendirilebilir: Böyle bir ölçü olmadıkça, o topluma sadece iyi işleyen ya da düzeni bozuk bir toplum denebilir. Eşitlik ilkesi, yalnız aşama sıralamasına karşı çıktığı için değil, insanların kendi bütünlükleri içinde eşit olduklarını ileri sürdüğü için devrimci bir ilkedir. Bunun tersi de aynı derecede doğrudur: Eşitsizliği doğal olarak görmek, parçalanmak, insanın kendisini sadece birtakım yeteneklerin ve gereklerin toplamı olarak görmek demektir.

İşte bu yüzden, göçmen işçilerin kendilerinden daha aşağı olduğunu doğal karşılayan bir işçi sınıfı, isteklerini sadece ekonomik isteklere indirgeyen, kendisini parçalayıp siyasal kimliğini yitiren bir sınıf durumuna düşer. Yerli işçi kendi saygınlığını korumak için eşitsizlik ilkesini kabul ettiği zaman, toplumun ona zorla kabul ettirmeye çalıştığı parçalanma sürecini hızlandırmış ve tamamlamış olur.

Yönetici sınıfın hesabı da bunun böyle sürüp gideceği inancına dayanır.

İkinci Hesap

Göçmen işçilerin çoğu sömürüldüklerinin siyasal bilincine varmış değillerdir. İster Katolik, ister Müslüman olsunlar, geleneksel ölçüler içinde düşünürler; değişiklik umutları, insancıl düşünceleri kendilerinin ve ailelerinin başarı umutlarına dönüşür. Daha uzun süre kalsalardı, siyasal bakımdan nasıl bilinçlenecekleri konusunda şimdilik kesin bir şey söylenemez. Siyasal bilince kavuşmuş bir yarı-proleter sınıfın kendi işlerine gelmeyeceğini bilen işverenler, hiçbir göçmen işçinin orada çok fazla kalmaması için yabancı işçilere sürekli bir 'rotasyon' planı uygularlar.

Göçmen işçiler arasında siyasal bilinci olan birkaç kişiye de rastlanır. Bu bazan onların kendi ülkelerindeki baskıyı yaşamış olmalarının, bazan da sanayileşmiş ülkelerde gördükleri şeylerin karşısında hayal kırıklığına uğramalarının, gördüklerini değerlendirebilmelerinin bir sonucudur. Bir göçmen işçinin kapitalizm yaşantısı, eğer o işçi her alanda sömürüldüğünün bilincindeyse, bütünleşmiş bir yaşantıya dönüşür. Böyle bir işçi hayatında, her zaman olumsuz bir biçimde, hizmet ettiği sistemin birlik ve bütünlüğüyle karşı karşıya gelir. Düşünsel gelişmesindeki aşamalar durumunu kavraması oranında büyük olur: Bu gelişme o sistem içindeki kuramcıların düşünsel aşamalarından çok daha hızlıdır. Böylece birkaç göçmen işçi, sadece sınırlı sayıda birkaç kişi, devrimci olur. Bunlar yirmi dört saat içinde sınır dışı edilebilecekleri için oldukça savunmasız kimselerdir. Siyasal bakımdan bilinçlenmemiş yurttaşlarıyla aynı dili konuştukları, onlarla aynı hayatı yaşadıkları için, bu devrimci işçilerin onları etkileyebilecek bir durumları vardır.

İkinci hesap da resmî işçi sendikalarının durumuna göre yapılır.

Sanayileşmiş ülkelerdeki bütün işçi sendikaları bir zamanlar yabancı işçi çalıştırılmasına karşıydılar. Çünkü yabancı işçilerin işveren tarafından ücretleri düşük tutmada bir silâh olarak kullanılacağından korkuyorlardı. (Yabancı bir işçiyse kendisini hiçbir zaman böyle bir silâhın küçük bir parçası olarak düşünmemiştir.) Sendikaların karşı çıkışına rağmen, bu ülkelere gittikçe artan sayıda yabancı işçi getirilmiştir. Bu durum sendikaların

politikalarını değiştirip yabancı işçileri üye yapma çabalarına girişmelerine yol açmıştır.

Göçmen işçilerin, çalıştıkları ülkedeki işçi sendikalarına üye olma hakları vardır. Fransa ve İsviçre'de bu işçiler sendikalarda resmî bir görev alamazlar. Çalıştıkları bütün Avrupa ülkelerinde siyasal faaliyette bulunmaları yasaklanmıştır. Siyasal faaliyetten ne anlaşıldığı da 'ilgili makamların takdiri'ne kalmıştır. Almanya'daki göçmen işçilerin yüzde otuzu sendikalıdır; Fransa'da ve İsviçre'de bu oran yüzde ondur. Göçmen işçilerin çoğu, sendika üyesi olsa da olmasa da, sendikaların kendi çıkarları uğruna savaşmaya istekli ya da böyle bir savaşa girişecek güçte oldukları konusunda kuşkuludur.

Aslında bu sendikalar başlangıçtaki kararsızlıkları konusunda da bir çözüme varmış değillerdir. (Sendikaların göçmen işçiler konusundaki tutumlarının genel politikalarındaki sınırlı reformculuktan daha geniş kapsamlı ve köktenci olması için de bir neden yoktur.) Bu sendikalar işçi sınıfının enternasyonal niteliğini açıklamaktan çekinmezler. Eşit işe eşit ücret koşulunu öne sürerler. Bu eşitlik birçok ülkede yasalarla da belirlenmiştir. Ancak göçmen işçiler, çoğu zaman elde ettikleri hakların ne olduğunu bilmedikleri, ya da ellerinde gerekli belgeler olmadığı için, herhangi bir hak isteğinde bulunamayacaklarından bu yasalar kolayca çiğnenebilir. Bazı sendikalar en kalabalık göçmen işçi gruplarının dilinde gazete yayınlarlar. Bazı durumlarda bu sendikalar göçmen işçilerin başlattıkları grevleri de desteklerler. (Sendikaların göçmen işçilerin grevlere katılmayacakları konusundaki korkularının yersiz olduğu anlaşılmıştır; göçmen işçiler de hemen hemen bütün resmî grevlere katılmışlardır.) Sendikalar göçmen işçiler için daha iyi yaşama koşullarının gerçekleştirilmesini isterler. Fakat aynı sendikalar, göçmen işçilerin çalıştığı ülkeye değil de, bırakıp geldikleri ülkeye *ait oldukları* düşüncesinin sınırlarını bir türlü aşamazlar. Bu durumun yarattığı çelişkiler karşısında sendikalar büsbütün güçsüz kalırlar. Sendikaların bu konudaki isteklerine (bu istekler gerek yerli, gerekse göçmen işçiler tarafından benimsenmiş de olsa) bir öneri demek gerekir, çünkü bu bağlam içinde *ait olmak* sözcüğü bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

Bu konuyla ilgili olarak birbiriyle çelişen olgular şunlardır:

Göçmen işçi burada kalabilmesinin izne bağlı olduğunu bildiği için ancak kısa erimli çıkarlarını düşünebilir.

Göçmen işçi kazanacağı parayı en kısa zamanda kazanmak ister. Bu yüzden fazla mesai yapmaya, parça başı işte üretim ölçülerini aşmaya, bulabilirse ikinci bir işte çalışmaya razıdır.

Birçok göçmen işçi, yasal olmayan yollardan, işvereniyle özel anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir.

Göçmen işçiler bütün memurlara ve örgütlere karşı güvensizlik duyarlar.

Bu durum yerli işçilerin pazarlık gücünü tehlikeye düşürebilir.

Göçmen işçilerin düzenli bir hayatları yoktur, yalnız işleri vardır: Onlar için insan gibi yaşama koşulları değil, yalnız çalışma koşulları söz konusudur.

Göçmen işçi hiç kimsenin kabul etmeyeceği işleri kabul eder.

Göçmen işçi işinde hiçbir yükselme kaydedemez.

İşçi sayısında kısıntı yapmak gerekti mi, ilk akla gelecek olan göçmen işçilerdir.

Göçmen işçi her zaman harcanmaya elverişli bir durumdadır.

Dil ayrımı ayrı ülkelerden gelen göçmen işçilerin hem kendi aralarında, hem de yerli işçilerle bütünleşmelerini engeller.

En tehlikeli işlerin çoğunda göçmen işçiler çalışır, ama bu işçiler sigorta haklarından yerli işçilere göre çok daha az yararlanırlar.

Bu durum göçmen işçilerin işçi sınıfı içinde en çok sömürülen grup olduğunu gösterir.

Bu çelişkileri ortadan kaldırmanın tek yolu, işçi sendikalarının göçmen işçilere çalıştıkları işlerde yükselme hakkı, siyasal faaliyette bulunma hakkı, o ülkede diledikleri kadar kalabilme hakkı ve ailelerini yanlarına getirme hakkı gibi hakların tanınmasını isteyerek, onların toplum içindeki aşağı sınıftan insanlar olarak görülmelerine karşı çıkmalarıdır. Ne var ki, göçmen

işçiler için bu hakların istenmesi kendilerini doğal olarak yabancı işçilerden üstün gören sendika üyelerinin çoğunluğunu sendikalara karşı soğutabilir. Böyle bir girişim, aynı zamanda, ulusal işçi sınıfının çıkarlarını da içeren ulusal ekonomik çıkarların, göçmen işçilerin bu koşullar altında çalıştırılmasına bağlı olduğunu savunan hükümet ve işveren kesimiyle işçi sendikaları arasında bir çekişmeye de yol açar.

Uygulamada sendika yöneticileri bu istekleri öne sürmezler. Onların hesabı başkadır. Bu hesap göçmen işçi sömürüsünü ulusal işçi sınıfının yaşama düzeyini etkilemeyecek bir sınır içinde tutmaya ve yabancılar arasmda aşırı öğeler belirirse, bunları sendika yoluyla etkisiz hale getirmeye dayanır.

Üçüncü Hesap

Kısa zamanda yeterince para biriktirmesi.

Memlekette bıraktığı karısının kendisini aldatmaması.

Bu arada belki ailesinden bazı kimseleri yanına getirtebilmesi.

Bir kere memleketine dönüp düzenini kurduktan sonra, bir daha buraya dönmek zorunda kalmaması.

Çalıştığı sürece hastalanmaması.

Göçmen işçilerin sağlığını onlar da öteki insanlar gibi sağlıklı ya da hasta olurlarmış gibi düşünmek saçmadır. Avrupa'da bulunan yabancı işçilerin yaşama ve çalışma koşullarıyla günümüzde tıbbın sağladığı olanaklar arasında hiçbir ilgi yoktur. Bu olanaklar onlar için söz konusu değildir. Fransa'da yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, göçmen işçilerde rastlanan ruhsal rahatsızlıklar Fransız yurttaşlarında görülen ruhsal rahatsızlıklardan iki ya da üç kat fazladır. Ama ruhsal rahatsızlık tür olarak kuşkuyla karşılanan bir hastalıktır. Göçmen işçilerin Fransızlardan iki, üç kat daha çok güvensizlik ve mutsuzluk duyduklarını söylemek daha bilimsel olur.

Göçmenlerin -çoğunluğu tek başına- kaldıkları yerler, Stuttgart yakınları, Almanya.

Türk kadın göçmen işçinin yaşadığı yer, Almanya.

Cenevre bugün (1974) 250 bin nüfuslu bir şehirdir. Bu şehrin nüfusu on beş yıl önce 195 bindi. Cenevre bir sanayi merkezi değildir: Daha çok bürokratik işlerin yapıldığı, sözleşmelerin, pazarlıkların, planların, anlaşmaların, antlaşmaların yapılıp imzalandığı, raporların hazırlandığı bir yerdir. Bu büro işlerinin çoğu burada bulunan uluslararası işbirliği ve yardımlaşma örgütlerinde, yani Birleşmiş Milletler, Uluslararası Kızılhaç, Uluslararası Çalışma Bürosu gibi kurumlarda yapılır. Hükümetlerin temsilcilerinden oluşan uluslararası kurumların yanında pek çok sayıda çokuluslu şirket ve banka da vardır. Cenevre, belki de hiçbir başka Avrupa şehrinin olmadığı ölçüde, bir sözcükler başkentidir: raporlarda ve çeklerde kullanılan sözcükler; konuşulan, başka bir dile çevrilen, bandlara kaydedilen sözcükler. Bu sözcüklerin hepsi dünyanın başka yerlerinde olup bitenlerle ilgilidir; bu sözcüklerin birçoğu da dünyanın başka yerlerine öneri olarak gönderilir. Son on beş yıl içinde bu sözcüklerin sayısı büyük ölçüde artmış, şehir de bu yüzden epeyce büyümüştür.

Bu büyüme özellikle ilk Cemiyet-i Akvam binasıyla yeni havaalanının bulunduğu bölgede göze çarpar. Bu çevrede yapılan yeni bürolar, bu bürolarda çalışanlar için yapılan yeni apartmanlar, mağazalar, gelen delegelerin kaldığı yeni oteller, yollar ve otoparklar on beş yıl önce koruluk ve tarla olan bir alanı kaplamaktadır. O yıllarda yağan yağmur ve kar toprağa sızar giderdi. Ama bugün yeni kurulan bu mahallelerin lağım sularının kanalizasyonla akıtılması gerekmektedir. Şehrin kuzeyindeki kanallar daha şimdiden bu iş için yetersiz duruma girmiştir. Cenevre Belediyesi ve Kantonu bu yüzden bayındırlık müdürlüğüne bu amaçla bir proje ısmarlamıştır.

Hazırlanan proje şehrin sürekli olarak büyüyeceğini ve çevre sorunlarını öngören, sadece bugünkü sorunu geçici olarak çözme yolunu seçmeyen ve vergi yükümlülerinin parasını böyle bir işe yatırmaktan çekinmeyen ileriye dönük, modern bir projeydi. Yapılan hesaplara göre, bu proje 150 milyon liraya gerçekleşebilecekti. (Şimdi çok daha fazlasına mal olacak.) Yapılan plana göre, bu kanalizasyon sistemi yalnız kurulan yeni mahallelerin değil, Cenevre'nin, gölün sağ kıyısında kalan bütün bölgelerinin lağım sularını akıtabilecek genişlikte olacaktı.

Sokaklarda kanallar açmak Cenevre'nin şehir içi trafiği ile uluslararası trafikte birkaç yıllık bir tıkanıklık yaratacaktı. Ayrıca çeşitli boru ve kabloların hemen toprak düzeyinin altına döşenmesi çalışmayı güçleştirecek, yeni binaların yapımını da engelleyecekti. Bunun için planda yerin otuz-otuz beş metre altında tüneller açılması öngörülüyordu.

Açılacak tünellerden biri beş kilometre uzunluğunda olacak, şehrin altındaki bu tünel sağ kıyının bütün yağmur ve lağım sularını toplayarak bunları gölün altından Rhone nehrine boşaltacaktı. Bu tünelin yanı sıra uzanan ikinci bir tünel ise birincisinin yarı uzunluğunda olacak ve dünya çapında birçok planların hazırlandığı yeni binaların ve büroların elektrik, telefon kabloları ile su borularının döşenmesi için kullanılacaktı. Her iki tünelin çapı da 3.6 metre olacaktı.

Tünellerin açılmasına 1971'in Haziran ayında başlandı. Bu çalışma 1976'ya kadar sürecek. Tünel açma çalışmalarında çalışacak yer sınırlı olduğu için çok sayıda işçi çalıştırma olanağı yoktur. Sürekli olarak üç yerde birden çalışıldığı halde, yalnız yüz kişi bu işte çalıştırabilmektedir. Şu sırada çalışan işçilerin çoğu Yugoslavlardan oluşmaktadır. Bunların arasında İspanyollarla İtalya'nın güneyinden gelen birkaç da İtalyan vardır. Cenevre'deki inşaatlarda çalışan işçilerin çoğu yabancıdır. Tünellerde çalışanların hepsi göçmen işçidir. Bunlardan iki mühendisle kalfasından biri Almandır.

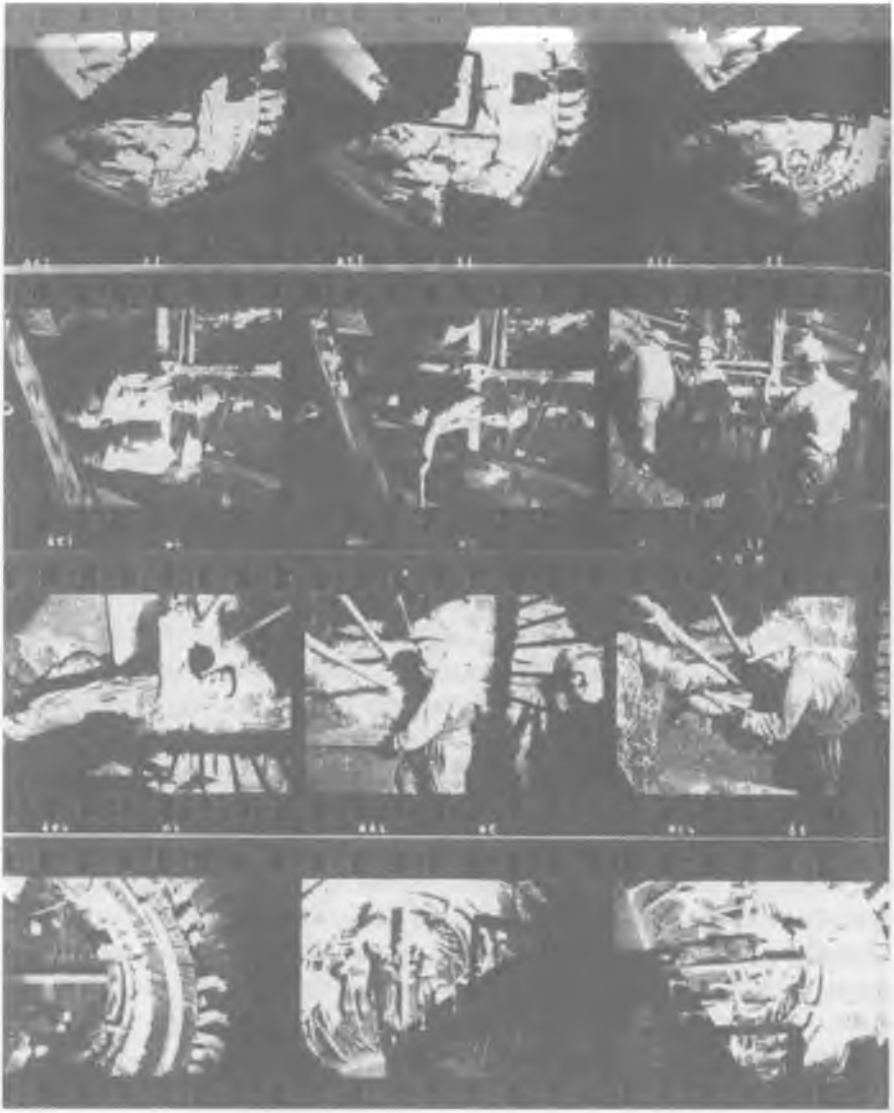

Makinistlerle elektrikçiler dışındaki bütün işçiler dokuz aylık sözleşmelerle bu işe alınırlar. Sözleşme süresi dolunca, bu işçiler Bosna'daki, Endülüs'teki, Calabria'daki köylerine dönerler, sonra yeniden bu uluslararası şehrin altındaki tünel işinde çalışmak üzere başvururlar. İsviçre yasalarına göre bu işçilere verilen (A tipi) ikamet izni onlara dokuz aydan fazla kalma hakkı tanımaz. Gene bu yasalara göre bu işçilerin ailelerini yanlarına getirtme hakkı da yoktur. Fakat isterlerse, her yıl yeniden başvurarak çalışmaya gelebilirler.

Jeologların bulgularına göre hazırlanan planda, tünel açma işinin hemen hemen tümü alttaki küfeki taşından oluşan kitle oyularak tamamlanacaktı. Tünel açacaklar için küfeki taşı en elverişli zemindir; çünkü kil değil, kayadır. Fakat çok sert bir kaya olmadığı için de, kil zeminde olduğu gibi kazılması, ya da sert kaya gibi dinamitle atılması gerekmez. Bunun yerine bir devir makinesi, bir çeşit 'makineli köstebek', her vardiyada 10 metre küfeki taşını oyarak tünelin açılmasını sağlar.

Ne yazık ki, Cenevreli jeologların tahminleri yanlış çıkmış ve tüneli açmaya başlayan işçiler çok geçmeden çamur ve çakılla karşılaşmışlardı. Bu durumda ancak kürek ve havalı matkap kullanılabilirdi. Değişen bu koşullarda on metrelik bir oyuğun açılması bir hafta sürüyor, çıkan suyu boşaltmak için on dört metre boyunda borular döşeniyor, yumuşak zemini dondurmak için katılaştırıcı kimyasal maddeler kullanılıyordu. Eğer su akıntısını durduramazlarsa, dakikada 120 litre hızla gelen suyu boşaltmak zorunda kalıyorlardı.

Bu değişik koşullar yeraltında çalışan bir işçiyi şu seçenekle karşı karşıya bırakıyordu: ya kuru bir yerde makineyle çalışabilirdi, ya da matkapla sular içinde. Havaya karışan toz yoğunluğu yüzünden makineyle çalışmak sağlığa daha zararlıdır. Bu işte çalışanlar maske kullanabilirlerse de, yapılan işin güçlüğü oksijen yetersizliğine ve dolayısıyla nabzın yükselmesine yol açar. Makine ekibinden yalnız makinistin kendisi maske takar. Havadaki toz çalışanlar için silikosis tehlikesi yaratır. Silikosis genellikle kömür ocaklarında çalışan maden işçilerinin tutulduğu bir meslek hastalığı olarak bilinir. Bu hastalığın nedeni solunum yoluyla çok küçük silisium dioksidi parçacıklarının ciğerlere yerleşmesi ve lenflerle ciğer dokularını sakatlamasıdır. Ciğerlerin iki yıl boyunca bu toz parçacıklarını soluması bu hastalığı kolayca başlatabilir. Bir kere hastalık başladı mı, iyileşme olanağı yoktur. Ciğerlerin gittikçe daha az çalışması sonucunda bu hastalığa tutulan kimsenin büsbütün sakat kalmasına kadar varır. Silisyum oksidi kömür madeninin kendisinde değil, kömür tabakaları arasındaki kayalarda bulunur. Cenevre'nin altında açılan tünellerde ortaya çıkan küfeki taşındaysa yüzde doksan oranında silisyum vardır.

Çamur içinde çalışmak o anda daha rahatsız edici, o durumda matkabı kullanmak da daha dayanıklılık isteyen bir iş olduğu için burada çalışan işçilerin ücreti daha yüksektir.

Yeraltında çalışan bu işçiler yedi-sekiz kişilik ekiplere ayrılırlar. Bunların hepsi hiçbir zaman aynı ulustan değildir. Üzerlerindeki şehirde uluslararası çevirmenlik alanında bir uzmanlaşma varken, bu ekiplerdeki işçilerin birbirleriyle anlaşabilmek için kullandıkları ortak dil on-on beş sözcüğü geçmez. Dil anlaşmazlığı çoğu zaman kazalara yol açmıştır. Öbür yandan bunun bir yararı vardır, ne kadar az konuşulursa, iş o kadar çabuk ilerler. Bir vinç makinistinin dışında hiçbir işçinin tecrübeli olması gerekmez. Herkes birbirinin işini kolayca yapabilir. Yapılan iş toprak ve taşları dışarı atmak, taşıma kayışının işlemesini sağlamak, gerekince zemini matkapla delmek, dışarı toprak ve taş taşıyan vagonları sürmek, tünelin içine gerekli madeni parçaları ve ızgaraları yerleştirmek, kalıplara beton dökmek, kürekle vagonları doldurmak, makineyi kullanmaktır. Her ekip sekiz saat çalışır ve yirmi dört saat boyunca üç vardiya değişir.

Ekibe dokuz saatlik ücret ödenir, bir saatlik de yemek molası vardır. Fakat işçilerden hiçbiri tünelin içinde yemek yemeyi istemez. Buradaki hava genellikle kirlidir. Ne suyu dışarı atan pompalar, ne de havalandırma sistemi doğru dürüst çalışır. Bu aksaklıklar ancak resmî bir denetim olacağı zamanlar giderilir. Eğer matkap kullanılıyorsa, işçilerin derileri, saçları, burun delikleri, boğazları ve ciğerleri üzerinde talk pudrası inceliğinde külrengi bir toz tabakası oluşur. Sürekli burada çalışmayıp kuyunun dibine kadar yürüyerek buradan yukarı tırmanmak çok fazla zaman ve çaba gerektirdiği için ekipler işe ara vermeden sekiz saat çalışırlar. İşi böyle hızlandırmak onların da işine gelir.

Yerli işçiler bu iş için verilen ücretleri düşük buldukları için bu işte çalışmazlar. Göçmen işçilerse en kısa zamanda biriktirebilecekleri kadar parayı biriktirmek üzere bu işe girerler. Yasalara göre işçiler belli saatlerden fazla çalışamazlar. Fakat bu engeli aşmanın her zaman bir yolu bulunur. Görünüşte bu çözüm işverenle işçilerin ortak çıkarlarına dayanmaktadır. Bir işçi belli bir işi daha kısa zamanda yaptığı için, ya da daha kötü koşullar altında çalıştığı için bir ek ücret alırsa, daha çok para biriktirebilir demektir. Müteahhit için de iş ne kadar çabuk biterse, kâr oranı da o ölçüde artar. Yeraltında tünel kazan işçiler ayda 9 bin ile 10 bin 500 lira arası bir ücret alabilirler.

Bu ücretin dörtte biri vergi, sosyal sigorta ve sendika ödentisi olarak işçiden kesilir. (İşçilerin yüzde sekseni sendikalara bağlıdır.) Bir işçi kıt kanaat yaşarsa, ayda evine 4 bin 500 lira kadar bir para gönderebilir. Aylığından biriktirdiği bu parayla kendisinin ve ailesinin hayatını değiştirdiği kanısındadır. Tünel açma işinde çalışan her işçi az çok kendine göre bir geleceğin düşü içinde kapalı gibidir. Dil bilmemenin yarattığı yalnızlığı bu durum daha da arttırır, giderek o insanın içinde yaşadığı zamanı ve kendi benliğini önemsememesine yol açar.

Bir göçmen işçinin içinde bulunduğu durum onun kendisini birçok şeyden yoksun bırakmasını gerektirir. Böyle bir insanın ne doğal bir cinsel yaşantısı, ne de yasal siyasal hakları vardır. Ancak tünelde çalıştığı sürece kendisinin orada kalmasına izin verilir.

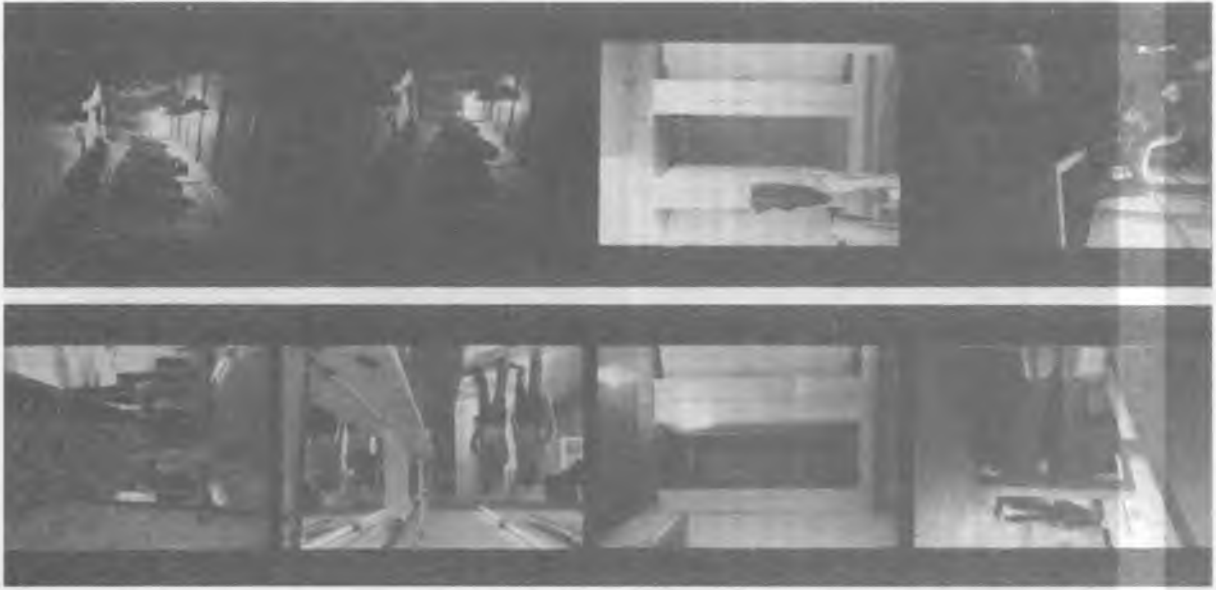
1973 yılının başında dört İspanyol işçisi daha iyi çalışma koşullarının sağlanması için yarım günlük grev yaptılar. Bu işçiler greve kendi başlarına girişmişlerdi. Hemen işlerine son verildi. İşleri olmadığı için İsviçre'de kalma hakları da yoktu. Böylece İspanya'ya dönmek zorunda kaldılar. Kendilerinin istenmeyen 'aşırı unsurlar' oldukları kuşkusuz İspanyol makamlarına da bildirilmiştir. İsviçre'deki işçi sendikaları bu işçileri korumak için hiçbir girişimde bulunmadılar.

İspanyolların girişikleri bu eylemin bir sonucu olarak, aralarında bir de sendika temsilcisi bulunan dört kişilik bir heyet gelip tüneldeki çalışma koşullarını denetledi ve bu koşulların çalışmaya elverişli olduğuna karar verdi.

Aynı yıl içinde, işçi sayısı hiçbir zaman 100'ü geçmeyen bu işyerinde iki işçi öldü, bir başkasının iki ayağı ezildi ve aylarca hastanede kaldı, bir dördüncünün belkemiği önemli biçimde incindi, bir beşincinin patlama sonucu kulakları sağırlaştı, daha birçoğu da hafif sakatlıklar geçirdiler.

Kazaların önde gelen nedenleri, çalışılan yerin çok kısıtlı oluşu (örneğin, toprak taşıyan küçük vagonlarla tünelin duvarları arasında bir insan geçecek kadar bile yer yoktur), bazan insan boyunu aşan bir yükseklikte gidip gelen taşıma kayışından taş-toprak parçalarının düşmesi, kötü aydınlatma, gürültü çokluğunda işitme güçlüğü, dilin yarattığı sorunlar, yorgunluk, ıslak zemini kaplamada aceleci davranmak, makineleri denetlerken dikkatsizlik yapmak gibi şeylerdir.

Bütün bu saydıklarımızı da daha genel bir nedene bağlayabiliriz. Bir göçmen için bu durumda tutulacak tek yol daha değişik bir gelecek için, ya da geleceğini değiştirebilmesi için kazanabileceği en çok parayı kazanmaktır. Müteahhitlerin düşündükleri de kendi kazançlarını en yüksek düzeye çıkarmaktır. Aralarındaki ilişki sömürüye dayanır. Değişik nedenlerle de olsa, müteahhit de, işçiler de en kısa zamanda tünelin öbür ucuna varmak isterler. Göçmen işçi için, kendisine yabancı gelen şimdiki düzeni, her zaman vazgeçilebilecek bir durumdur. (Geldiği zaman yadırgadığı şeyler yalnız kullandığı makineler olmamıştır: Köydeki hayatıyla karşılaştırıldığında buradaki her şey yabancı gelir ona.) Müteahhit için de göçmen işçi vazgeçilebilecek bir varlıktır.

Tünel işçilerinin kaldıkları barakalar müteahhidin malıdır. İşçilerden kira ve yemek parası kesilir ve bu kesinti ücret pusulalarında gösterilir. Barakalar ana tünelin bulunduğu işyerine göre şehrin öbür ucundadır. Her ekip şirketin minibüsüyle barakalardan işyerine, işyerinden barakalara götürülür. Bu ulaşım için para alınmaz.

İşten sonra, tünelin çıkışında soğuk suyla el-yüz yıkanabilecek musluklar vardır. Sıcak su için işçilerin barakalara dönünceye kadar beklemeleri gerekir. Cenevre çok büyük bir şehir olmadığı için, işyerinden barakalara on dakikada gidilebilir.

Yetmiş kişinin kalabildiği barakaların ana bölümündeki yıkanma yerinde yedi sıcak, on yedi soğuk su musluğu, beş hela, beş de sıcak suyu bulunan duş vardır.

Barakalardaki her odada dört kişi kalır. 4 x 5.5 metre büyüklüğündeki bu odaların duvarları ve tavanları ahşaptır. Kışın barakalar gerektiği gibi ısıtılır. Yer darlığı dışında başlıca sorun gürültüdür. Her vardiyanın değişik saatlerde kalkıp işe gitmesi bu soruna bir çözüm bulmayı ayrıca güçleştirir.

Bitişik odadaki ayak sesleri ve konuşmalar bile rahatsız edici bir gürültü gibi gelir insana.

Askerlik, hapis cezası gibi belli bir sürenin dolmasını gerektiren ve insanın başkalarından uzak kaldığı, cinsel ilişkiden yoksun bırakıldığı durumlarda uyumak bir kurtuluş yoludur. Uyumak etkin, olumlu bir eyleme dönüşür böyle durumlarda.

Bu odalarda kalan her işçinin bir karyolası, 40 santim genişliğinde bir demir dolabı (ya da bunun yarı boyunda tahta bir dolabı), bunun üzerine konmuş kilitli bavulu, iki küçük rafı, duvarlarma iğneyle resimler iliştirdiği bir köşesi vardır.

Bir gecelik yatak ücreti 3.60 İsviçre frangıdır. Çarşaflar on beş günde bir değiştirilir. Odalar Pazar günleri dışında her gün (ikisi İtalyan, biri Yugoslav) üç kadın tarafından temizlenir. Barakaların bakımı ve kantin de bu kadınların sorumluluğu altındadır.

İşçilerin yemeklerini hazırlayıp yiyebilecekleri bir de mutfak vardır. İşçiler mutfaktaki asma kilitli dolaplarda yiyeceklerini saklayabilirler.

Ayrıca yüz kişinin yemek yiyebileceği bir de kantin vardır. Bu kantinde öğle yemekleri 5.70 İsviçre frangı, kahvaltı (kahve ve ekmek) 1.55, akşam yemeğiyse 5 franktır. Kantinin bir köşesinde televizyon vardır. Tünel işçilerinden hemen hemen hiçbiri televizyon programlarını izleyecek kadar Fransızca bilmemektedir. Karşı köşedeki tezgâhta bira, şarap, sigara, çamaşır tozu ve jilet satılır.

Barakalardaki bu işçilerin çoğu için iş dışındaki saatler ne yapacaklarını bilemedikleri boşa geçen saatlerdir. Bu sınırlı zaman içinde uyurlar, çamaşırlarını yıkarlar, mektup yazarlar. İçlerindeki her on kişiden dokuzu evlidir. Biraz para harcamaktan kaçınmayan ve yaşça daha genç olan birkaç işçi pazar günleri şehre gider. Çoğu içinse yattıkları oda boş zamanlarını geçirdikleri tek yerdir. Bazan öbür odalardaki işçiler konuşup görüşmeye gelirler. (Sustukları zaman memleketlerine dönmüş gibidirler.) Çoğu zaman odadaki dört kişiden birinin küçük bir gramofonu vardır. Bu gramofonda kendi ülkelerinin büyük şehrinde aldıkları plakları çalarlar. Bazan da şarkı söylerler ya da kâğıt oynarlar. Çoğu zaman da, aynı odada otururken bile kendi düşlerine ve anılarına dalarlar.

Bu tünel işçilerinden hiçbiri, kendisinde bu iş için gereken dayanıklılığın olduğunu anladıktan sonra, biriktirmeyi amaçladığı parayı biriktirmeden bu işi bırakmak istemez. Düşündüğü parayı biriktirme süresi üç ile beş yıl arasında değişebilir. Yurttaşların çoğuna göre iyi para kazandığını bilir. Her yıl dokuz ay çalıştıktan sonra kendi ülkesine dönmek zorundadır. Genellikle yeniden işe girmek istediğinde, müteahhit kendisini işe alır. Fakat İsviçre'ye yeniden geldiğinde ilk gelen ya da daha önce birkaç kere gelmiş olan bütün göçmen işçiler gibi belli bir sağlık muayenesinden geçmek zorundadır. Bir türlü kurtulamadığı korkularından biri, bu muayeneye bir daha girdi mi, ciğerlerinin röntgeninde ortaya çıkacak bir leke yüzünden işe alınmamasıdır.

Bir göçmen işçinin içinde yaşadığı tek gerçeklik, yaptığı iş ve iş saatlerinden sonra duyduğu yorgunluktur. Böyle bir işçi boş zamanlarını yadırgamaya başlar, çünkü bu saatler ona hâlâ gerçek hayatının bir parçası olduğuna inandığı her şeyden ne kadar uzakta olduğunu hatırlatır. O anda yaptığı iş ile içinde bulunduğu güçlüklerin dışında, hayatı kendi geçmişi, geleceği, değerleri ve umutlarıyla ilgili birtakım durağan görüntüler dizisine indirgenmiştir. Onun hayatının dönüm noktaları olan bu görüntüler hep böyle durağan kalırlar; hiçbir değişim ve gelişim göstermezler. (Çünkü ekonomik azgelişmişliğin sonuçları insan hayatının tümüne siner.) Bu görüntüler göçmen işçinin gücünün ötesinde oldukları için de gelişemezler. Bu durumdaki bir işçi ancak kendini bütün gücüyle işine vererek böylece engellenmiş olmanın sıkıntısını yener. Aldığı parayı biriktirerek yeniden o görüntülerin dünyasına katılacağına ve onları canlandıracağına inanır. Günlük çalışması sona erer ermez, durağan görüntülerin saldırısına uğrar. Bu görüntülerin her biri durağandır ama, bir yandan da kendi aralarında korkunç bir hızla yer değiştirmektedirler. Onun kendi görüntüsüyle geçmişindeki görüntüler, sanki uzayda başka başka doğrultularda yol alan yıldızlar gibi, gittikçe artan bir hızla birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Bu izlenimden kurtulmanın tek yolu çalışmaktır.

Pazardaki yaşlı kadın, Yunanistan.

Perugino'nun "Madonna"sı, National Gallery, Londra.

Barakalardaki duvarlara yapıştırılan resimler, İsviçre.

Tarlada çalışan köylü kız.

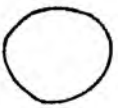
Bir İtalyan: "Gündüzleri işim var, işteki arkadaşlar var. Bir yandan ne kadar kazanabileceğimi düşünürüm, bir yandan da çalışır dururum. Bunu ailem için yaptığımı söylerim kendime durmadan. Ama işten sonraki saatlerde ve pazar günleri cehenneme döner hayat."

Nasıl?

Cehennemde yol sormak güçtür. Eğer bu cehennemin topografyası basit olsaydı, insanlar kırlara gider, nehir boylarında sırtüstü yatarlardı.

Nasıl?

Genellikle, insanın kendi hayatının akışını duyması hem onu çevreleyen, hem de kendi içinde olan bir alanın varlığını duyması gibidir. Dıştaki zamanın saatler, günler, mevsimler, yıllar gibi ölçüleri nasıl güneş sistemine göre ayarlanmışsa, insan ömrü de bir güneşin ya da bilinç çekirdeğinin çevresinde dönen bir sisteme göre ayarlanmıştır. Bir ömrün bilinçli olarak yaşanan bölümü yuvarlak bir alanla gösterilebilir.

Bu yuvarlak, her an hem geçmiş zamanı, hem şimdiki zamanı, hem de gelecek zamanı birarada bulundurur. İnsan benliği belli bir anda bu zamanlardan yalnız biriyle bağ kuramaz, çünkü kendisi her an bir süreklilik içindedir. 'Ben' sözcüğü tek başına kullanıldığında, en az şu üç öneriyi birlikte getirir: Ben şuydum, ben şuyum, ben şu olabilirim. Yuvarlağın içinde geçmiş zaman gömülü ve bağımsız anılar biçiminde, gelecek zaman korkular ve umutlar biçiminde ortaya çıkar; şimdiki zamansa olduğu gibi kendini gösterir ve hemen şimdiki zamanla geçmiş ve gelecek zamanlar arasında bir bağ kurulur. Bu üç değişik zaman birleşerek o insanın o andaki hareketlerinin hangi amaca yöneldiğini belirtir. Bu amacın ortaya çıkışında geçmişin payı vardır, bu amaç şimdiki zaman içinde ortaya çıkar ve gelecek zamana yönelir. Fakat bu karışımın meydana gelebilme-

si için, o insanın geçmişi ile geleceğini oluşturan öğelerin bir yere bağlı olmayan özgür öğeler olması gerekir. Örneğin, nedensiz bir korku bu öğeleri hareketsiz bir durumda tutarak o korkunun sahibinin içinde bulunduğu anda istediği gibi davranmasını engelleyebilir.

Geçmiş ve gelecek zamanın öğeleri şimdiki zamanla bir karışım meydana getirme özgürlüğü içindedir.

Nedensiz korkuların ötesinde birtakım dış koşullar da bu doğal süreci aksatabilir. Örneğin, birini yitirmenin acısı. Birinin ölmesiyle böyle bir durum ortaya çıkabilir. Bir hayat sona ermiştir. O hayat için artık yapılabilecek hiçbir şey kalmamıştır. Sadece ölümün durgunluğu vardır karşımızda. Bu durgunluk belki de bir çeşit dinginliği akla getirebilir, ama başlangıçtaki hareketsizliği korkunçtur. Üstelik geçmişi de kapsayan bir hareketsizliktir bu. Sona ermiş olan hayatın hiçbir bölümü artık değiştirilemez. Böyle bir yakınını yitirmiş olan bir insan o sona eren hayattaki rolünü yeniden yaşamayı dener. Eğer o günleri daha önce yaşadığı gibi yaşayabilseydi, artık sona ermiş olan bu hayat için hâlâ gerçekleşebilecek olasılıklarını da yaşıyabilirdi. Ama bu durumdaki insanlar geçmişe böyle döndükleri zaman, onları böyle bir dönüşe yönelten etkeni hiçbir zaman tümüyle unutamazlar: Bir ölümü haber vermek üzere dönerler geçmişe. Geçmiş gelecek zamandan yoksun kalmış, gelecek zaman artık şimdiki zaman olmuştur. Ölünün yakını ölünün geçmişini paylaşmak istediği sürece, kendi geçmişi de donar. Bu durumda geçmişin öğeleri yuvarlağın çevresi içinde sıralanır, o anda hiçbir ivediliği kalmayan geleceğin öğeleri de geri çekilirler. Artık beni yaşatacak hiçbir şey kalmadı.

Ölüm geçmişi dondurur, geleceğiyse ortadan kaldırır.

Geçmiş, şimdiki zamanın yaşanan hayatın bir parçası olmasını engelleyen bir duvara dönüşür; böyle bir durumda şimdiki zaman yaşanan hayatın içine sızsa bile, ancak geçmişle ilgili olarak yapabilir bunu. İnsanın bu durumda gördüğü her şey, artık bir daha göremeyeceği şeyleri aklına getirir; aklına gelen şeyler de gördükleri değil, asıl yaşantısı olur. Diyelim ki, ölümün başlattığı yas dönemi sona ermiştir. Bu durumda, gelecek zaman yeniden etkinleşir, şimdiki zaman harekete geçer ve ikisi birlikte geçmiş zamanı hareketsizlikten kurtarırlar. İnsanın amaçlara yönelik olarak yaşamasını sağlayan karışım böylece ortaya çıkmış olur. Bu düzelme koşulların değişmesinin bir sonucu değildir. Çünkü ölen geri gelmez. Bu durum, hayatın sonunda ölümü kabul edip içine almasının, birini yitirme olayının hayatın bir parçası olmasının sonucudur.

Ölüm kesin bir sondur. (Hiç değilse şimdiki akılcılık düzeyimizde böyledir bu, ama bu sorunu şu anda daha fazla deşmemiz gerekmiyor.) Bir kimsenin ya da nesnenin o andaki yokluğu geçici bir durum olarak düşünülebilir. Ancak böyle bir yokluğun yarattığı acı insanın amaca yönelimini ölüm acısından daha köklü bir biçimde ve daha uzun bir süre için engelleyebilir. Bunun en aşırı örneği hapis cezasıdır. Hapisteki insan bu yokluğu iki türlü duyar. Hem yokluğunu hissettiği her şeyi özler; hem de yok olan şey o olmadan da varlığını sürdürür. Hem kendisi bir yoksunluk içindedir, hem de yoksun olduğu şeylerin ya da kimselerin yanında değildir. Ama bu yokluk kesin bir kayıp değildir. Hapis cezasının belli bir süresi vardır. Şimdi kendisinin yanında olmayanlara nasıl kavuşacağını insan kafasında canlandırabilir. Bu hem bir umut kaynağı, hem de hapis cezasının şiddetinin eksenidir. Hapisteki insan gittikçe artan bir yoğunlukla anılarında ve umutlarında yaşamaya başlayabilir ve bu durum onun anılarla umutları birbirinden ayırt edememesine, ileride hapisten çıkacağı günü geçmişte bıraktığı her şeye yeniden kavuşacağı an olarak düşünmesine kadar varır. Hapis ce-

Hapis cezası geçmiş ve gelecek zamanın birleşerek şimdiki zamanın yaşanmasını engellemelerine yol açar.

zası şimdiki zamanın kesenkes yadsınması olarak tasarlanmıştır. Mahkûmlar giydikleri hükmün şimdiki zamanını kendi yararları için, kendilerini değiştirmek üzere kullanarak hapis cezasını böyle tasarlamış olanların bu niyetlerini boşa çıkarabilirler. (Bir inanç uğrunda hüküm giyenler için bunu yapmak daha kolaydır, çünkü böyleleri bir amaç uğrunda hapse girmişlerdir.) Eğer bir mahkûm bunu yapamıyorsa, geçmişi ile geleceği onun şimdiki zamanı yaşamasını hemen hemen tümüyle engelleyebilir.

Çevresinde birtakım olaylar olur, ama bütün bu olup bitenler onun hayatının akışını etkilemez. O yalnız kendi dışındaki şeylerin şimdiki zamanını yaşamaktadır, kendisininkini değil. Eğer olaylar yakınında, hapisanenin içinde geçiyorsa, onun bunlardan etkilenmeyişini kendisinin o kurumun bir parçası olmasıyla açıklarlar. Olaylar uzakta geçiyor ve o bunlardan etkilenmiyorsa, o zaman da kendisinin deli olduğu söylenir.

Özgürlüğüne kavuştuğu zaman, şimdiki zamanı olduğu gibi kabul etme alışkanlığını yeniden elde etmeye çalışmak zorundadır. Fakat o anda karşılaştığı bu 'özgürlük' onu şaşırtabilir. Çünkü bu özgürlük, onun kafasında canlandırdığı geçmişe dayanan özgürlük görüntüsüne uymaktadır. Hayatın akışı onun yokluğunda da sürüp gitmiş, bu arada kendisi de değişmiştir. Kendisinin değişmiş olması onun için daha da irkilticidir. Ondaki bu değişme belli bir şimdiki zaman içinde (onun hapiste geçirdiği süre içinde) gerçekleşmiş, ama o bu sürede olanları kendi dışındaki olaylar olarak yaşamıştır. Bu yüzden kendisindeki değişiklikleri anlamaz; kendisine bir şey yapıldığına inanır. (Bunda haklıdır da.) Hem kendisini, hem de dünyayı sınamaya kalkışır – kendisiyle dünya arasında kendi ölçülerine göre hemen o anda yeniden bir birlik kurmayı dener: Bu yeni bir 'suç' işlemesi anlamına bile gelebilir. Bir sabıkalı olur: Kendi durağan zamanı içine kapatılmış bir insan durumuna girer – ancak kısa bir an için bunun dışına çıkarak bu durumdan kurtulur. İster içerde olsun, ister dışarda, çektiği hapis cezası, böylece onun için hayat boyunca hapis cezasına dönüşmüştür. Karşı sayfadaki şema bir benzetme olmaktan çıkmış, gerçeğin kendisi olmuştur.

On dokuzuncu yüzyıldaki göçlerin çoğu sürekli göçlerdi. Göç edenlerden bazıları ailelerinden geride kalanlarla bağlarını sürdürürlerdi. Ama

comment vivre
en espagne

Cenevre garında yıllık izinle yurtlarına dönmek için tren bekleyen İspanyol işçileri.

Stuttgart garında buluşan göçmen işçiler.

böylelerinin gidişi bir çeşit ölümdü kalanlar için. Bir yas döneminden sonra da hem kendisi, hem geride bıraktıkları onun uzak ve yeni yurdundaki hayatını yeni bir hayat olarak düşünürlerdi.

Bugün geçici bir süre için yurdundan ayrılan göçmen işçi, duvarları olmayan bir zindanda hapis cezası çeker gibi hisseder kendisini.

Bazı barakalarda, yöneticiler işçilerin yattıkları odalarda dağınıklığa yol açtığı gerekçesiyle bavullarını yanlarında bulundurmalarını yasaklamaya çalışmışlardır. İşçiler buna karşı, bazan greve gidecek kadar şiddetle direnmişlerdir. İşçiler bu bavullarda, dolaplara astıkları giysilerini ya da duvarlara yapıştırdıkları resimleri değil, şu ya da bu nedenle tılsımlı saydıkları kişisel bazı eşyalarını saklarlar. Kilitlenmiş ya da bir iple bağlanmış olan bu bavullardan her biri bir insanın belleği gibidir. İşçiler bu bavulları yanlarında alıkoyma haklarını sonuna kadar savunurlar.

Genç ve bekâr bir işçidir. O sabah geç kalkmış, güzelce yıkanmış, traş olmuş, giyinmiştir. Sırtında şehirden aldığı giysiler vardır yalnız: fiyakalı takım elbisesi, gömleğiyle aynı renkteki enli kravatı, çapraz çizgili çorapları, altın tekerlek biçimindeki kol düğmeleri. Üst cebindeki mendili şöyle bir düzeltir. Çoğu Pazar günleri iki arkadaşıyla birlikte otobüsle şehre inmektedir. Bu gidişler daha sonra çıkacakları asıl oyunun provaları gibidir. Asıl oyun, altında arabası köyüne döndüğü, şehri avcunun içi gibi bilen bir adam olduğu, baraka yerine kendi dairesinde oturduğu, cebinde oturma izni, bir sürü telefon numarası yazılı bir liste olan ve kendi memleketinden bir kızla evlenip karısını bu büyük şehre getirmeye karar veren, kendi anası-babası gibi yapmayıp biri kız, biri oğlan yalnız iki çocuk sahibi olmayı düşündüğü zaman başlayacaktır. Muslukların üstündeki kirli aynaya bakarak cebindeki mendili yeniden düzeltir.

Gurbetteki süresini dolduran göçmen işçi iki türlü şimdiki zamanla karşı karşıyadır: iş saatleri ve işten sonraki saatler.

İş saatlerinde kendisine bir ücret ödenir. Ücretini alırken bu saatlerin karşılığı olan birimleri almaktadır. Zaman olarak, yaşanan zaman olarak bu saatler onun geçmişi ile geleceğini birleştiren kendi zamanı değildir. Asıl çalışma sürecinde onun bir amaca yönelmişliği en aşağı düzeye indirgenmiştir. Onu çalıştıran şey yaptığı işin saatlere göre ayarlanışıdır. Ama ücret

olarak aldığı birimlerin karşılığında gelecekte birtakım olanaklar elde edecek ve bu olanaklar onun kendi zamanının bir parçası olacaktır.

Bir göçmen işçinin yurt dışında çalıştığı bütün yıllara tek bir eylem olarak baktığımızda, bunu onun seçerek yaptığı, belli bir amaca yönelmiş bir eylem olarak görürüz. Fakat bu eylemin içinde günlerden, aylardan, yıllardan oluşan şimdiki zaman gerçekte kendisine ait olmayan satılık zaman birimleridir. İlerde bu birimlerin (bu para-zamanlarının) karşılığında birtakım fırsatlar elde edecek ve bunlar artık onun kendi olanakları olacaktır. Onun için bir umut kaynağıdır bu, ama aynı zamanda da o günleri göremeyeceğinin korkusu belirmiştir içinde.

Çalışırken yalnız kendi dışındaki şeylerin şimdiki zamanını yaşar. Onun bu yaşantısı ile yerli işçilerin çoğunun aynı durumdaki yaşantıları arasında bir ayrım yoktur. Aradaki tek ayrım göçmen işçinin paydos saatinde yeniden kendi şimdiki zamanına geçememesidir.

Yastığının yirmi santim kadar yukarısına, duvara bir çivi çakmış, bu çiviye bir çalar saat asmıştır. O saat vardiyadan doksan dakika önce çalarak onu uyandırır. Saatin çevresine kutsal suretler gibi yapıştırılmış yirmi çıplak ve utanmasız kadın resmi vardır. Bunları asarken kendi erkeklik gücünün bir gün anlaşılması için dua etmiştir. Kadınların ne mene yaratıklar olduğunu da artık unutmayacaktır. O büyük şehirde yayınlanan afiş ve dergilerden kesilen bu resimlerdeki kadınlar, o güne kadar konuştuğu kadınların hiçbirine benzemez. Bunların anında sevişmeye hazır memeleri, cinsel organları vardır: Sevişme önerileri bu resimleri basan makineler kadar hızlıdır.

Gelecek için bugünden fedakârlıkta bulunmak aslında insanca bir davranış, insanlığın ana koşullarından biridir. Masallar, öyküler bunun örnekleriyle doludur. Bu bakımdan, söz konusu göçmen işçinin öyküsü tarihteki ilk gurbetçinin öyküsü kadar eskidir. İnsanın kendi ailesinin geleceği için para biriktirmesi, başkasından yardım beklememeyi ödev sayan kapitalist ahlâkın başlangıçtaki temel ilkelerinden biriydi. Bu ilkeyi örneklerle açıklayan binlerce on dokuzuncu yüzyıl masalı ve öyküsü vardır.

Ancak, gelecek için fedakârlıkta bulunmak bir sürekliliği gerektirir: Bu süreklilik insanın yalnız kendi çıkarını düşünmesi demek değildir (insan bu durumda kendi hayatını da feda ediyor olabilir), insanın inandığı değerlerin de-

ğişmemesine bağlı bir sürekliliktir söz konusu olan. İnsan bugün bir fedakârlıkta bulunuyorsa, bunu yaptığı fedakârlığın gelecekte değerlendirileceği ve benimseneceğine inandığı için yapıyordur. Aslında, bu fedakârlık gelecekte de süreceğine inanılan bir gelenek için yapılmaktadır. Bu geleneğin içeriği değişebilir: Bu, Tanrı'nın iradesine duyulan bir inanç, ailenin zenginleşeceğine bağlanan bir umut, bir ulusun yazgısının değişeceğine, bir devrimin gerekliliğine duyulan bir inanç olabilir. Ama bunların hepsinin temelinde bir süreklilik anlayışı yatmakta, hepsi bu anlayışın onaylanmasını istemektedir.

Göçmen işçi gelecek için bugünden fedakârlıkta bulunurken, bunu kendi süreklilik duygusunu durmadan alt üst eden koşullar içinde yapmaktadır. Karşılaştığı, tanık olduğu hiçbir şey fedakârlığının değerini onaylamamaktadır. Ancak zaman birimlerini paraya dönüştürme zamanı gelince, yaptığının değeri, daha doğrusu hangi koşullar altında neler yapmak zorunda kaldığı anlaşılacaktır. Bu oluncaya kadar, nerdeyse tam bir değer bilmezlik içinde yaşayacaktır.

Gerçi bir yere kadar kendisi gibi göçmen işçi durumunda olan yurttaşlarının dostluğu ve desteğinden yoksun değildir. Ama bu işçilerin hepsi yan yana yaşamakla birlikte, içinde yaşadıkları şimdiki zaman aynı değildir. En çok geçmişi konuştukları zaman birbirlerine yaklaşırlar. Bu işçilerden her biri verdiği karara bağlı kalmak için yaptıklarının değerinin anlaşılacağı bir geleceği canlandırır kafasında. Bunu da her gün sık sık yapmak zorundadır. Ancak kafasında canlandırdığı bu görünüm ona haklı olduğunu hatırlatır. Bu resmi yaratmak için de kendi geçmişine döner. Göçmen işçinin özelliği şimdiki zamanını gelecek için feda etmesi değil, yaptığı fedakârlığın değerinin yadsındığı bir durumda olmasıdır. İçinde bulunduğu durum bu yüzden hapis cezasına benzer.

İşten sonra üstünü başını değiştirir, öbür işçilerin iş giysileri de aynı odada asılıdır. Bunlar iş giysileridir: Çıkarılıp asıldılar mı, yalnız o giysilerle çalışan insanın ter kokusu kalır üzerlerinde. Bu odada her zaman insanın burnuna çarpan ter kokusu soğuk bir kokudur. Bazan bu giysileri giyerken insan bir ürperti duyar: Kendisinden bir çaba göstermesi beklenmektedir. Giysileri çıkardığı zaman, gösterdiği çabanın değerini bilen kimse yoktur.

İşten sonraki akşam saatlerinde, barakada kendi yurdundayken giydiği bir şey giyer: renkli bir gömlek, bir takke, yün bir atkı, yalınayak giydiği tokyolar. Bu giydiklerinin kumaşının dokusunda, kıvrımında, bu eşyaların onun üstüne oturuşunda geçmişin bir tortusu vardır; bu özellik onu şimdiki zamana karşı koruyan bir zırh gibidir.

Yemeklerini yemişler, ama yatma zamanı daha gelmemiştir. Onun için tek pencereli odalarının ortasındaki masanın başına toplanmış oturuyorlar. O tek pencerenin hem perdesi yok, hem de dışarı bakılamıyacak kadar yüksekte. Oda sıcak olduğu için pencere açık. Pencereden akşam trafiğinin gürültüsü doluyor odaya. Odadaki işçiler o gün doklarda çalışmış, onarılan gemilerin ambarlarını temizlemişlerdir. Biri omzundaki ağrıdan yakınmaktadır. Çoğu geceler yakınır bu ağrıdan. Sonra on dakika kadar süren bir sessizlik olur. İçlerinde en yaşlıları saatine bakar ve süt içme vaktinin geldiğini söyler. En gençleri sütü hazırlamak için çıkar. Koridorun dibinde, helanın yanındaki gaz ocağında bir kaba boşalttığı sütü ısıtmaya başlar. Bu arada gaz fırınından altı tane bardak çıkarır. Her bardakta kendi ülkelerinin başkentinin yaldızlı bir simgesi vardır. Sütün taşmamasına dikkat eder. Sütü bardaklara boşaltmadan önce, çatlamamaları için birer kaşık koyar. Sonra bardakları bakır renkli bir tepsiye dizer, odaya döner ve herkese bir bardak süt verir. Bu arada yaşlı işçi masaya gümüş renkli bir şekerlik koymuştur. Şekerlik elden ele dolaştırılır, herkes bardağına iki-üç kaşık şeker koyar ve sütünü karıştırır. En gençleri sütü içmeden önce, hoşuna gittiğini belli edercesine bardağını koklar. Hepsi bardaklarındaki şekerli sütü yudum yudum içerler. Sonra konuşmaya başlarlar. O akşam en yaşlıları anasından söz eder. Sonra sırayla hepsi kendi analarını anlatırlar.

Günler de, telgraf direkleri gibi arkada kalır.

Yunan kulubünde eğlenen Yunanlılar,
Stuttgart, Almanya.

Cenevre'de bir dans salonunda on beş günde bir düzenlenen eğlentilere katılan İspanyollar.

İş saatleri dışındaki zaman karşılığında gelecek için bir şey elde edilemez. Bu saatler de, iş saatleri gibi, kendi dışında olan ve kendisi için bir anlam taşımayan şimdiki zamanın bir parçasıdır. Tam bir yadsıma durumudur bu. Bundan kaçınmayı, bu zamanı geçmiş hakkında konuşarak, her gün yaptığı işleri iş saatleri gibi karşılığında bir şeyler elde edebileceği zaman birimleri sayarak doldurmayı dener. Kendini aldattığını çok geçmeden anlar. Bu zamanı, söylenenleri anlamadan televizyonu izleyerek, gara gidip trenlerin gelmesini bekleyerek, her oyun kendi bağımsız şimdiki zamanını yarattığı için, oyun oynayarak, oturup geleceği düşünerek, şarkı söyleyerek doldurmayı dener.

Müzik şimdiki zamanı kısaltır, onu parçalara bölüp onunla insan ömrüne ulaşan köprüler kurar. Şarkıyı dinleyen de, söyleyen de müziğin belli bir amaca yönelişimini benimser ve onda geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin yitirilmiş bir karışımını bulur. Müziğin devam ettiği sürece kurduğu köprü üzerinde geriye ve ileriye doğru gidip gelir.

Müzik sona erince zamanın anlamsızlığı kendini yeniden duyurur. Şimdiki zamanın insana anlamsız gelmesi kendisini ölü gibi, mahkûm edilmiş gibi hissetmesi demektir.

İşten sonraki saatler ve Pazar günleri korkunçtur.

Sözü edilmesi gereken başka etkenler de vardır. Dil güçlüğü yüzünden insanlarla doğal olarak anlaşamaması. Oranın yerli halkı kendisini aşağı gördüğü için, şimdiki zamanı yaşayamaması ve sık sık geçmişe dönmek zorunda kalması. Yaşama koşullarının onur kırıcı oluşu. Cinsel bakımdan tam bir yoksunluk içinde bulunuşu.

Fakat sanıyorum ki, kendisinin karşı karşıya kaldığı şiddetin asıl ölçüsü kendi içinde olanlarla anlaşılabilir.

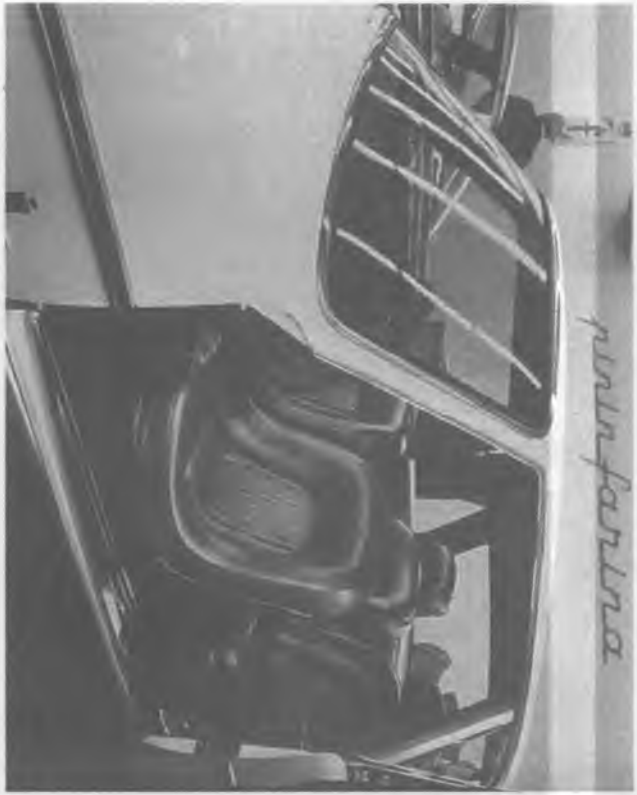
Onun içinde olanlarla göçmen işçi olmayan milyonlarca başka insanın içinde olanlar arasında bir ayrım yoktur. Sadece daha yoğundur göçmen işçinin iç dünyasında olanlar. Göçmen işçi, sanayileşmiş tüketici toplumların kuşaklar boyunca ve seçme çabası göstermeden yaşadığı bir olayı, birdenbire kendi yaşama biçimini seçtiğine inanan bir kişi olarak yaşar. Bizim kurumlarımızın içeriğini yaşamak zorunda kalır; bu onu zorla değiştirir. Oysa aynı kurumlar karşısında bizim değişmemiz zorunlu değildir. Biz zaten bu kurumların içinde yaşamaktayızdır.

Köy şenliği, Kosova, Yugoslavya.

Bir sabah gece vardiyasında çalıştıktan sonra, sokağın köşesinde başını kaldırıp çevresine bakınır. Ortalıkta daha kimseler yoktur. Otobüsler büyük bir hızla geçmektedir; günün yoğun trafiği onları henüz yavaşlatmamıştır. Caddeler daha yeni yıkandığı için yer yer ıslaktır. Yatağına mı gitmektedir? Sokakları mı temizlemektedir? Gündüz vardiyası için iş başı mı yapmaktadır? Başını kaldırıp bakar, köşede dört katlı bir binanın damında koca bir kuşun gölgesini görür: Yalnız elle tutulabilecek bir kuş değildir bu, insan ancak kollarıyla kavrayabilir. Bir bacanın arkasından ikinci bir kuş belirir.

Bunlar demiryolunun öbür yanındaki nehirden uçup gelen ve köşedeki binanm damına, büyük harflerle OMEGA yazılı neon ışıklarının üstüne konan ördeklerdir. Bu koca kuşların böyle bir damın üstüne konuşu birden bir sevinç duygusu yaratır içinde. Bu şehirde göreceğini hiç ummadığı bir görünümdür bu. Bu sevinç, yıllık izinle köyüne dönmesi için beklemesi gereken süreyi daha kısaymış gibi gösterir. Bir an için, otobüslerin hızla gelip geçtikleri bu erken sabah saatinde, dört aym yüz yirmi günü ona iki ayın altmış günü gibi gelir.

3
DÖNÜŞ

Trapetto'da dokuz kuka oynayan çocuklar, Sicilya.

Sunyon'u gezen turistler, Yunanistan.

Yalnızlığı yağmurda demir gibi
avuçları pastan kızarmış
sınırı ayıran nehrin
öteki kıyısında
karanlıkta
ölülerle birlikte
(yaslanmış ranzasının teline)
ıslıkla kayığı çağırıyor.

Çağırıyor ki
Kanunî Süleyman gibi
yolda ölen Albuquerque
ya da Büyük İskender* gibi
bir fatih olarak
karşıya geçsin

ve işitsin söz edildiğini
yurduna dönen yolcudan.

*) Bunlardan her biri ülkeler fetheden birer komutandı. Göçmen işçilerin geldiği altı Avrupa ülkesinden beşi eskiden ülkeler fetheden ve koloniler kuran birer devletti.

Bir Yugoslav: "Yurduma dönecek miyim? Elbette. İlk fırsatta. Görüyorsunuz, evim barkım bu bavul. Hiçbir şey aldığım yok. Alıp da ne yapayım. Kaldığım kira evlerinin birinden öbürüne taşıyacak değilim ya. Burada kalacak olsaydım, yerleşecek olsaydım, iş değişirdi. Ama hiçbir zaman yapamam böyle bir şey. Her zaman kendi yurdumda, kendi evimde yaşamak isterim ben. Bir gün oralar buradan daha iyi olacak, döndüğüm zaman kendi işimde çalışacağım, kendi evimi yapacağım. Cennet gibi olacak, cennet. Ücretler biraz daha yüksek olsa, herkes iş bulabilse, kimse yerini yurdunu bırakıp buralara gelmezdi ki."

YUGOSLAVYA

Yugoslavya'nın Sırbistan kesiminde tren ve hayvan pazarı.

Bir Yugoslav göçmen işçisinin biriktirdiği parayla yapılan ev.

Tuğla yapan köylüler, Yugoslavya.

Çalışma izni olan göçmen işçilerden çoğu yılda bir ay yurtlarına dönebilirler. Yıllık izinleri genellikle üretim yoğunluğuna göre ayarlanır, örneğin, Fransız fabrikalarının çoğu Ağustos ayında tatile girer, bu yüzden göçmen işçiler de bu ay içinde yurtlarına dönerler. İsviçre ile Almanya'da inşaat işleri kışın en soğuk iki ayında ya çok güçleşir ya da büsbütün durur, bu yüzden göçmen işçiler bir aylık ücretli izinle işten çıkarılırlar.

Yurtlarına dönecek yabancı işçiler için özel tren ve uçak seferleri düzenlenir. Bazıları yeni aldıkları arabalarla binlerce kilometrelik yolu aşarak dönerler ülkelerine. İşleri ivedi olduğu için çok hızlı sürerler arabalarını. Hızlı sürerler, çünkü hem izinleri günlerle sınırlıdır, hem de bir an önce yurtlarına kavuşma sabırsızlığı kabaran gelgit suları gibi önüne geçilmez bir güç kazanmıştır. Direksiyonu nöbetleşe kullanarak geceleri bile yol alırlar. Biri arabayı kullanırken öbürleri başlarını plastik koltuklara dayayarak uyumaya çalışırlar.

Bazıları da, yolda fazla para harcamadan, daha uzun süren yollardan dönerler. Vakitleri sınırsızdır böylelerinin, çünkü bir kere yurda döndüler mi, yeniden yurt dışında çalışmaktansa, kendi ülkelerinde yasal ya da yasa dışı her türlü işi yapmaya yemin etmişlerdir.

Birinin nişanlısı vardır. Biri evlidir. Birinin hiç çocuğu yoktur. Birinin altı çocuğu vardır. Birinin karısı ise o yurt dışındayken doğurmuştur ilk çocuğunu.

Ancak olay çıkarırsa bir kimlik kazanır yabancı işçi; böyle olunca da sınırdan girmesine izin vermemek için kim olduğu iyice bilinir.

O yıl mektup yazmak pek kolay olmamıştır, anası da küçük kardeşine yazdırmıştır gönderdiği mektupları. Şimdi onların hepsine hediyeler götürmektedir. Bunlar dikkatle seçilmiş küçük hediyelerdir, çünkü parasını saçıp savurmaktan çekinir. Her şeyden önce evin yapılması gelir; ev yapıldıktan sonra, temelli dönüp evinde oturacaktır.

Bunun yaklaşık bir tarifesi vardır: Bir aileyi geçindirecek ve bir evin yapılması için gerekli malzemeyi alacak parayı biriktirmek için beş yıl yurt dışında çalışmak gerekir. Evi aile kendisi yapar. Araba, traktör ya da herhangi bir meslekle ilgili araçları almak içinse üç yıl çalışmak gerekir.

Bir de rüşvet tarifesi vardır: devlet dairesinde işe girmek, askerlikten kurtulmak, herhangi bir ticaretle uğraşmak için gerekli ruhsatı almak, polisle sıkıntısı olan bir kardeşini kurtarmak gibi şeyler için. Her rüşvetin fabrikada kaç aylık, kaç yıllık bir çalışmayı gerektireceği böylece hesaplanabilir.

Aldığı üç kol saatini gümrükten nasıl sokacağını haftalarca düşünmüştür. Gümrük görevlileri göçmen işçilere karşı her ülkede geçerli olan şu yasaya göre davranırlar: YOKSULLARIN ELİNE PARA GEÇİNCE, BU PARA ONLARIN BİR SUÇ İŞLEMELERİNE YOL AÇAR. Bu saatleri gümrükten geçirmek bu yıl başarması gereken son sınavdır ve o şimdiden bu sınavı başarıyla geçtiğine inanmaktadır. Bavulları ve paketleriyle trene bindiği zaman, daha önce elinden alınmış olan her şey, bağımsızlığı, erkekliği, evinin adresi, sesi, sevme itkisi, yaşlanma hakkı kendisine geri verilir: Aslında bunları ona daha önce cebindeki eşyaya el koymuş biri vermemektedir; bunları ona yeniden veren, çıktığı yolculuğun doğrultusudur.

Vagonun koridorunda traş olurken aynadaki yüzüne eleştirel bir gözle bakar; bu yüz aylardır ona yalnız sinsice, bir suçu paylaşırcasına bakmıştır. Sonunda, yaptığı işin değeri anlaşılmış olarak, kendi kendine dönmektedir. On bir aydır herkesten gizlediği bir şey, onun başkalarından aşağı bir insan değil de, birçoklarından üstün bir insan olduğu gerçeği, onu gören herkes tarafından artık anlaşılacaktır.

Aldığı arabayla yurda dönen bir Türk işçisi ailesiyle birlikte, Anadolu, Türkiye.

Bir Türk işçisinin yurt dışından Anadolu'daki köyüne getirdiği ev eşyaları, Türkiye.

Kendi il merkezinde trenden iner. Buradan ayrılırken, bu şehrin ona yabancı olan görünümü onu etkilemişti. Şimdi bu şehre alışık olduğu bir şaşkınlıkla bakmaktadır. Duyduğu bütün sözcükleri anlar. Yoldan geçen bir yabancı onu durdurup 'Kendinden utanmıyor musun?' diyecek olsa, ilk tepkisi tanımadığı bir insan onunla kendi diliyle konuştuğu için sevinmek olacaktır. Ona yönelen bakışlar başka türlü bir karşılama havası içinde. İstasyonun arkasındaki koca alanda onun adını bilen kimse yok, ama nereden geldiğini sanki herkes biliyor ve onu ayıplamak şöyle dursun, herkes ona hayranlık ve kıskançlıkla bakıyor.

O kendi ülkesinden daha büyük bir hızla değişmiştir. Onun yurt dışına gitme konusunda karar vermesine yol açan ekonomik koşullar düzelmemiş, belki daha da kötüleşmiştir.

Avrupa'ya göçmen işçi gönderen ülkeler arasında ekonomik büyüme oranı öbür ülkelerden çok daha yüksek olduğu için Yugoslavya'nın durumu ayrıdır. 1945-1965 döneminde bu ülkenin ekonomik büyüme oranı dünyadaki en yüksek büyüme oranıydı. Ama bugün yurtlarının dışında çalışan Hırvat işçileri aldıkları ücretin yarısını alarak kendi ülkelerinde çalışmaya razı olsalardı, bu ücret Hırvatistan'daki ortalama ücretin gene de yarısı kadar olurdu. Çünkü verilen ücretler bir yana, Hırvatistan'da çalışacak iş bulma güçlüğüdür asıl önemli sorun. Yakın bir gelecekte, şimdi yurt dışında çalışan işçilerin ancak üçte birinin çalışabileceği bir iş alanı olacağı sanılmaktadır.

Türkiye'de işsizlik artmaktadır. 1963 yılında, yurt dışında çalışan Türk işçilerinden bir soruşturmaya cevap verenlerin yarısından fazlası, yurda döndüklerinde kolayca iş bulacaklarına inanıyorlardı. Üç yıl sonra bu oran yüzde 13'e düşmüştü. Bugün dönüşlerinde kolayca iş bulacaklarına inananların sayısı belki daha da azdır.

Portekiz'de ortalama yıllık gelir adam başına 350 dolardır. Ülkenin nüfusu 8.5 milyondur, yurt dışında çalışan Portekizlilerin sayısınınsa 1 milyon 600 bin olduğu sanılmaktadır.

Göçmen işçinin düşüncesine göre bu yıllık dönüşler onun yurda temelli dönüşünün bir hazırlığıdır. O güne kadar karşılaştığı hiçbir şey elindeki paranın gücü konusunda bir kuşku duymasına yol açmamıştır. Tasarladıklarını gerçekleştirmeye biraz daha yaklaşmıştır.

Hem ekonomik, hem de toplumsal bakımdan kendi kendisinin efendisi olmak. Bitirdiği bir işten gelecek paranın hepsini almak.

Bir dükkân sahibi olmak.

Bir taksi şirketi işletmek.

Bir garaj açmak.

Daha verimli toprak alıp işlemek. Bir traktör almak.

Götürü iş yapan bir duvarcı olmak.

Bazan:

Terzi olmak.

Bir büroda çalışmak.

Radyo tamirciliği yapmak.
Toprak alıp işlemesi için bir başkasına kiralamak.
Bir fotoğrafçı dükkânı açmak.
Şehirden mal alıp köyde satmak.

Temelli olarak döndüğü zaman yapmayı düşündüğü işlerdir bunlar. Bir fabrikaya girip çalışmayı pek düşünmemektedir. (Girebileceği fabrika işi de yoktur zaten.)

Otobüs durağında Zürih'ten gelen iki hemşerisinin sürdüğü arabayı bulur. Onlar da onun köyünün yakınından geçeceklerdir. Bir dilenci ondan para ister. Cebinden çıkardığı parayı dilenciye verir.

Yola çıkar çıkmaz, çalıştıkları şehirden aldıkları çakmaklarla birer sigara yakarlar. Yola çıkarken geride nöbetçi olarak bıraktıkları ilk hayvana rastlarlar. Geç, dostum, geç.

Yol boyunca arabalar ve armut satan çocuklar vardır.

Çalıştığı büyük şehirde yapılan arabanın arkasında otururken, o şehirle ilgili en son söylenti konusu olduğunu düşünür. Sırtında o şehrin giysileri, ayağında o şehrin kunduraları, yanında o şehirden aldığı saniye şaşmayan üç kol saati vardır.

Ağaçlar yerli yerinde durmaktadır.

Bir söylenti haline gelen şehirde yapılan arabanın açık penceresinden köyünün yaklaştığını görür. O şehirden buraya on bir ay boyunca para göndermiştir.

Bir çocuk gibi küçülmüş, kurumuş anasının boynuna sarılır.

Tam bir ay boyunca cebindeki fotoğrafların gereğini duymayacaktır.

Hâlâ sağ olan amcası ona bambaşka bir gözle bakar. Amcası ona kazandığı başarı yüzünden saygı duyduğu için mi böyle bakmaktadır, yoksa kendisi ölüme biraz daha yaklaştığı için mi, bunu anlamak güçtür.

Bir yıldır ilk kez kendisinin aranan bir insan yerine konduğunu görür. Bir yıldır ilk kez başkalarına karşı yumuşak davranabileceğini anlar. Bir yıldır ilk kez isterse susabileceğini hisseder.

Ne zaman temelli olarak döneceğini konuşurlar.

Temelli dönüş masal gibi bir şeydir. Anlamsız olabilecek bir şeye anlam katar bu masal havası. Hayatta olduğundan daha büyük bir olaydır bu son dönüş, özlem ve dua konusu bir olaydır. Hayal edildiği için, hiç gerçekleşmemesi bakımından da masalsı bir yanı vardır son dönüşün. Çünkü son dönüş diye bir şey yoktur aslında.

O gittiğinden beri köyde hemen hemen hiçbir değişiklik olmadığı için, bugün de geçimini sağlayacak olanaklar yoktur. Düşündüğü işlerden birini yapmaya kalksa, yeniden onu bu köyden uzaklaşmaya zorlayan ekonomik durgunluğun kurbanı olacaktır.

O zaman zaten kadroları şişirilmiş olan asalak durumundaki hizmet kesimine katılacaktır. Ne köyün, ne de oraya en yakın kasabanın ekonomik hayatı onu geçindirmeye elverişlidir. Temelli olarak dönüşünden iki-üç yıl sonra ya kendisi, ya da ailesinden bir başkası yeniden yurt dışında çalışmak zorunda kalacaktır.

Köy hiç değişmese de, o artık köyü bir daha hiçbir zaman eskiden gördüğü gibi göremeyecektir. Ona nasıl başka gözle bakılıyorsa, o da gördüklerini başka bir gözle görmektedir.

Yurduna dönmüş başarılı bir göçmen işçi olarak kazandığı saygınlık oldukça önemlidir. (Bu saygınlığı kazandıktan sonra, oradaki herhangi adi bir işi yapması pek yakışık almaz.) Köylüler artık ona başka yaşantıları olmuş bir insan olarak saygı duymaktadırlar. Onların yabancısı oldukları şeyleri görmüş, elde etmiş, başarmıştır. O, köylüleri için, onların bilmediği bu şeylerin yorumcusu, yayıcısı, ileticisidir. Bunlar paradan eşyaya, eşyadan bilgiye kadar değişik şeyler olabilir. Köylüler bunları kendileri kullanmak için ondan koparmaya bakarlar. Giderek kendisine getirdiklerinden hiçbir şey kalmaz. Ailesi ya da aile dostları amansız olduğu için değil, bunun başka yolu olmadığı için böyle olur. Ne kendisi, ne de onlar, köyde kaldıkça, onun dışardan getirdiği şeyleri yeniden üretebilirler. Onun dışardaki değişik yaşantısının köyün o durumu içinde bir uygulama alanı yokuur. Görüp öğrendiklerini ancak başka bir yerde uygulayabilir. Köy, ancak onun zamanını satıp karşılığında aldığı şeyleri kullanabilir. O artık ücretli bir kimse olmuş, ailesi de artık geçimleri için onun eline bakmaya başlamışlardır. Ama gene de onlar ne derse, onun uyması gerekir. Onlarınsa onun büyük şehir yaşantısına öncelik tanımaları düşünülemez. Eğer onun orada nasıl yaşadığını bilselerdi, onun kendini bu kadar şeyden yoksun bırakmasını ayıplarlardı. Köylüler yoksuldurlar ama, bir hükümdar kadar zengince davranırlar. Köyün değerlerine açıkça karşı çıkmaya kalkarsa, elde ettiği bu saygınlık bile onun bir bozguncu olarak suçlanmasını önleyemez.

Artık onun kendi köyünde istediği gibi kalacağı bir yeri yoktur.

Böyle bir sonu doğal karşılamak için bunu şu genel başlıklardan biri altında düşünebiliriz: Kalkınmanın, Avrupa'nın Bütünleşmesi, Kapitalizmin Tarihi, hattâ Devrimci Savaşımın Yaklaşması. Ama bu konuyu böyle bir başlık altında düşünmek, göçmen işçinin yersiz-yurtsuzluğunu, uzam ve zaman içinde, azaltmaz.

Almanya'da halı satan bir Türk. Birtakım göçmen işçiler özellikle kendi yurttaşlarına öteberi satmak için Avrupa'ya gelirler. Bu adam da Türk işçilerinin kaldığı barakalara yakın bir yerde halı satmaktadır.

„18 Prozent aller Auto fahrenden höheren Beamten würden eine Assistentin in Hot Pants mitnehmen."

DER SPIEGEL

Çok büyük mü o şehir? diye soruyor amcaoğlu.

Çok, oraya varmak için üç gün üç gece yol gitmen gerekiyor.

Hani senin Paris'e gidiyor, dediğin tren var ya, biz gene ırmakta yüzdüğümüz yere gidip geçişini seyrediyoruz o trenin. Her akşam biz yüzerken geçiyor. El sallıyoruz yolculara, bazan onlar da bize el sallıyorlar pencerelerden. Sen o trenle mi geldin?

Evet, ama burada durmuyor.

Çoğu zaman duruyor dönemeçte.

Her zaman değil.

İstesen atlayabilirsin.

Ya durmazsa, ya kırmızı işaret yanmazsa? Daha öğreneceğin çok şey var, yeğenim. Trenlerin nerede, ne zaman duracaklarını gösteren tarifeler var. F...'daki istasyonda yüzlerce tren hattı birarada. Bizim mezarlıktan kuleye kadar uzanan alandan daha geniş bir yer kaplıyor bu hatlar.

Şehirde herkesin arabası var mı?

Sokaklardaki arabalar birbirlerine o kadar yakın ki, bir ırmak gibi. Renk renk bir ırmak. Dünyadaki bütün meyvelerin renginde arabalar var.

Senin alacağın ne renk olacak?

Rengi önemli değil, önemli olan motorunun sağlamlığı.

Çok hızlı mı bu arabalar?

Bizim kadar değil. Hani biz, gitmesiyle gelmesi bir oldu, deriz ya? Onlar da arabalarına bindiler mi, öyle oluyorlar. Dönüp duruyorlar. Aynı arabada aynı insanı hemen hemen aynı yerde günde belki de dört kere görüyorsun. Gidecek bir yerleri yok.

Ben de senin gibi gitsem?

Ne kadar kuvvetlisin?

Baksana.

Yalnız kolun, sırtın değil. Buran da kuvvetli olmalı.

Evet, boynum da kuvvetli.

Karnının altı da öyle mi?

Öküz gibiyim.

Beynin de kuvvetli olmalı, erkekliğin de. Oğlun için kuvvetli olman gerek.

Daha karım bile yok ki.

Olsun, önceden düşünmelisin oğlunun geleceğini.

Onlar da kuvvetli.

Ne kadar kuvvetli olduğunu anlamak için bir sürü muayeneden geçiyorsun. Her gün bir sürü doktor bakıyor sana. Sağlam çıkarsan, gerçekten kuvvetli olduğunu söyleyebilirsin. Amcan nasıl seçiyor koçları alırken marazlı olmasınlar diye?

Orda hiç hasta insan yok mu?

Bizim aramızda çok az. Tren istasyonları kadar geniş hastaneler var orda. Hem onların hastanelerinin duvarına işemiyorsun öyle.

Nasıl iş bulurum orda?

Gücü kuvveti olanlara her zaman iş var. O kadar çok iş var ki, hiç durmadan çalışabilirsin.

İşten dönünce, yemeği kim hazırlamış oluyor peki?

O işi yapan kadınlar var. Yemeği onlar verir bize. Bir de televizyon var yemek yediğimiz yerde.

Maç da seyrediyor musunuz?

İstediğin maçı seyredebilirsin. Ama geceleri çalışmak daha iyi, gece işine daha çok para veriyorlar çünkü.

Yıldızlar güneşten daha çok demek.

Ordaki ışıklar geceyi gündüz gibi yapıyor, ama gece çalıştın mı, daha çok para alıyorsun.

Ordaki kadınlar bizimkilere benzemiyormuş, diyorlar.

Gözlerine inanamıyorsun başlangıçta. Ama ben benimkilere inanıyorum artık. Sabır mabır yok onların karılarında. Giyinmesini hiç bilmiyorlar. Durmadan yiyorlar gözünün önünde. Eğer seni de yemesinler istiyorsan, aklını başına devşirmen gerekiyor. *(güler)*

Şey yapıyorlar mı? *(dört parmağıyle bir el işareti yapar)*

Uçaklarda bile.

Aynı işi mi?

Dünyanın her yerinde hem aynı, hem başka bu iş.

Bunu ne zaman aldın? (Delikanlı yurt dışından gelen amcaoğlunun ceketini tutar.) Dehşet bir hava veriyor bu sana, ağam. Sırtında bunu kim görse, 'Avrupa'dan gelmiş, aradığını bulmuş bir adam bu' der. Ne kadar kazanıyorsun orda?

Bunu söylemek için erken daha. Ama buradaki tahsildardan daha çok kazandığımı söyleyebilirim.

Giderken ben de gelsem seninle.

İkimizin demesiyle olmaz ki bu iş.

Sen gidip geldin ya, aileden kimse hayır demez sana. Senin bir söylemene bakar. Söyle de, ben de geleyim. Ne olur, söyleyiver.

Anadolu köylüleri Ankara'ya gelirler ve şehrin varoşlarında yaptıkları gecekondularda otururlar. Bu yapıların çatıları bir gecede örtülmelidir. Çatıyı bir gecede örtebilirlerse, yetkili kişilerin bu evleri yıkma hakkı kalmaz. Gecekonduların sağlık için gerekli olanakları ve akar suyu yoktur. Birçoğu için köyden kente göçün ilk adımı böyle atılır.

Yurtsuz olmak adsız olmak demektir. O, adı sanı olmayan bir göçmen işçi.

RESİMLER

2 Bosna'da bir yol.
2 New York'ta.
5 Belgrad'da bir sokak fotoğrafçısı.
6 Genç bir Türk işçisi.
6 Semplon Geçidi'nde çalışan bir İtalyan işçisi, İsviçre.
6 Bosna'da bir genç çocuk.
6 Bir İtalyan duvarcısı.
7 Bir Alman ilâç fabrikasında çalışan İspanyol işçisi.
8 Batı Avrupa'daki göçmen işçilerin toplanma alanları.
9 Yağmur altında bir çocuk, Yugoslavya.
10 Bir Türk yapı işçisi, Almanya.
11 Yugoslavya'da bir köy yolu (foto: Sven Blomberg).
11 Yunan köylü ailesi.
14 Güney Yunanistan'da bir köy.
15 Bir yol kavşağı, Avrupa.
16 Köyde pazar yeri, Yugoslavya.
17 Mağarada yaşayan bir aile, Endülüs.
17 İsveçli köy çocukları, 1913.
19 Frankfurt'ta bir İspanyol işçisi.
19 Salamanca yakınlarında hasat.
20 Anadolu'da baba ile oğul, Türkiye.
22 Köylüsüyle konuşan bir göçmen işçi, Calabria, İtalya.
24 Baba-oğul, Sicilya'da bir köy.
26 Bir köy yolu, Anadolu, Türkiye.
29 Tüccar Kulubü, Sevilla, İspanya.
31 Belgrad demiryolu istasyonu.
34 Almanya yolculuklarıyla ilgili açıklamaları dinleyen Türk işçileri.
35 Tepenin yamacında bir Yunanlı kız.
36 İspanya'da dağlar.

37 Portekizli bir göçmen işçi.
39 Alman doktorlarca sağlık muayenesinden geçirilen Türk işçileri, İstanbul.
40 Sağlık muayenesi, İstanbul.
42 Almanya'da çalışmak için başvuran Türk işçilerinin sağlık muayenesi, İstanbul.
43 Muayene edilen herkesin göğsüne ve bileğine mürekkeple numarası yazılır.
45 Sağlık muayenesi, İstanbul.
45 Musluk fabrikası, İsviçre.
46 Boyu ölçülen bir Türk işçisi, İstanbul. Bu işçi boyu kısa olduğu için geri çevrilmiştir.
47 İstanbul'da İşçi Bulma Kurumu'ndaki Alman doktor 'müze'sini gösteriyor. Almanya'da çalışmak için başvuran adayların elinden alman bu eşya arasında çeşitli şişeler, kaplar, vb. vardır. İşçi Bulma Kurumu'nun dışında işçi adayları kendi idrarlarının bozuk çıkabileceğinden korkarak, karaborsadan normal idrar alıp bunu doktora resimde görülen şişelerde vermektedirler.
48 Bir köy duvar ustası İstanbul'daki İşçi Bulma Kurumu'nda duvar örme testinde. Bu aday başarısızlığa uğramıştır.
49 Sağlık muayenesinin ve mesleki testlerin sonuçlarını bekleyen Türk işçileri.
50 İşçi Bulma Kurumu, İstanbul.
51 Trenle İspanya'dan İsviçre'ye giden göçmen işçiler.
53 Yola çıkış, İstanbul.
54 Yola çıkış, Sirkeci Garı, İstanbul.
55 Yola çıkış, Sirkeci Garı, İstanbul.
57 Trenle İspanya'dan İsviçre'ye giden göçmen işçiler.
60 Cenevre garına gelen göçmen işçiler.
62 Pasaport kontrolü, Cenevre.
63 Cenevre'nin turistik bir posta kartı.

64 Cenevre Garı.
66 Göçmen işçileri karşılama merkezi, Cenevre.
67 Göçmen işçileri karşılama merkezi, Cenevre.
68 Şehre gitmek üzere karşılama merkezinden ayrılan göçmen işçiler, Cenevre.
73 19. yüzyıl göçmenlerinin kaldığı kira evleri, New York.
75 Almanya, İsviçre ve Fransa'da 20. yüzyıl göçmenlerinin kaldıkları kira evleriyle kulübe evler.
76 Yol kenarı, Yugoslavya.
77 Barakadaki yatağına yatmış bir göçmen işçi, İsviçre.
78 Kundura fabrikası, İsviçre.
79 Lyon'daki bir fabrikada işbaşı saati, Fransa.
84 Kundura fabrikası, İsviçre.
85 Sosis fabrikası, İsviçre.
86 Çamaşır makinesi fabrikasında montaj işçileri, Lyon, Fransa.
87 Soldaki fotoğraftan detay.
87 Köy yolu, İspanya.
88 Fabrikada çalışan kadın göçmen işçi, Lyon.
89 'Zaman ve hareket araştırması' konulu kitaptan bir sayfa.
90 Fabrika kantini, Frankfurt, Almanya.
92 Bir Sicilya köyünün sokağı.
93 Bir tamir atölyesi, Tunus.
94 Fabrikada kaynak yapan bir göçmen işçi, İsviçre.
95 Kosova'da bir çiftlik, Yugoslavya (foto: Sven Blomberg).
98 Bir fabrikayı denetleyen yöneticiler, İsveç.
100 İşçi konutları, Avignon, Fransa (foto: Sven Blomberg).
101 İsviçre'de bir fabrikanın kurulmasında çalışan göçmen yapı işçileri.
102 20. yüzyılda yol yapımında çalışan göçmen işçiler, İsviçre.
102 19. yüzyılda İngiltere'de çoğu İrlanda göçmeni olan demiryolu işçileri.
104 Semplon Geçidi'nde çalışan bir göçmen işçi, İsviçre.

106 Barakalarda kalan göçmen işçiler, İsviçre.
108 Almanya'da çalışan bir Yugoslav yapı işçisi.
111 Otobüs durağı, Yugoslavya.
111 Metro istasyonu, Stockholm.
113 Barakalarda akşam yemeklerini hazırlayan göçmen işçiler.
114 Hafta sonu için alışverişten dönen göçmen işçiler, Stuttgart, Almanya.
116 Sokakta nişancılık talimi, İstanbul.
117 Bir sokağın köşesi, Cenevre.
119 Göçmen işçilerin kaldıkları odalardan biri, Almanya.
120 Batı Berlin'de bir sokak, Almanya.
121 Frankfurt, Almanya.
121 Lüks apartmanlarda kapı zilleri ve mektup kutuları, Fransa (foto: Sven Blomberg).
122 Camları temizleyen bir göçmen işçi, Viyana Havaalanı, Avusturya.
123 Otelde çalışan bir göçmen işçi, İsviçre.
131 Bir lokantanın mutfağında çalışan bir göçmen işçi, İsviçre.
134 İşçi konutu, Kiruna, İsveç.
135 Televizyon reklamı.
140 Göçmenlerin -çoğunluğu tek başına olarak- kaldıkları yerler, Stuttgart, Almanya.
142 Türk kadın göçmen işçinin yaşadığı yer, Almanya.
144-162 Cenevre'nin altında tünel açan işçilerin çalışma ve yaşama koşulları, İsviçre.
164 Pazarda yaşlı bir kadın, Yunanistan.
165 Perugino'nun "Madonna"sı, National Gallery, Londra.
166 Barakalardaki duvarlara yapıştırılan resimler, İsviçre.
167 Tarlada çalışan köylü kız.
172 Tatili İspanya'da geçirmeyi öneren afişler.
172 Cenevre garında yıllık izinle yurtlarına dönmek için tren bekleyen İspanyol işçileri.
173 Cenevre garında yıllık izinle yurtlarına dönmek için tren bekleyen İspanyol işçileri.

174 Stuttgart garında buluşan göçmen işçiler, Almanya.
175 Stuttgart garı, Almanya.
175 Stuttgart garı, Almanya.
176 Barakalar, Cenevre, İsviçre.
177 Futbol oynayan göçmen işçi, Almanya.
177 Kahvede oyun oynayan göçmen işçiler, Stuttgart, Almanya.
181 Göçmen işçi konutu, Batı Almanya.
182 Kahvede bira içen bir İspanyol işçisi, Frankfurt, Almanya.
182 Baraka odasını temizleyen bir göçmen işçi, Stuttgart, Almanya.
183 Barakada ütü yapan bir göçmen işçi, Stuttgart, Almanya.
183 Kahvede bira içen bir İspanyol işçisi, Frankfurt, Almanya.
184 Radyatör fabrikasında çalışan bir göçmen işçi, Stuttgart, Almanya.
184 Barakanın dinlenme salonunda personel müdürü ile bir göçmen işçi, Stuttgart, Almanya.
185 Yunan kulubünde eğlenen Yunanlılar, Stuttgart, Almanya.
186-187 Cenevre'de bir dans salonunda on beş günde bir düzenlenen eğlentilere katılan İspanyollar.
189 Stuttgart yakınlarında göçmen işçiler için konutlarda Yunanlı bir işçi.
190 Avignon'da bayram eğlencelerini seyreden göçmen işçiler ve arkadaşları, Fransa (foto: Sven Blomberg).
192 Araba galerisi.
192 Köy şenliği, Kosova, Yugoslavya (foto: Sven Blomberg).
195 Sunyon'u gezen turistler, Yunanistan.
195 Trapetto'da dokuz kuka oynayan çocuklar, Sicilya.
198 Yugoslavya turist rehberi.
198 Yugoslavya'nın Sırbistan kesiminde tren ve hayvan pazarı (foto: Sven Blomberg).
199 Tuğla yapan köylüler, Yugoslavya (foto: Sven Blomberg).
199 Bir Yugoslav göçmen işçisinin biriktirdiği parayla yapılan ev (foto: Sven Blomberg).
202 Almanya'da bir Türk işçisi.

203 Geceleyin New York.

203 Kosova'da köy çocukları, Yugoslavya (foto: Sven Blomberg).

204 Bir Türk işçisinin yurt dışından Anadolu'daki köyüne getirdiği ev eşyaları, Türkiye.

204 Aldığı arabayla yurda dönen bir Türk işçisi ailesiyle birlikte, Anadolu, Türkiye.

205 Göçmen işçilerin kazandıkları paralarla yaptırdıkları evler, Anadolu, Türkiye.

208 Yunanistanla ilgili bir turizm broşürü.

209 Güney Yunanistan'da bir köy.

210 Atina'da bir sokak, Yunanistan.

210 Atina, Yunanistan, Nisan 1967.

211 Peloponez'de bir dağ yolu, Yunanistan.

212 Kuzey Yunanistan'da bir köy.

214 Almanya'da halı satan bir Türk. Birtakım göçmen işçiler özellikle kendi yurttaşlarına öteberi satmak için Avrupa'ya gelirler. Bu adam da Türk işçilerinin kaldığı barakalara yakın bir yerde halı satmaktadır.

215 *Der Spiegel* dergisinin bir afişi, Almanya.

216 Geceleyin New York.

220 Anadolu köylüleri Ankara'ya gelirler ve şehrin varoşlarında yaptıkları gecekondularda otururlar. Bu yapıların damları bir gecede örtülmelidir. Çatıyı bir gecede örtebilirlerse, yetkili kişilerin bu evleri yıkma hakkı kalmaz. Gecekonduların sağlık için gerekli olanakları ve akar suyu yoktur. Birçokları için köyden kente göçün ilk adımı böyle atılır.

221 İstanbul'da İşçi Bulma Kurumu'ndaki Türk işçileri, Türkiye.

TEŞEKKÜRLER

Bu kitaptaki bazı alıntıların kaynakları alıntıların kullanıldığı sayfalarda belirtilmemiştir. Bunun nedeni alıntıların yazarlarına ya da bu iş için yararlanılan kitaplara karşı duyulan bir saygısızlık değildir elbet. Tersine, bu alıntılar kulanıldıkları bağlam içinde daha büyük bir evrensellik kazandıklarından, o anda kaynak göstermek dikkati dağıtabileceği için böyle bir yöntem benimsenmiştir.

Kitapta kullanılan alıntılar şunlardır:

s. 3-4: "Yedinci", Atilla Josef'in şiiri, İngilizce'ye çeviren: John Batki, Londra, Carcanet Press Publications, s. 68.

s. 13: "Dünyayla ilgili geçerli tanımlara ... görürüz", Raymond Williams, "The Country and the City", Londra, Chatto and Windus, s. 279.

s. 13: "Her pazar ... görebilecek miyiz bakalım", "Pueblo", Ronald Fraser, Londra, Allen Lane, s. 44.

s. 27: "Tekelci sermaye ... daha büyüktür", Ernest Mandel, "The Laws of Uneven Development", Londra, *New Left Review*, No: 59, s. 22.

s. 28: "Azgelişmiş ülkelerin ... dış ülkelere kaçırılmasıdır", Paul Baran, "The Political Economy of Growth", Harmondsworth, Penguin Books, s. 316.

s. 30: Portekizli işçinin sözleri için bkz. Juliette Minces, "Les Travailleurs Etrangers en France", Paris, Editions du Seuil, s. 70.

s. 32: "Azgelişmiş ülkelerin ... çalışanlardan oluşur", Constantine Tsoucalas, "The Greek Tragedy", Harmondsworth, Penguin Books, s. 127.

s. 35: Juliette Minces'in adı geçen kitabında bir Türk işçisinin sözleri, s. 81.

s. 59: "Birbirinin yanından ... taşlar, tuğlalar", James Joyce, "Ulysses", Harmondsworth, Penguin Books, s. 164.

s. 60-61: "Bu göç ... söz ederler", Stephen Castles ve Godula Kosack, "Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe", Londra, Oxford University Press, s. 409.

s. 86: Henry Ford'un sözleri için bkz. Huw Beynon, "Working for Ford", Harmondsworth, Penguin Books, s. 116.

s. 91: Ford fabrikasında çalışan bir İngiliz işçisinin sözleri için bkz. Huw Beynon, *a.g.y.*, s. 116.

s. 96: Marx, "Capital", Cilt 1, Londra, Lawrence and Wishart, s. 898.

s. 96-97: Marx, *a.g.y.*, s. 401.

s. 97: Henry Ford'un sözleri için bkz. Huw Beynon, *a.g.y.*, s. 108.

s. 118: "Göçmen işçiler arasında ... meydana gelir", Castles ve Kosack, *a.g.y.*, s. 340.

s. 127: "Görüş sahası ... kadar uzanabilir", Yaşar Kemal, "İnce Memed", İstanbul, Cem Yayınevi, s. 111.

s. 168: İtalyan göçmen işçisinin sözleri için bkz. Castles ve Kosack, *a.g.y.*, s. 356.

* * *

Bu kitabın hazırlanmasında pek çok kişinin emeği geçmiştir.

Bunların arasında, Victor Anant, Max Arian, Anthony Barnett, George Catephores, Colin Chambers, Howard Daniel, Chris Fox, Roger Hart, Beverly Hiro, Dilip Hiro, Chantal Scheidecker, Nel Soetens, Nikos Stangos, Jaka Stulav, Manuel Torres, Jerney Vilfan, Joza Vilfan, Maria Vilfan ve Stockholm Halk Kitaplığı'ndaki bir görevlinin yardımlarını özellikle anmak isterim.

Batı ekonomileri kolla yapılan işlerin çoğunda niçin göçmen işçilere bağımlılık duyuyorlar? Bu emekçilere niçin makinelerin değiştirilebilir parçaları muamelesi yapılıyor? Bu insanları kendi ülkeleri ve ailelerinden ayrılıp da bu aşağılanmayı sindirmeye iten sebepler nelerdir? John Berger ile Jean Mohr *Yedinci Adam* adlı bu kitaplarında; göçmen işçilerin yaşadıkları deneyimlerin içine girip bu sorulara cevap bulmaya çalışıyorlar. İlk olarak 1975'te yayınlanmış olan ve göçmenlerin iç dünyasına ışık tutan bu kitap, Türkiye'den Almanya'ya işçi göçünün başlayışının 50. yıldönümünü yaşadığımız bugün için de geçerliliği ve yakıcılığını aynı ölçüde korumaya devam etmektedir.

agora kitaplığı • 313
ISBN 978-605-103-011-1
fotograf • 6
www.agorakitapligi.com